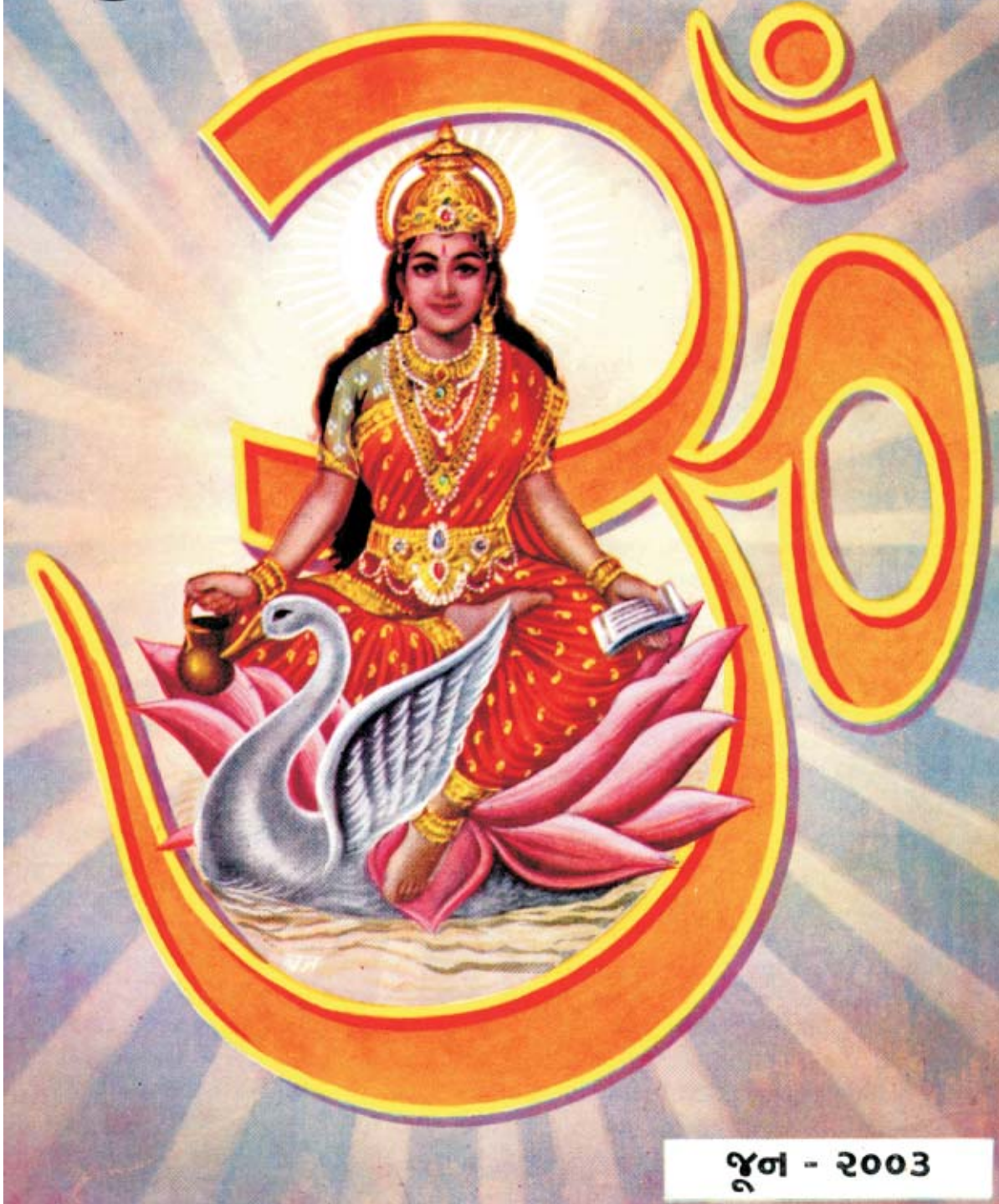

युग शक्ति गायत्री

અનુક્રમણિકા

૧. ગંગા ગાયત્રી	૧	૧૦. ગુરુ ગીતા-૧૦	
૨. પ્રાર્થનાની શક્તિ અમોઘ છે	૨	આવો, આપણે ગુરુજીને કરીએ નમન	૨૨
૩. જીવનું પોતાનું મૂળ સ્ત્રોતને જઈ મળવું	૫	૧૧. યુગ ગીતા-જ્ઞાનીજનો ક્ષણિક સુખોમાં રમણ નથી	
૪. વ્યક્તિત્વ પરિષ્કારનાં છ વ્યવહારિક સૂત્ર	૭	કરતા	૨૪
૫. સ્વસ્થ રહેવા માટે મુક્ત મને હસો	૯	૧૨. અભ્યાસ અને વૈરાગ્યની અનિવાર્યતા	૨૮
૬. ઈશ્વરીય સત્તાનું તત્ત્વજ્ઞાન	૧૨	૧૩. આત્મીય અનુરોધ-સુવર્ણ જ્યંતી વર્ષના સંકલ્પો	
૭. ભગવાન પાસે માંગીએ, તો સદ્ગુણોની સંપત્તિ		પૂરા થઈને જ રહેશે	૩૦
માંગીએ	૧૬	૧૪. ચેતનાની શિખર યાત્રા-બલિહારી ગુરુ આપની-૪	૩૫
૮. પોતાને પરિષ્કૃત કરીએ અને સિદ્ધિઓનો ભંડાર		બનીએ.	૩૯
બનીએ.	૧૮	૧૬. મહાશક્તિ ગાયત્રીનું ધરા-ધામ પર અવતરણ	૪૩
૯. શેખચલ્લી જેવાં સ્વપ્નો ન જુઓ	૨૦	૧૭. અપનો સે અપની બાત-આઘ શક્તિ ગાયત્રીનું	
		અવતરણ પર્વ ઉલ્લાસથી ઉજવીએ	૪૬

વિશેષ જાણકારી

અભિયાન સાધના બે વર્ષ પહેલાં યુગ સંધિ મહાપુરસ્કારણની પૂર્ણાહુતિ પછી શરૂ કરી હતી. એમાં એક વર્ષમાં પાંચ લાખના ગાયત્રી જપ પૂરા કરવામાં આવે છે. કોઈ પણ મહિનાની શુકલપક્ષની એકાદશીથી શરૂ કરી તેને એક વર્ષ સુધી દરેક નિયમો સાથે પૂરી કરવામાં આવે છે. નિયમ બહુ સરળ છે. મહિનાની બંને એકાદશીમાં ઉપવાસ તથા બંને એકાદશીમાં દિવસમાં ૨૪ ગાયત્રી માળાઓ કરવામાં આવે છે. દસ-દસ દિવસની ત્રણ નવરાત્રીઓમાં રોજની ૨૪ માળાના હિસાબે ૨૪૦૦૦ ના જપ બાકી ૩૦૬ દિવસોમાં દસ માળા દરરોજ તથા દરેક રવિવારે પાંચ માળા વધારાની એટલે કે રવિવારે ૧૫ માળા કરવાની. નવ દુર્ગાઓ, એકાદશી તથા ગુરુવાર કે રવિવારના દિવસે વિશેષ રહે છે. બાકીના દિવસો સામાન્ય ક્રમમાં રહેશે. આ વર્ષે પણ ૧૧ જૂન ગાયત્રી જ્યંતીના બીજા દિવસે પુનઃ એકવર્ષીય અભિયાન સાધના વર્તમાન પરિસ્થિતિઓને જોતાં પોતાના કષ્ટોના નિવારણ માટે આરંભ કરી શકાય છે. દરરોજ ન લખી શકો તો રવિવારના ઓછામાં ઓછા ૨૪ (ચોવીસ) ગાયત્રી મંત્ર પણ લખવાનો અભ્યાસ કરો. વિસ્તારપૂર્વકની જાણકારી માટે ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાન (સંયુક્ત)ના પાના નંબર ૨૭૯ જોઈ લેશો. અમારી વિનંતી છે કે જેટલા વધુ સાધક કરી શકે તે કરે તથા તેની સૂચના શાંતિકુંજ હરિદ્વારને પણ આપે.

ગાયત્રી તપોભૂમિ મથુરામાં સાધનાનો સર્વસુલભ અવસર

ભૂમિના પોતાના સંસ્કાર તથા વિશેષતાઓ હોય છે. પોતાના ઘેર ઉપાસના કરવી લાભકારી તથા આવશ્યક છે, પરંતુ યુગાંતરીય ચેતનાના રૂપમાં અવતરિત ગાયત્રી મહાવિદ્યાનું ઉદ્દગમ કેન્દ્ર ગાયત્રી તપોભૂમિમાં રહીને ઉપાસના. સાધના કરવાનું અલગ જ મહત્ત્વ છે. અહીંયા બે પ્રકારની શિબિર સતત ચાલે છે.

(૧) લઘુ અનુષ્ઠાન સાધના શિબિર :-ગાયત્રીના ૨૪૦૦૦ મંત્ર જપવાળા નવ દિવસીય અનુષ્ઠાન સાધના શિબિર દરેક મહિનાની ૬ થી ૧૪, ૧૬ થી ૨૪ તથા ૨૬ થી ૪ તિથિઓમાં ચાલે છે.

(૨) સવા લક્ષ અનુષ્ઠાન સાધના શિબિર :-સવા લાખ જપના ચાલીસ દિવસીય અનુષ્ઠાનનું પ્રથમ સત્ર ગાયત્રી જ્યંતી ૧૦ જૂન ૨૦૦૩ થી શરૂ થઈ રહ્યું છે. એમાં ૨૪ સમર્થ અનુભવી બહેનો દ્વારા પૂજ્ય ગુરુદેવના માર્ગદર્શન કક્ષ (જેને હવે સાધના કક્ષ બનાવી દીધો છે.) માં અનુષ્ઠાન સાધના કરાવવામાં આવી રહી છે. જે મહિલાઓ આ અનુષ્ઠાનમાં ભાગ લેવા માંગે, તે સ્વીકૃતિ મંગાવી આવી શકે છે. અસમર્થ અતિવૃધ્ધ તથા રોગી મહિલાઓ ભાગ ન લે. આગલું સત્ર લગભગ ૨૩ જુલાઈ તથા ૩ સપ્ટેમ્બરથી પ્રારંભ થશે. આ શિબિરોમાં ભાગ લેનાર પુરુષ તથા મહિલાઓ અન્યારથી જ સ્વીકૃતિ મંગાવી લે.

ॐ लूर्भुवः स्वः तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि धियो यो नः प्रचोदयात्

युग शक्ति गायत्री

: संस्थापक / संरक्षक :

वेदमूर्ति, तपोनिष्ठ युगद्रष्टा

पं. श्रीराम शर्मा आचार्य

अने

माता ભગવતી દેવી શર્મા

: સંપાદક :

ડૉ. પ્રાગવ પંડ્યા

: સહ સંપાદક :

ધનશ્યામ પટેલ

: કાર્યાલય :

ગાયત્રી તપોભૂમિ,

મથુરા - ૨૮૧૦૦૩

: ટેલિફોન :

(૦૫૬૫)૨૫૩૦૩૯૯, ૨૫૩૦૧૨૮

વાર્ષિક લવાજમ : ૫૫ રૂપિયા

આજીવન લવાજમ : ૭૦૦ રૂપિયા

વિદેશનું લવાજમ

વાર્ષિક ૧૦ પાઉન્ડ / ૧૫ ડોલર રૂ.

૬૦૦=૦૦

આજીવન : ૧૦૦ પાઉન્ડ / ૧૫૦ ડોલર

ભારતીય મુદ્રામાં રૂ. ૭૦૦૦-૦૦

વર્ષ - ૩૪ અંક - ૬

પ્રકાશન તિથિ ૨૫-૫-૨૦૦૩

જૂન - ૨૦૦૩

એક અંક : રૂ. ૫-૦૦

ગંગા-ગાયત્રી

ગંગા અને ગાયત્રીમાં ભારત માતાની ચેતના સમાયેલી છે. આ બંનેય દેવ સંસ્કૃતિના જ્ઞાન-વિજ્ઞાનની પુણ્યધારાઓ છે. તેમનામાં દેવભૂમિ ભારતના પ્રાચીન ઋષિઓના મહાતપનો પ્રખર પરિચય સમાયેલો છે. સૂર્યવંશની પેઢીઓની તપસાધના 'ભગીરથ'માં અવતરિત થઈ અને મહાતપસ્વી ભગીરથની મહાસાધનાએ માતા ગંગાના અવતરણને શક્ય-સાકાર બનાવ્યું. ગંગાની લહેરોએ ભારત દેશની ચેતનામાં નવા પ્રાણ પૂર્યા.

જેઠ સુદ દસમના પાવન દિવસે ભગવતી ગંગાના અવતરણની સાથે એક દેવી સંદેશ પણ અવતરિત થયો. ભારતવાસીઓ ! રાષ્ટ્રનિર્માણ માટે પેઢીઓએ થાક્યા વિના-અટક્યા વિના અનવરત તપવું પડે છે. પોતાના ઉજ્જવળ ભવિષ્ય માટે કોઈ બીજા સામે ન જુઓ, કોઈ બીજા પાસે કશી આશા ન રાખો. ખુદ મહાતપનો સંકલ્પ કરો. ભગીરથ તપ જ ઉજ્જવળ ભવિષ્યનો એકમાત્ર રસ્તો છે.

જેઠ સુદ દસમના આ પુણ્ય દિને બ્રહ્મર્ષિ વિશ્વામિત્રના તપને પણ પૂર્ણતા મળી. રાજસ સ્વભાવવાળા મહારાજ વિશ્વરથ બ્રહ્મર્ષિ વિશ્વામિત્ર બન્યા. આદિશક્તિ માતા ગાયત્રી તેમના અંતઃકરણમાં અવતરિત થઈને યુગશક્તિરૂપે ભારતમાતાની સમગ્ર ચેતનામાં વ્યાપી ગઈ. માનવીની વ્યક્તિગત અને સામૂહિક ચેતનામાં સંભાવનાઓનાં નવાં દ્વાર ખૂલ્યાં. પ્રકૃતિનું પરિમાર્જન સંભવ છે. જીવન બદલાઈ શકે છે. માનવજાતિ મા ગાયત્રીનો પાલવ પકડે તો ખરી ! ચોવીસ અક્ષરોવાળા ગાયત્રી મહામંત્રની સાધનાથી દુર્ભાગ્યનું સદ્ભાગ્યમાં રૂપાંતર થવું સહજ સંભવ છે.

ગંગાનાં જલબિંદુઓ અને ગાયત્રીના મંત્ર-અક્ષરોમાં ભારત અને વિશ્વમાં વસનાર સમગ્ર માનવતા માટે સંદેશ છે - પોકાર છે. તમે કરી શકો છો - ભગીરથની જેમ, વિશ્વામિત્રની જેમ. તમારા તપમાં દેશની સમૃદ્ધિ છે - તમારા તપથી જ દેશની સંસ્કૃતિ છે. ભગીરથ અને વિશ્વામિત્રના વંશજો ! જાગો, ઊઠો અને મહાતપની કઠોર સાધના માટે સંકલ્પવાન બની જાવ. મહાતપથી જ મા ગંગાની જલધારા નિર્મળ બનશે. મહાતપથી જ મા ગાયત્રીની સાધના વરદાયિની સિદ્ધ થશે.

પ્રાર્થનાની શક્તિ અમોઘ છે

અસ્તિત્વના ગહનતમ તળથી, હૃદયના ગુહ્યતમ ક્ષેત્રમાંથી ઊભરતો આત્માનો પોકાર જ પ્રાર્થનારૂપે પ્રકટ થાય છે અને પોતાના ઈષ્ટની પરમ ચેતના સાથે પોતાનો અનન્ય એકાત્મ સંબંધ સ્થાપતી અભીષ્ટ પ્રયોજનો સિદ્ધ કરે છે. જેમાં સર્વોપરી છે - આત્મશુદ્ધિ, આત્મશક્તિનું જાગરણ. પોતાની ઈષ્ટની અલૌકિક સત્તા સાથે પોતાના ધનિષ્ઠ સંબંધની આનંદદાયક અને શાંતિદાયક અનુભૂતિ.

પ્રાર્થનામાં હૃદય બોલે છે, એમાં શબ્દોનું મહત્ત્વ ગૌણ છે. આ કારણે લૂથરે કહ્યું હતું, “જે પ્રાર્થનામાં બહુ થોડા શબ્દો હોય, તે જ સર્વોત્તમ પ્રાર્થના છે.” સાચા હૃદયમાંથી નીકળતી પ્રાર્થના સીધી ઈશ્વર સુધી પહોંચે છે અને ફળ આપે છે. એટલા માટે મહર્ષિ દયાનંદ સરસ્વતીએ પ્રાર્થનાને આત્માનો અવાજ પરમાત્મા સુધી પહોંચાડનાર સંદેશવાહક કહી છે, પરંતુ આ પોકાર શુદ્ધ અને પવિત્ર અંતઃકરણમાંથી ઊઠવો જોઈએ. આથી માત્ર સદાચારી અને કર્તવ્યપરાયણની પ્રાર્થના જ ફલિત થાય છે, કારણ કે હોમરના શબ્દોમાં, “જે ઈશ્વરની વાત માને છે, તેની જ વાત ઈશ્વર પણ સાંભળે છે.” આથી સંત મૈકેરિયસે બરાબર કહ્યું છે, “જેનો આત્મા શુદ્ધ અને પવિત્ર હોય છે, તે જ પ્રાર્થના કરી શકે છે. કારણ કે અશુદ્ધ હૃદયમાંથી એ પોકાર ઊઠશે જ નહિ, જે પરમાત્મા સુધી પહોંચી શકે. એવામાં ખાલી જીભ બોલે છે અને હૃદય કાંઈ બોલી જ શકતું નથી.” બુક્સના શબ્દોમાં, “જો હૃદય મૂંગું છે, તો ઈશ્વર પણ બહેરો જ હશે.”

અહંકાર અને સંકુચિત સ્વાર્થમાં લિપ્ત ભાવહીન હૃદયમાંથી ઊઠતો પોકાર મોટેભાગે યાચના અને સોદાબાજીના સ્તરનો હોય છે, જ્યારે પ્રાર્થના યાચના નથી, પરંતુ સાચા હૃદયનો પોકાર હોય છે. પવિત્ર અંતઃકરણ ઉપરાંત નિઃસહાય અવસ્થામાં ઊઠતો પોકાર પણ આત્માના ઊડાણમાંથી ઊઠે છે અને પોતાનો પ્રભાવ બતાવે છે, પરંતુ પ્રાર્થનાનો યથાર્થ લાભ તો તેને હંમેશાં એક સચેતન પ્રક્રિયારૂપે જીવનનું અભિન્ન અંગ બનાવવામાં છે. આવું પ્રાર્થનામય જીવન જ આ સૃષ્ટિની સૌથી સાર્થક અને ઉત્કૃષ્ટ ઘટના સિદ્ધ થઈ શકે છે.

સાચી પ્રાર્થનાનું સ્વરૂપ કેવું હોવું જોઈએ? આધ્યાત્મિક ગ્રંથો અને મહાપુરુષોનાં કથન આ બાબતમાં મહત્ત્વપૂર્ણ

પ્રકાશ પાડે છે. મહાત્મા ગાંધીનું આ વચન વિચારણીય છે, “પ્રાર્થના અથવા ભજન મોઢેથી નહીં હૃદયથી થાય છે.” પોતાની અયોગ્યતા, કુપાત્રતા કે કમજોરીનો સ્વીકાર કરી લેવો એ જ પ્રાર્થના છે. પ્રાર્થના એ પશ્ચાત્તાપનું ચિહ્ન અને પ્રતીક છે. તે આપણને સારા અને પવિત્ર બનવાની પ્રેરણા આપે છે. પ્રાર્થના ધર્મનો સાર છે. તેઓ આગળ લખે છે, “પ્રાર્થના આપણી દૈનિક દુર્બળતાઓનો સ્વીકાર જ નથી, આપણા હૃદયમાં સતત ચાલતું સંશોધન પણ છે. તે નમ્રતાનો પોકાર છે. આત્મશુદ્ધિ અને આત્મ-નિરીક્ષણનું આહ્વાન છે. પ્રાર્થના આત્માનો ખોરાક પણ છે. પોતાની ગંદકી કે બુરાઈ જ્યાં સુધી બહાર ન નીકળે ત્યાં સુધી પ્રાર્થના કરતાં રહેવું જોઈએ.” સાચી પ્રાર્થનાના મર્મનો સ્પર્શ કરતાં હિતોપદેશનું વચન છે, “પોતાના દુર્ગુણોનું ચિંતન અને પરમાત્માના ઉપકારોનું સ્મરણ એ જ સાચી પ્રાર્થના છે. સત્ય, ક્ષમા, સંતોષ, જ્ઞાનધારણ, શુદ્ધ મન અને મધુર વચન એ શ્રેષ્ઠ પ્રાર્થના છે.”

કોઈ પણ વ્યક્તિ પૂરેપૂરી ન તો દુષ્ટ હોય છે કે ન તો સારી. દેહમાં કોઈને કોઈ દોષ તો હોય જ છે. અને થોડાક ગુણો પણ હોય છે. જગૃતિનો તકાબે એ છે કે દોષોથી દૂર રહીને એના ગુણોનો જ લાભ ઉઠાવવો જોઈએ. કોઈપણ વ્યક્તિને ન તો દેવ જેવી માનવી જોઈએ કે ન તો દાનવ. બંને સ્થિતિઓના સમન્વયથી જ કાંઈ બને છે એનું નામ મનુષ્ય છે. આથી જ એના ઉપર ન તો પૂરે પૂરો વિશ્વાસ રાખી શકાય કે ન તો અવિશ્વાસ રાખી શકાય.

આ રીતે દરરોજ કરવામાં આવતી પ્રાર્થના અને શ્રેષ્ઠ આચારપદ્ધતિમાં જ જીવન જીવવાની કળાનો મર્મ છુપાયેલો છે. સ્વામી રામતીર્થના મતાનુસાર દરરોજ પ્રાર્થના કરવાથી અંતઃકરણ પવિત્ર બને છે. સ્વભાવમાં પરિવર્તન આવે છે. હતાશા અને નિરાશા દૂર થઈ ઉત્સાહ ભરાઈ જાય છે અને જીવન જીવવાની પ્રેરણા મળે છે. પ્રાર્થનાએ આત્મશક્તિ અને આત્મવિશ્વાસ જગાવવાનો અચૂક ઉપાય પણ છે. મહાભારણ અનુસાર પરમાત્માની પ્રાર્થનામાં આત્મામાં છુપાયેલ અંતઃશક્તિને જગાવવાનું દૈવી બળ છે. જયશંકરના શબ્દોમાં “નિઃસહાય સ્થિતિમાં પ્રાર્થના સિવાય બીજો કોઈ

ઉપાય હોતો નથી પ્રાર્થના સવારની ચાવી છે અને સાંજની સાંકળ છે.” હજરત મહંમદ પયગંબર અનુસાર, “પ્રાર્થના (નમાજ) ધર્મનો આધાર છે અને સ્વર્ગની ચાવી છે.”

વાસ્તવમાં પ્રાર્થના પારલૌકિક જીવનની સિદ્ધિનો જ નહીં, આ જીવનની ઉત્કૃષ્ટતા અને ગુણવત્તાનો પણ આધાર છે. કારણ કે શ્રી અરવિંદના શબ્દોમાં, “આ એક એવી મહાન ક્રિયા છે જે મનુષ્યનો સંબંધ શક્તિના સ્ત્રોત પરાચેતના સાથે જોડે છે અને આ આધારે ચાલતા જીવનની સમસ્વરતા, સફળતા અને ઉત્કૃષ્ટતા અવર્ણનીય હોય છે. જેને અલૌકિક અને દિવ્ય જ કહી શકાય.” એટલા માટે બાઈબલમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે આપણે દરરોજ પ્રાર્થના કરતા રહેવું જોઈએ અને ક્યારેય તેનાથી વિમુખ ન થવું જોઈએ. રામકૃષ્ણ પરમહંસના શબ્દોમાં, “પરમાત્માને કોઈપણ રૂપે પ્રાર્થના કરો, તે નિશ્ચિતપણે આપનું સાંભળશે. તે તો એક કીડીનો પગરવ પણ સાંભળી શકે છે. મન અને વાણી એક બનીને જ્યારે ઈશ્વર પાસે કંઈ માંગવામાં આવે છે તો તે પ્રાર્થના તરત ફળે છે. પ્રાર્થના એક પ્રકારનું ભાવનાત્મક ધ્યાન હોય છે.”

આ ઉચ્ચસ્તરીય આધ્યાત્મિક ક્રિયાની પોતાની ભાવનાત્મક પૃષ્ઠભૂમિ છે, સાચો મર્મ સમજીને તેનો અભ્યાસ, પ્રાર્થનામાં છુપાયેલ અદ્ભુત શક્તિના જાગરણ અને સદુપયોગનો નક્કર આધાર બનાવે છે. તેને નીચેનાં પાંચ ચરણોમાં સમજી શકાય છે. પ્રાર્થનાની શરૂઆત પોતાની અર્કિયન, નગણ્ય અને ક્ષુદ્ર સ્થિતિની વિનમ્ર સ્વીકૃતિ છે. સાથોસાથ તેમાં સૃષ્ટિ અને અસ્તિત્વની વિરાટ સત્તા પ્રત્યે એક વિસ્મય અને ભયમિશ્રિત સમર્પણનો ભાવ પણ છે. પરંતુ સાથે જ એક સુનિશ્ચિતતાનો ભાવ પણ છે કે જીવન અને સૃષ્ટિનું સમગ્ર જટિલ તંત્ર તેની ભૌતિક વ્યવસ્થા હેઠળ ગતિશીલ છે. તમામ પ્રાણીઓ અને જડ પ્રકૃતિ બધાં જ આ સર્વવ્યાપી સત્તાના દિવ્ય અનુશાસનમાં બંધાયેલાં છે. આપણે પણ આ વિરાટ વ્યવસ્થાનો એક નાનકડો અંશ છીએ. એવા વિનમ્ર ભાવથી કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાનો જ ઈશ્વર સ્વીકાર કરે છે. આ સંદર્ભમાં રાષ્ટ્રકવિ મથિલીશરણ ગુપ્તના શબ્દોમાં -

હૃદય નમ્ર હોતા નહીં જિસ નમાજ કે સાથ.

ગ્રહણ નહીં કરતા કભી ઉસકો ત્રિભુવન નાથ.

પ્રાર્થનામાં વિનમ્રતાની સાથે બીજો ભાવ આત્મસજગતાનો છે. “ઈશ્વર અંશ જીવ અવિનાશી” રૂપે આપણે એ દિવ્ય સત્તા

સાથે અખંડરૂપે જોડાયેલા છીએ. આ રૂપમાં આપણાં યથાર્થ ‘સ્વ’ પ્રત્યે સજગતા એ પ્રાર્થનાનું બીજું મહત્ત્વપૂર્ણ ચરણ છે. તે આપણને જકડી રાખનારાં તમામ પ્રકારનાં વૈચારિક અને ક્રિયાગત બંધનોથી મુક્ત કરે છે. આપણે દેહના ધરાતલથી નહીં, આત્માના ધરાતલથી પ્રાર્થના કરીએ છીએ. દિવ્ય સત્તાના પવિત્રતમ અને અજર-અમર અંશના આધારથી ઊઠેલી પ્રાર્થનાનો ભાવ આપણને ભય, અનિશ્ચિતતા અને વિષાદના નકારાત્મક ભાવોથી મુક્ત કરે છે. નિત્ય-પ્રતિ પ્રાર્થનાની આ ભાવભૂમિ આપણને રોજિંદા જીવનના ઉદ્દેગો અને ચિંતાજનક તાણથી ઘણીખરી રાહત આપે છે.

ત્રીજું, પ્રાર્થનામાં કલ્પનાનો ઉપયોગ છે. દિવ્યતા સાથે સ્વયંને જોડવામાં આપણે કલ્પનાનો પ્રભાવી ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ. પરમસત્તાના દિવ્યતેજની દિવ્ય ચિનગારીરૂપે આપણે આપણો બોધ એક તેજસ્વી, પાપરહિત, દેવસ્વરૂપ, આનંદમયી અને ચૈતન્ય આત્મજ્યોતિ રૂપે કરી શકીએ છીએ. રોજિંદા જીવનમાં આ ભાવોને સંકલ્પપૂર્વક નિભાવીને આપણે તેને વધુ દૃઢ અને જીવંત બનાવી શકીએ છીએ.

ચોથું, પ્રાર્થનામાં ઉત્સાહ અને આનંદનો ભાવ છે. પ્રાર્થના કોઈ યાંત્રિક ક્રિયા નથી, તેમાં આપણું સમગ્ર અસ્તિત્વ આપણા ગહનતમ સ્તરથી સક્રિય થાય છે. આ

એડીસન મહાન વૈજ્ઞાનિક બન્યા. ગરીબ માના પુત્ર હતા, પરંતુ બાળપણથી જ વૈજ્ઞાનિક બનવાની વાત કર્યા કરતા હતા. માએ વિચાર્યું, આને કોઈ વૈજ્ઞાનિક પાસે મૂકું તો તેના મનનું સમાધાન થઈ જાય. વિજ્ઞાન ભણાવવાની શક્તિ તો તેનામાં ન હતી.

તે એડીસનને એક વૈજ્ઞાનિક પાસે લઈ ગઈ. વૈજ્ઞાનિકે એડીસનને એક સાવરણી આપીને પોતાની પ્રયોગશાળાની સફાઈ કરવાનું કહ્યું. એડીસને બધું કામ ખૂબ વ્યવસ્થિત રીતે કર્યું. ક્યાંય ખૂણેખાંચરે ગંદકી ન રહી અને દરેક ચીજ સાફસૂફ કરીને યથાસ્થાને મૂકી દીધી.

વૈજ્ઞાનિકે આ બધું જોઈને કહ્યું, આ બાળકમાં વૈજ્ઞાનિક બનવાના ગુણ છે. આને મારી પાસે મૂકી જાવ. એ જરૂર વૈજ્ઞાનિક બની જશે. સફાઈ અને વ્યવસ્થાથી મનુષ્યના વ્યક્તિત્વના વિકાસની ક્ષમતા વધે છે અને તેનાથી જ તેના સ્તરની ખબર પણ પડી જાય છે.

આપણી ક્ષુદ્રતા અને અપૂર્ણતાની તમામ સીમાઓ વળોટીને પૂર્ણતાના અસીમ અને અખંડ સામ્રાજ્યમાં એક દુઃસાહસપૂર્ણ ઉડાન છે. પોતાના ક્ષુદ્ર અસ્તિત્વનો વિરાટ પ્રત્યે સમર્પણ, વિસર્જન અને વિલયની પ્રક્રિયા પ્રાર્થનાની જ આ ગહન ક્ષણોની એક ઘટના છે. જેમાં આપણા દિવ્ય સ્ત્રોતનું સ્મરણ, ભજન અને ભાવલોકમાં તેની સાથે એકાકાર થવાની અનુભૂતિથી હૃદયમાં આનંદના મેઘ ઉમટવા લાગે છે. આપણા પ્રભુ સાથે જોડાનાર દિવ્ય સૂત્રોના બોધથી હૃદયમાં ઊર્જાનું ઝરણું ફૂટી પડે છે. આ બધી વિનમ્ર, સજગ અને સમર્પણ ભાવથી કરવામાં આવેલી પ્રાર્થનાની ફલશ્રુતિઓ છે.

પ્રાર્થનાનું પાંચમું ચરણ, પ્રાર્થનામાં સમાયેલ પરમાર્થભાવ છે. સાચી પ્રાર્થના ક્યારેય માત્ર આપણા પોતાના માટે નથી હોતી, પરંતુ સમગ્ર માનવતા માટે હોય છે. આ એ આધ્યાત્મિક શક્તિ છે, જે આપણને સમસ્ત પ્રાણીઓ સાથે - શક્તિશાળી અને નિર્બળ, માસૂમ અને દુષ્ટ, પુણ્યાત્મા અને પાપાત્મા - સૌ સાથે જોડે છે. આ પ્રાર્થના, “સર્વે ભવન્તુ સુખિનઃ, સર્વે સન્તુ નિરામયાઃ...”ના ભાવથી ઓતપ્રોત રહે છે. આવી સ્થિતિમાં કરવામાં આવેલી પ્રાર્થના વિશે ભગવદ્ગીતામાં કહેવામાં આવ્યું છે, “હું ભગવાન પાસેથી અષ્ટસિદ્ધિ કે મોક્ષની કામના કરતો નથી. મારી તો એક જ પ્રાર્થના છે કે તમામ પ્રાણીઓનાં હૃદય સ્થિર રહે અને હું બધાં દુઃખોને સહન કરું.” સ્વામી વિવેકાનંદનો મત હતો કે પ્રાર્થનામાં જો માગવું હોય તો એ જ માગવું જોઈએ કે કોઈનું બૂરું ન

થાય. વિધ્વંસકારી ફળ ન માંગવું.

આવા જ કલ્યાણકારી ભાવોને વ્યક્ત કરતું આ પ્રાર્થના સૂત્ર મનન કરવા યોગ્ય છે.

શિવમસ્તુ સર્વ જગતઃ પરહિત નિરતા ભવન્તુ ભૂતગણાઃ ।

દોષાઃ પ્રયાન્તુ નાશં સર્વત્ર સુખી ભવતુ લોકાઃ ॥

અખિલ વિશ્વનું કલ્યાણ હો, પ્રાણી-સમૂહ પરોપકારમાં તત્પર બને. રોગ, દુઃખ, દોષ વગેરેનો નાશ થાવ અને સર્વત્ર સૌ સુખી થાવ.

આ ભાવ, ઉપર વર્ણવવામાં આવેલ પ્રાર્થનાનાં વિવિધ ચરણોનો ચરમોત્કર્ષ છે. આ ભાવો સાથે કરવામાં આવેલી પ્રાર્થના નિશ્ચિતપણે ફળદાયી બનશે. એ હૃદયને પવિત્ર અને નિર્મળ કરનારી છે, તો બીજાંને પણ સદ્ભાવ અને સત્પ્રેરણા આપનારી છે. એમાં આત્મશક્તિના જાગરણનો મર્મ છુપાયેલો છે, તો તેમાં ઈશ્વર સાથે એકાકાર થવાની ક્ષમતા પણ છુપાયેલી છે. આવી પ્રાર્થનામાં જ બીજાંના ઘા ડુઝાવવાની અને તૂટેલાં હૃદયોને જોડવાની ક્ષમતા હોય છે. વ્યક્તિગત સંદર્ભમાં શ્રીમા અનુસાર, “આવી પ્રાર્થનાથી ધીરે ધીરે જીવનની ક્ષિતિજ સુસ્પષ્ટ થવા લાગે છે, જીવનનો પથ પ્રકાશિત થવા લાગે છે અને આપણે આપણી અસીમ સંભાવનાઓ અને ઉજ્જવળ નિયતિ પ્રત્યે વધુ ને વધુ આશ્ચર્ય થતા જઈએ છીએ. “પ્રાર્થનાથી ઓતપ્રોત આવા જીવનમાં જ સાચાં સુખ-શાંતિ અને આનંદનું રહસ્ય છુપાયું છે.

મેરી અને ટોમસનું દામ્પત્યજીવન અનંત પ્રેમથી ભરપૂર હતું. દર વર્ષે લગ્નદિવસ ઉજવતાં અને ગરીબીમાં જીવન વીતાવતાં હોવા છતાં એ દિવસે એકબીજાને નાની-મોટી ભેટ આપતાં.

એ વર્ષે લગ્નદિવસ આવ્યો. બન્ને એકબીજાને ભેટ આપવાની યોજના વિચારવા લાગ્યાં, પણ ખીસ્સાં ખાલી હતાં.

ટોમસે પત્નીના સોનેરી વાળમાં લગાવવા માટે એક સોનેરી કિલપ ખરીદવાનું વિચાર્યું. મેરીએ વિચાર્યું કે પતિની કાંડા ઘડિયાળ માટે સોનેરી ચેન ખરીદવી. બન્નેના મનોરથ મનમાં જ હતા. પૈસા ભેગા થતા ન હતા. દિવસ નજીક આવી ગયો.

ટોમસ જૂની ઘડિયાળ ખરીદનારની દુકાને ગયો અને ઘડિયાળ વેચીને બદલામાં સોનેરી કિલપ ખરીદી લાવ્યો. મનમાં ખૂબ જ પ્રસન્નતા હતી.

મેરી શું કરે? તે સોનેરી વાળ ખરીદનારની દુકાને ગઈ અને પોતાના વાંકડિયા વાળ કપાવીને મળેલા પૈસામાંથી ઘડિયાળની ચેન ખરીદી લાવી. માથે ટોપો પહેરી લીધો.

એ દિન આવ્યો, ભેટ આપવા માટે એકે બીજા તરફ હાથ લંબાવ્યો. કિલપ ક્યાં લગાવે, વાળ ગાયબ. ચેન ક્યાં બાંધે, ઘડિયાળ ગાયબ. પૂછતાં તથ્ય ખૂલ્યું. શોભી ન શકે છતાંય આ ઉપહારે એકબીજાંનાં દિલ સદા-સદા માટે જીતી લીધાં. બન્નેની આંખોમાં આંસુ ભર્યાં હતાં. આ રીતે ઉજવાયો એ લગ્નદિવસ !

જીવનું પોતાના મૂળ સ્રોતને જઈ મળવું

ભગવાન બુદ્ધ શ્રેષ્ઠી અનાથપિંડકના પ્રાણમાં વસતા હતા. ભગવાનની ભક્તિને જ પોતાનું ભાગ્ય માનતા હતા. તેમનાં ચિંતન-ચેતનામાં પળે-પળે પોતાના આરાધ્ય માટે કશુંક નવું કરી છૂટવાની કૂંપળો ફૂટતી હતી. “દેકર ભી કરતા મન, દે દૂં કુછ ઓર અભી” એ જ એમનું જીવનદર્શન હતું. પ્રભુના ઉપદેશ અનુસાર તેમણે સત્કર્મ અને સત્પ્રવૃત્તિ માટે પોતાનું જીવન સમર્પિત કરી દીધું હતું. અનાથોનો સાચો સહારો બનીને તેમણે પોતાના નામને સાર્થક કરી દીધું હતું. તેમનાં સત્કાર્યોની યશપ્રભાથી દિગંત આલોકિત થઈ રહ્યું હતું. પ્રતિષ્ઠા અને સમ્માનનાં તો તેમના જીવનમાં જાણે પૂર ઉમટ્યાં હતાં. છતાં પણ જીવનમાં ક્યાંક કશુંક એવું હતું, જે રહી રહીને ખૂંચતું હતું. ભાવનાઓમાં ભરેલી ટીસ રહી રહીને બેચેન કરતી હતી.

બધાં જ સુખોની વચ્ચે દુઃખનો એક જ કાંટો હતો, તેમનો પુત્ર ‘કાલ’. કાલની પ્રવૃત્તિઓ સામાન્ય ધનિક પુત્રો જેવી હતી. ભોગ તેને ગમતા હતા. સુખ તેને લોભાવતું હતું. ધનનો તો જાણે કે પાગલ હતો. થોડાઘણા પૈસા માટે તે કોઈપણ પ્રકારનું જોખમ ઉઠાવવા તૈયાર થઈ જતો. કાલની આ મનોદશા અનાથપિંડકને જરાપણ ગમતી ન હતી. તેઓ તેને પોતાના યશચંદ્રની વચ્ચે કલંક માનતા હતા. ‘કાલ’ને વશીભૂત કરવા માટે તેઓ અનેકો ઉપાયો કરતા હતા, પરંતુ દરેક વખતે તેમને અસફળતા જ હાથ લાગતી હતી. એક વાર તેમણે જેતવનમાં રોકાયેલ ભગવાન તથાગતને પોતાની વેદના સંભળાવી. પોતાના અનુગત ભક્તની પીડાના સ્પર્શ માત્રથી ભગવાન વિચારમાં પડી ગયા.

બે પળનાં નીરવ મૌન પછી તેમણે કહ્યું, અનાથપિંડક, પુત્રની પ્રવૃત્તિઓના કારણે તમે દુઃખી ન થશો. તેની કમજોરીઓને જ તેના રૂપાંતરણનું માધ્યમ બનાવો. તમારા પુત્ર ‘કાલ’નો બોધિકાળ હવે નજીકમાં છે. ગૂઢ રહસ્યોમાં ભળેલી પ્રભુની વાતોને અનાથપિંડક વ્યવસ્થિત રીતે સમજી ન શક્યા. તેમનાં નેત્રોમાં પ્રશ્નચિહ્નો એવાં જ અમિટ બની રહ્યાં. ભગવાન તેમની મનોદશા જાણી ગયા ને કહ્યું, “ચિંતિત થવાની જરૂર નથી. જો ‘ધન’ તમારા પુત્રની કમજોરી છે તો એને જ તેના ભાવ-

પરિવર્તનનું માધ્યમ બનાવો. “શાસ્તાનો આ સંકેત શ્રેષ્ઠી અનાથપિંડકને સમજાઈ ગયો.

પરત આવીને તેમણે ‘કાલ’ને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. પ્રીતીપૂર્વક તેનાં ક્ષેમ-કુશળ પૂછીને તેને કહ્યું, “પુત્ર, હું તને સો સોનામહોર આપવા ઈચ્છું છું.” પિતાના આ શબ્દોએ કાલને આશ્ચર્યચકિત કરી દીધો. તે વિચારવા લાગ્યો કે આજે આમને શું થયું છે? ક્યારેક તો આ હંમેશાં મિતવ્યયતા(કરકસર)ના પાઠ શીખવાડતા હતા, ને ક્યાં આજે તેઓ સો સોનામહોરો આપવાની વાત કરે છે! પુત્રને ચકિત થયેલો જોઈને અનાથપિંડક આગળ બોલ્યાં, “પરંતુ તારે ભગવાન બુદ્ધનાં વચનોને સાંભળવાં જવું પડશે.” પિતાના આ વાક્યએ કાલને થોડોક નિરાશ કર્યો, પરંતુ સો સોનામહોરોનો લોભ તેને વધારે હતો તેથી તે તૈયાર થઈ ગયો.

હવે તો ભગવાનનો સંગ તેનો નિત્યક્રમ બની ગયો. પ્રતિદિન તે તથાગતને સાંભળવા જવા લાગ્યો. પરંતુ હજુ સુધી પણ તેનાં અંતઃકરણ પર સોનામહોરોની ચમક છવાયેલી હતી. દરરોજ ઘરે આવીને તે પોતાનાં પિતાને કહેતો, “ક્યાં છે મારી સોનામહોરો?” પહેલાં પોતાની સોનામહોરો ગણાવતો, ત્યારબાદ ભોજન કરતો. તેને બુદ્ધનાં વચનો સાથે કોઈ મતલબ ન હતો. તે તો જ્યારે તેમને સાંભળવા બેસતો હતો, ત્યારે પણ પોતાની સોનામહોરોનો હિસાબ કરતો હતો. આવી રીતે લગભગ એક માસ પસાર થઈ ગયો. એક દિવસ અનાથપિંડકે તેને વધુ આશ્ચર્યચકિત કરતાં કહ્યું, “પુત્ર હવે હું તને હજાર સોનામહોર આપવા ઈચ્છું છું.” “તો શું મારે બીજા કોઈનો ઉપદેશ સાંભળવા જવું પડશે?” કાલ પિતાને પૂછે છે. અનાથપિંડકે તેને દિલાસો આપતાં કહ્યું, “ના પુત્ર. ફક્ત તારે પ્રભુની વાણી સાંભળીને યાદ રાખીને મને સંભળાવવી પડશે.”

કાલને આ કાર્ય ઘણું જ મુંઝવણભર્યું લાગ્યું, પરંતુ સોનામહોરોની સંખ્યા પણ દસ ગણી થવાની હતી. આટલી મોટી લાલચ તે આસાનીથી કઈ રીતે છોડી દે? તેણે ‘હા’ કહી દીધું. બીજા દિવસે જ્યારે બુદ્ધને સાંભળવા ગયો ત્યારે તેમનાં વચનો ઘણાં જ ધ્યાનથી સાંભળવાં પડ્યાં, કેમ કે

હવે બધી જ વાતો યાદ રાખવાની હતી. યાદ રાખવા માટે એક એક વાત ઉપર ધ્યાન આપવાનું જરૂરી હતું. કેટલાય દિવસો સુધી આ ક્રમ ચાલતો રહ્યો. બુદ્ધનાં વચનો ઉપર જેમ જેમ તે ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતો તેમ તેમ તેની અંતઃચેતનામાં સોનામહોરની ચમક ફીકી પડી જતી.

છેવટે એ દિવસ પણ આવ્યો, જ્યારે તેની ચેતના ભગવાનની કૃપાથી આલોકિત થઈ ગઈ. તે હરહંમેશ માટે સંપૂર્ણપણે બુદ્ધત્વમાં સમાઈ ગયો. તે સાંજે તે ઘેર ન ગયો. પુત્રને ક્યાંક કશું થઈ તો નહીં ગયું હોય, એવા વિચાર સાથે ગભરાયેલા અનાથપિંડક ભગવાનની પાસે આવ્યા. ત્યાં પહોંચીને જોયું તો 'કાલ' એક બાજુ પર આંખ બંધ કરીને બેઠો છે. પુત્રને ઢંઢોળતાં તેમણે કહ્યું, "અરે ઘરે ચાલ, હજાર સોનામહોરો તારી રાહ જુવે છે." પિતાના આ વાક્યના જવાબમાં પુત્ર બોલ્યો, "હવે તેને તમે જ સંભાળીને રાખો. જે સોનામહોરો પહેલાં આપી હતી, તે પણ પાછી લઈ લો. હવે આ બધાની જરૂરિયાત રહી નથી."

અનાથપિંડકે એને સમજાવવાની ઘણી જ કોશિશ કરી, પરંતુ એની ઉપર કોઈ જ અસર થઈ નહીં. લાલચરૂપી બધાંજ તીર વ્યર્થ ગયાં, શ્રેષ્ઠીની સમજમાં એ નહોતું આવતું કે તેમના પુત્રને શું થઈ ગયું છે? તેઓ દોડતા શાસ્તાની પાસે ગયા અને કહ્યું, "ભગવાન આ શું રહસ્ય છે? વર્ષોથી હું આપને સાંભળી રહ્યો છું અને મારા પુત્રને તો હજુ થોડાક જ દિવસોથી આપને સાંભળ્યા છે અને તે પણ ધનની લાલચમાં સાંભળ્યા છે. સોનામહોરોના લોભમાં સાંભળ્યા

છે. બુદ્ધ બોલ્યા, "તો શું થયું? તેણે સાંભળ્યું તો છે. કોઈ પણ કારણે સાંભળ્યું હોય, મારા વચનોનાં ઊંડાણમાં જવાની તેણે કોશિશ કરી છે, તમે તો હજુ સુધી મને સાંભળ્યો જ નથી. અત્યાર સુધી જે પણ કાંઈ કર્યું છે તમે ફક્ત તમારા યશ વિસ્તાર માટે કર્યું છે. તમારી પ્રતિષ્ઠા વધારવા માટે કર્યું છે. જ્યારે તમારા દીકરાએ મારાં વચનોના ઊંડાણમાં ઊતરવાની કોશિશ કરી છે અને જેણે મને સાંભળ્યો છે, તે તો મારો થઈ ગયો છે. હવે તેને તમે ચક્રવર્તીની સંપત્તિ પણ આપશો તો તે પાછો આવવાનો નથી. તમે તેને દેવલોકનો સમ્રાટ બનાવી દો, ઈન્દ્ર બનાવી દો તો પણ તે પાછો આવવાનો નથી. તમે ત્રણે લોકની બધી જ સંપદા તેનાં ચરણોમાં મૂકી દેશો તો પણ તે પાછો આવવાનો નથી."

આ સાંભળી અનાથપિંડકે પૂછ્યું, "ભગવાન, આને શું થઈ ગયું છે?" તો બુદ્ધ બોલ્યા, "સ્ત્રોતાપત્ર થઈ ગયો છે. તે ધ્યાનની સરિતામાં ઊતરી ગયો છે." તે સમયે ભગવાને આ ધમ્મગાથા કહી -

પથવ્યા એક રજજેન સગ્ગરસ ગમનેન વા ।

સબ્બલોકાધિપચ્ચેન સોતાપત્તિ ફલં વરં ॥

પૃથ્વીના એકલા રાજા હોવાથી અથવા સ્વર્ગગમન કરવાથી અથવા બધા જ લોકોના અધિપતિ બનવા કરતા પણ સ્ત્રોતાપતિનું ફળ શ્રેષ્ઠ છે. ભગવાનની આ વાતો સાંભળીને અનાથપિંડકને એ સ્પષ્ટ થઈ ગયું કે જીવનું પોતાના મૂળ સ્ત્રોતમાં જઈ મળવા જેવું શ્રેષ્ઠ બીજું કશું જ નથી.

એક વૃદ્ધ સવારથી ઘાસ કાઢવામાં વ્યસ્ત હતા. સાંજ પડતાં સુધીમાં તે એટલું કાઢી શક્યા હતા, જે ભારો કરી માથે મૂકીને ઘોડાવાળાઓની બજારમાં વેચવા માટે લઈ જઈ શકે.

એક સુશિક્ષિત ઘણા સમયથી વૃદ્ધના પ્રયત્નને જોઈ રહ્યા હતા તેથી તેમણે પૂછ્યું, દિવસભરની મહેનત કરી જે કમાઈ શકશો, તેનાથી કેવી રીતે તમારો ખરચ નીકળશે? ઘરમાં શું તમે એકલા જ છો?

વૃદ્ધ હસીને બોલ્યો, મારો પરિવાર તો ઘણી વ્યક્તિઓનો છે. જેટલાનું ઘાસ વેચાય છે, તેટલામાંથી અમે લોકો વ્યવસ્થા બનાવીને કામ ચલાવીએ છીએ.

યુવકને આશ્ચર્યચકિત જોઈ વૃદ્ધે પૂછ્યું, લાગે છે કે તમે તમારી કમાણી કરતાં વધારે પડતી મહત્વાકાંક્ષાઓ વિચારીને રાખી છે, જેના લીધે તને ગરીબીમાં ગુજરાન ચલાવવા પર આશ્ચર્ય થઈ રહ્યું છે.

યુવક બીજું કશું બોલી તો ન શક્યો, પરંતુ પોતાની અવઢવ સંતાડવા બોલ્યો, ગુજરાન જ તો બધું નથી, દાનપુણ્ય માટે પણ પૈસા જોઈએ.

વૃદ્ધ હસી પડ્યા. તેઓ બોલ્યા, મારા ઘાસમાં તો બાળકોનું પેટ ભરી શકાય છે, પરંતુ મેં પડોશીઓ પાસેથી માંગીમાંગીને એક ફૂલો બનાવી દીધો છે, જેનો લાભ આખું ગામ લે છે. શું દાન-પુણ્ય માટે પોતાની પાસે કશું ન હોવા છતાં બીજા સમર્થોનો સહયોગ માંગીને કશુંક ભલાઈનું કાર્ય કરવું ખોટું છે?

યુવક જતો રહ્યો. રાતભર વિચારતો રહ્યો કે મહત્વાકાંક્ષાઓ વિચારવી અને તેની જ પૂર્તિમાં જીવન ખર્ચી નાંખવું જ શું એકમાત્ર રીત છે જીવન જીવવાની!

Disclaimer / Warning: All literary and artistic material on this website is copyright protected and constitutes an exclusive intellectual property of the owner of the website. Any attempt to infringe upon the owners copyrights or any other form of intellectual property rights over the work would be legally dealt with. Though any of the information (text, image, animation, audio and video) present on the website can be used for propagation with prior written consent.

વ્યક્તિત્વ પરિષ્કારનાં છ વ્યાવહારિક સૂત્રો

વ્યક્તિત્વ જ વ્યક્તિનો વાસ્તવિક પરિચય છે. શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિત્વ તેની પૂંજ તથા સંપદા હોય છે અને આ સંપદા - સંપત્તિ દૈનિક જીવનના વ્યવહારમાં આવનારાં નાનાં નાનાં સૂત્રોના માધ્યમ દ્વારા જમા થતી રહે છે. જેની પાસે આ જમા પૂંજ જેટલી વધારે હશે, તે તેટલો જ વ્યવહારકુશળ અને સફળ વ્યક્તિત્વનો સ્વામી હશે. આના અભાવમાં વ્યક્તિ વ્યાવહારિક ધરાતલ પર નિતાંત દરિદ્ર હોય છે. ભલે ને તે અન્ય ક્ષેત્રોમાં ગમે તેટલો સમૃદ્ધ કેમ ન હોય. જે અત્યંત લોકપ્રિય છે તેને જ આજે વ્યાવહારિક બેંક ખાતારૂપે ઓળખવામાં આવે છે, આ દરેક ઉમર અને વયના લોકો માટે એકસરખી રીતે લાગુ પડે છે, કેમકે દરેકનું બાહ્ય જીવન વ્યાવહારિક પૃષ્ઠભૂમિમાં ઉછરતું-વધતું, વિકસિત થાય છે. આના દ્વારા જ આંતરિક જીવનનાં બંધ કમાડ ખૂલે છે.

વ્યાવહારિક જીવનની બનાવટ - ઉકેલવા - વણવા માટે પ્રસિદ્ધ લેખક સ્ટીફન કોવેએ પોતાનાં લોકપ્રિય પુસ્તક 'ધી સેવન હેબીટ્સ ઓફ હાઈલી ઈફેક્ટીવ ટીન્સ'માં આ સંદર્ભમાં ઘણું જ રોચક વિવરણ પ્રસ્તુત કર્યું છે. આ પુસ્તકમાં તેમણે વ્યાવહારિક જીવન માટે છ બિંદુઓનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. જો આને દૈનિક દિનચર્યામાં ઉતારવામાં - અપનાવવામાં આવે તો જીવન સફળતા તરફ, સમૃદ્ધિ તરફ અગ્રેસર થતું જોવા મળશે.

શ્રી કોવે વ્યાવહારિક ખાતાનાં આ છ વિધેયાત્મક સૂત્રોને વાસ્તવિક જમા પૂંજ કહે છે. આ છે - પોતાનાં વચનનું રક્ષણ કરવું, દિવસ દરમિયાન કોઈ સારું કાર્ય કરવું, વિશ્વસનીય થવું, અન્યોનું સાંભળવું, કરેલ ભૂલો માટે વિનમ્રતાપૂર્વક ક્ષમા માંગવી અને ઉચિત (યોગ્ય)ની ઈચ્છા કરવી. આ સૂત્રો જ્યારે વ્યવહાર અને આચરણમાં ઊતરવા લાગે ત્યારે વ્યક્તિના વ્યક્તિત્વમાં નિખાર આવવા લાગે છે. સાચા અર્થમાં આપણે સ્વયં અંદરથી પ્રસન્ન થઈએ છીએ અને અન્યના વિશ્વાસ અને આત્મીયતા પણ મેળવવા લાગીએ છીએ.

૧) જીવનની ક્રિયા-વ્યાપાર એકબીજાનાં વિશ્વાસ પર આધારિત છે અને આ વિશ્વાસને પ્રાપ્ત કરવા માટે આપણે વિશ્વસનીય થવું અનિવાર્ય છે, જેનું પ્રથમ ચરણ છે કરવામાં આવેલ વાયદાઓ, આપવામાં આવેલ વચનોને ઉચિત અને પૂર્ણપણે પાળવાં. લગભગ આપણે મોટા-મોટા વાયદાઓનાં બંડલ બાંધીએ છીએ અને જ્યારે તેને પૂરા કરવાનો સમય આવે

છે ત્યારે આપણે સ્પષ્ટ રીતે નામકર થઈએ છીએ. આ પ્રકારનાં આશ્વાસન રાજનીતિના અખાડામાં ભલે ને થોડા સમય માટે ચાલી જાય, પરંતુ વ્યાવહારિક જીવનમાં પળભર માટે પણ ચાલી નથી શકતું, કેમ કે આપણે જ્યાં સુધી આપણી કહેલી વાતોને કરીને નહીં બતાવીએ ત્યાં સુધી કોઈ આપણી ઉપર કેમ અને શા માટે વિશ્વાસ કરશે ! એટલા માટે જરૂરી છે કે આપણે આપણા રોજંદા જીવનમાં નાની નાની વાતોનું પાલન કરીએ, તેમાં સાચા પડીએ. જો આપણે કોઈને મળવાનો સમય આપ્યો છે તો આપેલ સમયાવધિમાં આપણે તેને મળી લેવું. જો આપણે કોઈને કશીક વસ્તુ આપવાનું આશ્વાસન આપ્યું છે તો તેને અવશ્ય આપવી અને જો કોઈ નિતાંત અને અપરિહાર્ય કારણોના લીધે તે કરવામાં અસફળ રહ્યા હોઈએ તો ઘણી જ વિનમ્રતાપૂર્વક માફી માંગી લેવી જોઈએ. આનાથી જ વિશ્વાસ ઉત્પન્ન થાય છે અને વિશ્વસનીયતાનો આધાર નક્કી થાય છે.

(૨) આ વિશ્વસનીયતા જીવનમાં નવગતિ-પ્રગતિ પ્રદાન કરે છે. આના લીધે જીવન ગતિશીલ બને છે, પ્રગતિશીલ બને છે. ગતિશીલ જીવન કેટલીક ક્ષણો, વ્યક્તિ, વાતો, વસ્તુઓ સ્થાન એવાં હોય છે જે આપણને અનાયાસે પોતાની તરફ આકર્ષિત કરી લે છે. આપણને કોઈક નિશ્ચલ હાસ્ય સારું લાગે છે. કોઈકનો નિષ્કામ સેવાભાવ ગમી જાય છે, કોઈકની આત્મીયતા આંદોલિત કરી જાય છે. આ જે આપણને સારું તેમજ લોભામણું લાગે છે, તે શા માટે આપણે અન્યોમાં વહેંચી ન દઈએ કેમ કે જે આપવામાં આવે છે તે ફરીને પાછું આવી જાય છે અને ન્યાલ કરી દે છે. જે આપ્યું અથવા કર્યું, તેની અપેક્ષા ન પણ કરીએ તો પણ કરતી વખતે જે આંતરિક તૃપ્તિ મળે છે, તે પણ કોઈ દિવ્ય અનુદાન(મદદ) - પ્રતિદાન (બદલો)થી ઓછું હોતું નથી. એટલા માટે આપણે પ્રત્યેક દિવસે એવું કશુંક શ્રેષ્ઠ કાર્ય કરવું જોઈએ, જેમાં અન્યની કંઈક ભલાઈની ભાવના સમાયેલી હોય.

(૩) બીજાને સતત આપવા તથા ભલાઈ કરનાર ઉપર કોણ ન્યોછાવર નહીં થાય ! અન્યોના દુઃખે દુઃખી તથા સુખે સુખીનો દિવ્ય ભાવ જેની પાસે હશે, તે જ સૌના હૃદયમાં વસે છે. તે કાલ્પનિક ઉડાનોમાં, મોટી-મોટી વાતોમાં નહીં, કશુંક કરવામાં વિશ્વાસ રાખે છે. હંમેશાં બીજાનું ભલું ઈચ્છનારાની પાસે આમ જ વ્યર્થ સમય બગાડવા માટે નથી હોતો. તે બીજાના

અંગત તથા વ્યક્તિગત જીવન પર કોઈ હસ્તક્ષેપ નથી કરતા. બીજાના વ્યક્તિગત પક્ષને કોઈની સમ્મતિ મુલ્યો નથી કરતા, પરંતુ એનું સમુચિત સમ્માન સાથે રક્ષણ કરે છે. એટલા માટે જીવનમાં આ વિશેષતાઓનો સમાવેશ કરવાથી આપણે વિશ્વાસપાત્ર બનીએ છીએ, ભરોસાપાત્ર બનીએ છીએ. આ પાત્રતા આપણા જીવનના વિકાસ અને પ્રગતિ માટે અત્યંત સહાયક બને છે.

(૪) આવી સુપાત્રતામાં જ ભગવદ્કૃપા અવતરિત થાય છે તથા તેનાં દિવ્ય અનુદાન-વરદાન વરસે છે. આકાશનાં વાદળોમાં માટીના ઘડાને ભરવા માટેના પાણીની અછત નથી. અછત છે તો તે માટીના ઘડામાં, જે પોતાની પાત્રતા નાની હોવા છતાં પણ અધિક પામવાની લાલચ-લોભ ધરાવતો હોય છે. તે ફક્ત પોતાની અપાત્રતા ઉપર પાત્રતાનું આવરણ ચઢાવીને પોતાનું જ ગાણું સંભળાવે છે. સત્યને જાણતો નથી, જાણવાનો પ્રયત્ન કરતો નથી, પરંતુ હોવું તો એ જોઈએ કે આપણે આપણાં વ્યર્થ ગાણાં બંધ કરી દેવા જોઈએ તથા સાંભળવા લાયકને સાંભળવા જોઈએ. બીજાની વ્યથા-કથાને સાંભળવી જોઈએ, જેથી એમને માટે કશુંક કરી શકાય. તેને સાંભળવો જોઈએ જે પોતાની ગહન પીડાથી પીડિત છે તથા પોતાની વ્યથાને સંભળાવવા માંગે છે, જેથી બોલીને ભાર હળવો કરી શકે. આપણે સીમિત તથા સારગર્ભિત સંવેદનાના બે શબ્દો બોલવામાં વિશ્વાસ રાખવો જોઈએ. જેનાથી આપણા જીવનની વિકળ વ્યથા તથા અસહ્ય દર્દની ક્ષણોમાં પણ પરમાત્માનો પ્રેમ વરસી શકે, ઝરી શકે. એ સાચું છે કે હંમેશાં બીજાનું સાંભળનારનું ભગવાન સાંભળે છે.

(૫) આપણાં કર્મો દ્વારા, વ્યવહાર-આચરણ દ્વારા જો બીજાને તકલીફ પડતી હોય તો તેને માટે વિનમ્રતાપૂર્વક ક્ષમાયાચના કરી લેવી જોઈએ તથા પોતાના પ્રત્યેના બીજાના અશોભનીય આચરણને પણ સહજતાપૂર્વક માફ કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જો આપણે બીજાને માફ કરી શકતા નથી તો આપણી અનંત ભૂલોને, પાપોને પરમાત્મા કઈ રીતે માફ કરી શકશે? એ જાણી લો કે મનુષ્ય ભૂલોનું પૂતળું છે. ક્યાંકને ક્યાંક તેનાથી જાણે અજાણ્યે ભૂલો થઈ જાય છે. એટલા માટે બીજાની ભૂલો ક્ષમ્ય છે; પરંતુ પોતાની ખુદની ભૂલો માટે પ્રાયશ્ચિત્ત કરવું જોઈએ. પોતાના દ્વારા કરવામાં આવેલ સમસ્ત સદ્કાર્યો ભગવાનને સમર્પિત કરી પોતાની ભૂલ માટે હંમેશાં સજાગ તેમજ જાગ્રત રહેવું જરૂરી છે. આ જ પ્રકારના ભાવમાં અંતરની હઠીલી આગ્રહ-દુરાગ્રહપૂર્ણ વૃત્તિઓ ધીરે ધીરે નાશ પામતી જાય છે તથા મનુષ્ય સરળ તથા વિનમ્ર બનતો જાય છે.

(૬) વિનમ્ર, સુપાત્ર અને વિશ્વસનીય વ્યક્તિને ઉચિત અને અનુચિતનો ભેદ હોય છે. તે વિવેકનો પક્ષ લેનારો હોય છે. જીવનમાં સારાની તથા ઉત્કૃષ્ટની ઈચ્છા કરે છે. ઉચ્ચસ્તરીય અભીપ્સા રાખે છે. જીવનમાં સત્કર્મ, સદ્વ્યવહાર અને ઉચ્ચ આદર્શોને સર્વોપરી માને છે. તે જ તેનું ઈષ્ટ અને લક્ષ્ય હોય છે અને શા માટે ન હોય, કેમ કે આદર્શોનો સમુચ્ચય જ તો ભગવાન છે. એટલા માટે તે સતત બીજાનું ભલું કરતો રહી સેવા કરતો રહીને પણ તેમની પાસેથી કોઈ પણ પ્રકારની અપેક્ષા રાખતો નથી. તે પોતાના જ બનાવેલા દિવ્ય આદર્શો પર સાચો ઊતરવાની પ્રબળ આકાંક્ષા રાખે છે.

સ્ટીફન કોલેનાં આ છ વિચારસૂત્ર ઉચ્ચ વ્યાવહારિક આદર્શ છે. આનાથી કેવળ જીવનનો વ્યવહાર પક્ષ પરિષ્કૃત, સમૃદ્ધ થતો નથી, પરંતુ આંતરિક જીવનની અનંત સંપદાનાં દ્વાર પણ ખુલવા લાગે છે. આપણે આ દિવ્ય સૂત્રોને આપણાં ચિંતન, ચરિત્ર અને આચરણમાં ઉતારવાં જોઈએ, કેમ કે સૂત્રોમાં જ અગમ્ય શાસ્ત્રોનો મર્મ ધ્રુપાયેલો રહે છે. આ સૂત્રોને હૃદયંગમ કરી આપણું જીવન પણ શાસ્ત્ર બને, જેનાથી આપણે સ્વયં પ્રકાશિત થઈએ, બીજાને પણ આલોકિત કરી શકીએ. આને અપનાવીએ પ્રસન્ન-પ્રફુલ્લિત બનીએ તથા બીજાને પણ ખુશી વહેંચી શકીએ.

અકબરે દરબારીઓની બુદ્ધિ પારખવા એક ચાદર મંગાવી જે એની લંબાઈ કરતાં નાની હતી. દરેકને એવો પ્રશ્ન પૂછવામાં આવતો હતો કે ચાદરને નાની-મોટી ક્યાં વગર તેનું શરીર કઈ રીતે ઢાંકી શકાય ?

બીજા કોઈ જવાબ આપી ન શક્યા ત્યારે બીરબલે કહ્યું, હૂજુર, તમારા પગને વાળો, આ જ ચાદરમાં આરામથી સૂઈ શકશો.

બુદ્ધિશાળીની વાત દરેકને પસંદ પડી. સાધનોને વધાર્યા વગર પણ જરૂરિયાતોને ઓછી કરીને ગુજરાન થઈ શકે છે.

સ્વસ્થ રહેવા માટે મુક્તમને હસો

હાસ્ય-પ્રકૃતિ દ્વારા મનુષ્યને આપવામાં આવેલ એક અતિક્રમિત ભેટ છે. અન્ય કોઈ પ્રાણીને આ ક્ષમતા ઉપલબ્ધ નથી, જ્યારે મનુષ્યની મુખ્ય ૧૪ પ્રવૃત્તિઓમાંની આ એક છે. હસવું, ખડખડાટ હસવું જ્યાં એક સશક્ત વ્યાયામ છે, ત્યાં સાથે સાથે સ્વાસ્થ્ય માટે નિર્સર્ગ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલું એક ટોનિક પણ છે. અંગ્રેજોમાં આ કહેવત યોગ્ય છે કે 'લાફ્ટર ઈઝ ધ બેસ્ટ મેડીસીન' એટલે કે હાસ્ય એ શ્રેષ્ઠ દવા છે. હાસ્ય જ્યાં માનસિક તાણમાંથી અચૂક રાહત અપાવનારું ઔષધ છે, તો સાથેસાથે માનવીય સંબંધોને સુંદર તેમજ સુખદ બનાવીને પારિવારિક તેમજ સામાજિક જીવનને સફળ બનાવનાર એક નિર્ણાયક સાધન પણ છે. આના અગણિત ફાયદાઓને ધ્યાનમાં લેતાં હાસ્ય આજે વૈજ્ઞાનિક શોધ-અધ્યયનનો વિષય બનેલું જોવા મળે છે.

અત્યાર સુધીનાં થયેલા સંશોધનો પરથી સ્પષ્ટ થઈ ચૂક્યું છે કે હાસ્ય સ્વાસ્થ્ય માટે ઉચિત ખાનપાન જેટલું જ જરૂરી છે. ક્રોધ, ભય, ઈર્ષ્યા, દ્વેષ જેવા નકારાત્મક ભાવ જ્યાં શરીર ઉપર ઘાતક પ્રભાવ ઉત્પન્ન કરે છે, ત્યાં હાસ્યની સાથે માનદ દેહમાંથી એવાં જૈવિક રસાયણોનો સ્ત્રાવ થાય છે જે સ્વાસ્થ્ય ઉપર અનુકૂળ પ્રભાવ ઉત્પન્ન કરે છે. ખડખડાટ હસવાની સાથે શરીરમાં એન્ડોર્ફિન નામના હાર્મોનનું ઉત્સર્જન થાય છે, જે શરીરમાં સક્રિયતા, સ્ફૂર્તિ તેમજ પ્રસન્નતાને જાગૃત કરે છે. આ સિવાય એપીનેફીન, નારઈપીનેફીન, ડોપામાઈન જેવાં સ્વાસ્થ્યની દૃષ્ટિએ અત્યંત ગુણકારી જૈવ રસાયણ છે. ખડખડાટ હસવાના કારણે શરીરની અંદરના અંગ-અવયવોની સુંદર-વ્યવસ્થિત કસરત થઈ જાય છે. પ્રખ્યાત વૈજ્ઞાનિક નારમન કજન્સ આને આંતરિક 'જોગીંગ'ની ઉપમા આપે છે. તેમના મત પ્રમાણે હસવાથી આંતરિક અંગોની કેવળ માલિશ જ થતી નથી, પરંતુ માનસિક તાણ પણ દૂર થાય છે. મુક્તપણે હસવાના કારણે શરીરમાં લોહીનો સંચાર ઝડપી ગતિએ થવા લાગે છે, જેથી પરસેવો વધુ થાય છે, જેના કારણે વિજ્ઞતીય દ્રવ્યો આસાનીથી શરીરમાંથી બહાર નીકળી જાય છે. જોરજોરથી હસવાના કારણે પેટ અને છાતીના સ્નાયુ મજબૂત બને છે, ફેફસાંમાં ભરાયેલ દૂષિત વાયુ બહાર નીકળી જાય છે અને ઓક્સિજનનો પ્રવાહ ગતિશીલ બને છે, જેના લીધે શરીરમાં શક્તિ, સ્ફૂર્તિ અને ઊર્જાનો સંચાર થવા લાગે છે. સાથેસાથે તાણ, વિષાદ, માથાનો દુઃખાવો,

કંટાળો આપોઆપ દૂર થવા લાગે છે. ડૉ. નારમનના મત પ્રમાણે હસવાથી વ્યક્તિ પોતાનાં માનસિક તાણ અને સંધામણને ભૂલીને સ્વયં હળવાશભરી અનુભવે છે. પ્રાકૃતિક ચિકિત્સા વિશેષજ્ઞોનું માનવું છે કે દરરોજ ચાર-પાંચ કિલોમીટર દોડવાથી જેટલો વ્યાયામ થાય છે, તેટલો થોડીકવાર ખડખડાટ હસવાથી થઈ જાય છે. પ્રખ્યાત ચિકિત્સક વિલિયમ ફાયના મત પ્રમાણે આપણે જ્યારે હસીએ છીએ ત્યારે આપણાં સ્નાયુ તથા શ્વસનતંત્રનું ખંચાણ વધી જાય છે, જેના લીધે આપણી અંદર અધિક ઓક્સિજનનો સંચાર થાય છે. હસવાના લીધે મોં પરની માંસપેશીઓને પણ સારી એવી કસરત મળી જાય છે. ડાયફામની કસરત દ્વારા લોહીનો સંચાર સુચારુરૂપે થાય છે તેમજ પાચનતંત્ર બરાબર રહે છે.

હાસ્યના ચિકિત્સકીય પ્રભાવો પર પણ ગંભીર અધ્યયન ચાલી રહ્યું છે. આના નિષ્કર્ષ અદ્ભુત તેમજ આશ્ચર્યજનક જોવા મળ્યા છે. ન્યૂયોર્કમાં 'હ્યુમર પ્રોજેક્ટ'ની સ્થાપના કરનાર ડૉ. ગુડમેનના જણાવ્યા પ્રમાણે જો કોઈ દિવસમાં પંદર વાર હસે તો તેના ડોક્ટરનું બિલ લગભગ નહિ જેટલું હશે. પ્રસિદ્ધ મનોવૈજ્ઞાનિક જોનેથન સ્વિફ્ટ દ્વારા વિશ્વના ત્રણ ચિકિત્સકોની પ્રશંસા કરવામાં આવી છે. આ ત્રણ ચિકિત્સકો છે - ડોક્ટર ડાયટ (સંતુલિત આહાર), ડોક્ટર પીસ (શાંતિ) અને ડોક્ટર સ્માઈલ (હાસ્ય). હાસ્યના અદ્ભુત ચિકિત્સકીય પ્રભાવોનો ઉલ્લેખ યુગોસ્લાવિયાના મનોવૈજ્ઞાનિક બરોકો બોકુલ દ્વારા પોતાનાં પુસ્તક 'ટ્રીટમેન્ટ બાય હ્યુમર'માં કરવામાં આવ્યો છે. તેમણે આને દુર્ભળતા, માથાનો દુખાવો તથા લોહીના ઊંચા દબાણ માટેનો યોગ્ય ઉપાય જણાવ્યો છે અને કેન્સર જેવા ઘાતક રોગ સુધ્ધાંમાં આના અદ્ભુત પ્રભાવનો પ્રકાશ પાડ્યો છે. ડૉ. ફાય પોતાના ગ્રંથ 'હ્યુમર એન્ડ એજીંગ'માં લખે છે કે તેમની લાંબી ઉંમરનું રહસ્ય પ્રસન્ન તેમજ હસતા રહેવામાં છે. હાસ્યના લાભો પર સારગર્ભિત શબ્દોમાં ટીપ્પણી કરતાં ફેક ઈવિંગ ફલેચર નામના વિદ્વાન લખે છે કે આ થાંકેલા માટે વિશ્રામ છે, હતોત્સાહિત માટે દિવસનો પ્રકાશ, ઉદાસ માટે દિવસનો તાપ છે તથા રોગી માટે પ્રકૃતિનો સર્વોત્તમ પ્રતિકાર છે. આના પર ખર્ચ તો કશું જ નથી થતું, પરંતુ આવક ઘણી જ છે. આને મેળવનાર માલામાલ થઈ જાય છે, સાથેસાથે આપનાર પણ દરિદ્ર થતો નથી.

આવી રીતે હાસ્ય એ જીવનનું એક અદ્ભુત વરદાન છે,

જેના લાભ અનેક છે. 'જસ્ટ ફોર ધ હેલ્થ' તેમજ 'હેલ્થ એજ્યુકેશન'ના લેખક ડૉ. જયોલ ગુડમેન આનું વર્ણન કરતાં આને ત્રણ પ્રકારે સ્પષ્ટ કરે છે. પ્રથમ તો આ શરીરના વિકારોનો પ્રાકૃતિક રીતે ઉપચાર કરે છે. બીજું, આ શરીરને હળવું કરે છે અને ત્રીજું હાસ્ય આપણા સામાજિક સંબંધોને મજબૂત બનાવે છે. આવી રીતે શારીરિક તેમજ માનસિક સ્વાસ્થ્યના પ્રાકૃતિક સંરક્ષણ તથા સંવર્ધનની સાથેસાથે આને માનવીય સંબંધોને વધારવામાં, જોડવામાં તથા નિભાવવાનાં એક મહત્ત્વપૂર્ણ તત્ત્વરૂપે સ્વીકારવામાં આવી રહ્યું છે. પ્રસિદ્ધ મનોવૈજ્ઞાનિક ફ્રોઈડ આ સંદર્ભમાં હાસ્યને ઘણું જ મહત્ત્વ આપતા હતા. તેમનું માનવું હતું કે હાસ્ય માનસિક તાણમાંથી મુક્તિ અપાવે છે. પતિ-પત્નીના જીવનમાં જો હાસ્યની હાજરી માત્ર હશે તો તેમનું દાંપત્યજીવન સુખમય અને સુંદર હશે, અન્યથા એ નીરસ હશે અને છૂટાછેડા સુધી વાત પહોંચશે. પ્રસિદ્ધ કાર્ટુનિસ્ટ આર.કે.લક્ષ્મણનું કહેવું છે કે સેંસ ઓફ હ્યુમર એક એવું હથિયાર છે જેના લીધે માત્ર દુષ્ટતા નાશ પામે છે અને એ સાચું છે કે આની સામે સંશય, ગેરસમજ, દુર્ભાવ તથા ઘૃણા, દ્વેષ જેવા નકારાત્મક ભાવ છૂ થઈ જાય છે. ફ્રાંસના પ્રસિદ્ધ દાર્શનિક હેનરી હાસ્યને સામાજિક દૂષણોની વિરુદ્ધ લડવાનું એક કારગર અસ્ત્ર માનતા હતા.

આજે જ્યારે માનવી જિંદગીના વિષમ સમયમાંથી પસાર થઈ રહ્યો છે, સમાજ દરેક પ્રકારનાં દૂષણોથી ઘેરાઈ ચૂક્યો છે, ત્યારે આવા સમયે હાસ્યના આ અસ્ત્રને ઉપયોગમાં લેવાની જરૂરિયાતને યોગ્ય રીતે સમજી લેવી જોઈએ. આજની ભાગભાગ જિંદગીમાં લોકો ગંભીર તાણમાં જીવી રહ્યા છે અને અનિદ્રા, ઉદાસીનતા, વિષાદ, બ્લડપ્રેશર, મધુપ્રમેહ, હૃદયરોગ, નપુંસકતા, વ્યગ્રતા જેવા શારીરિક તેમજ માનસિક રોગ સામાન્ય થતા જોવા મળે છે. દિવસે દિવસે મુશ્કેલ થઈ રહેલ વિષમ પરિસ્થિતિઓમાં લોકોનાં સુખ-શાંતિ અને સ્વાસ્થ્ય સંતુલન છીનવાઈ રહ્યાં છે. એવામાં હાસ્યરૂપી નૈસર્ગિક ટોનિક અને દિવ્ય અસ્ત્રનો અચૂક ઉપાય અજમાવવા યોગ્ય છે.

આધુનિક શોધ-અધ્યયન દ્વારા એ તથ્ય પણ સ્પષ્ટ થયું છે કે એકલા રહેવા કરતાં લોકોની વચ્ચે રહેવાથી હાસ્યની સંભાવના ત્રણ ગણી વધારે હોય છે એટલે સુધી કે હાસ્ય લાવનારો ગેસ નાઈટ્રસ ઓક્સાઈડ પણ એક અટૂલી વ્યક્તિને હસાવી નથી શકતો. ડયુક યુનિવર્સિટી નોર્થ કેરોલીનના માનવ શરીરવિજ્ઞાની એમ. આપ્ટેનું કહેવું છે કે લોકો એકબીજાને જાણ્યા પછી જ હસે છે. સામાજિક સમૂહમાં આવ્યા પછી પણ લોકો એટલા માટે જ હસે છે કે ન હસવાના લીધે ક્યાંક તેમને

અટૂલા ન સમજવામાં આવે. શોધ-અધ્યયન દ્વારા એક વિચિત્ર તથ્ય પણ સામે આવ્યું છે. તે એ કે હાસ્યનો આધાર અનિવાર્યરૂપે ટુચકા અથવા મશ્કરીના પ્રસંગો જ હોય, તે જરૂરી નથી. મેરીલેન્ડ યુનિવર્સિટી બાલ્ટીમોરના વિજ્ઞાની રોબર્ટ પ્રાવીનના મત પ્રમાણે લોકો ગભરાટ, ચિંતા, આશ્ચર્ય અથવા આનંદ અને અન્યોને હસતા જોઈને પણ હસે છે. અધ્યયન દરમિયાન લેવામાં આવેલ ૧૨૦૦ હાસ્ય પ્રસંગોમાં માત્ર ૨૦ ટકા લોકો જ કોઈ હસવા યોગ્ય વાતનો મર્મ પારખીને હસ્યા હતા. અધિકતમ લોકો તો ફાલતુ ઉપજાઉ વાતો ઉપર હસ્યા હતા, માનો ને કે હસવા માટેની ફરજ પૂરી કરી રહ્યા હોય !

જે પણ કંઈ હોય, હાસ્યનો અંગ્રેજી પર્યાય શબ્દ 'હ્યુમર'નો અર્થ મજાક, પરિહાસ વગેરે છે, ત્યાં જ આના ઈટાલિયન મૂળ 'હ્યુમસ'ને અનુરૂપ આનો અર્થ આંતરિક ભીનાશ પણ છે, જેને ભારતીય રૂઢિપ્રયોગ અંદરથી ગદ્ગદ થવું રૂપે સમજી શકાય છે. આ રીતે હાસ્ય એક આંતરિક ઉલ્લાસ

મહાન વૈજ્ઞાનિક માર્ટિનેલ ફેરાર્ડોનો જન્મ ઓગષ્ટીસમી સદીમાં થયો. દિવસભર તેમને ઘણું જ વ્યસ્ત રહેવું પડતું હતું, પરંતુ સાંજે ઘરે આવતાંની સાથે પત્નીનાં મનોરંજન અને બાળકોના લાડપ્યારમાં વ્યસ્ત થઈ જતા. એકવાર તેમની પત્ની બીમાર પડ્યાં તો સતત અઠવાડિયા સુધી જાગીને તેમની ચાકરી કરતા રહ્યા.

તેમની પત્નીએ તેમના સંબંધમાં સંસ્મરણો લખતાં કહ્યું છે, તેમની સાથેનો દિવસ સુખપૂર્વક વીત્યો. વૃદ્ધાવસ્થા આવતાં અમે લોકોએ જાણ્યું કે દાંપત્ય જીવનની સફળતાનાં સૂત્રો શું છે? તે સૂત્રોને અપનાવીને જ અમે સંઘર્ષમય જીવન જીવતાં રહીને પણ સ્વર્ગીય આનંદના દિવસો પસાર કર્યા અને જાણ્યું કે દાંપત્યજીવનની ઉપલબ્ધિઓ કેટલી સુખદ અને ઉમંગભરી હોય છે.

તથા પ્રસન્નતાની સુખદ સ્થિતિ દર્શાવનારું છે. આને જીવનનું એક અભિન્ન અંગ બનાવી લેવાથી આપણે જીવનના ઉત્સવને આનંદ માણી શકીએ છીએ.

કેટલાક વિચારકોના મતાનુસાર હાસ્ય એક સુખદ અનુભવ છે અને આની આગળ પાછળ કશું જ નથી. હાસ્યના અવસરોને

ચૂકશો નહીં. જો હસવું આવે તો હસો, દિલ ખોલીને હસો. હસવું કેમ આવ્યું ? ક્યારે આવ્યું ? તેનો વિચાર ન કરો. હાસ્ય તો સ્વચ્છંદ ઝરણાંની માફક વહેતું હોવું જોઈએ. હાસ્ય માટે વાતાવરણ તૈયાર કરવાની જરૂર હોતી નથી. હાસ્યને લાવનારી ઘટનાઓને યાદ કરી, તે આનંદ-ઉલ્લાસની ક્ષણોને અનુભવીને, આપણે ગમે ત્યારે આપણી અંદરનાં હાસ્યને ઉત્પન્ન કરી શકીએ છીએ. હાસ્યની આ ક્ષણોમાં શરીર રોમાંચિત થઈ ઊઠશે, હાસ્યનાં મોજાં દિલમાં ઉછળવા લાગશે અને દરરોજ અનુભવશક્તિ માનસિક ભારને દૂર કરી હળવાશનો અનુભવ કરાવશે. આ પ્રકારનો અભ્યાસ ઘડપણના એકાકીપણામાં વિશેષપણે ઉપયોગી થાય છે, જ્યારે ઉંમરના અંતિમ પડાવમાં શરીર ભારરૂપ લાગતું હોય છે. હાસ્ય ઘડપણને નજીક આવવા દેતું નથી. હાસ્ય શરીર માટે સંજીવની સિદ્ધ થાય છે, જે રડતાને હસાવી દે છે. ખરાબ સમયમાં હાસ્ય દવાનું કામ કરે છે, ખાસ કરીને જ્યારે કોઈ પોતાની સાથે હોતું નથી ત્યારે મનને હળવું કરવાનો આનાથી સારો, સરળ અને સસ્તો ઉપાય કોઈ જ નથી. એટલા માટે આપણે જ્યારે ખુશ હોઈએ ત્યારે મન મૂકીને હસીએ અને જ્યારે ખુશ ન હોઈએ ત્યારે પણ હસવાનો પ્રયત્ન કરીએ. આ અભ્યાસ અદ્ભુત આત્મસંતોષ તેમજ આત્મવિશ્વાસ જગાવનાર સાબિત થશે.

કારણ વગર પણ હસવાનો અભ્યાસ એક પ્રભાવી કસરત તથા ટોનિક સમજીને કરી શકાય છે. આ જ તથ્યના આધારે પાછલા કેટલાક સમયથી ભારતમાં 'લાફ્ટર ક્લબ' એટલે કે હાસ્ય અથવા અકહાસ્ય ક્લબોની સ્થાપના થઈ રહી છે. સવાર સવારમાં લોકો પાર્કમાં એકઠા થઈને જોરજોરથી હસે છે. કારણ વગર હસતા જોઈને ઘણીવાર આમ જનતા તેમની મશ્કરી પણ

કરે છે, પરંતુ સાચું તો એ છે કે એમનો આ અભ્યાસ તેમને કેટલાય નાના-મોટા રોગોમાંથી મુક્તિ અપાવી રહ્યો છે. તેઓ અન્યોની તુલનામાં પોતાને અધિક સ્વસ્થ તેમજ સજીવ અનુભવી શકે છે. આજે ભારતમાં લગભગ ૪૦૦ કરતાં પણ વધારે આવી ક્લબો છે. આ ક્લબોના પ્રણેતા ડો. મદન કટારિયા 'હાસ્યયોગ' રૂપે હાસ્યની સ્વાસ્થ્યવર્ધક ટેકનિકનો વિકાસ-વિસ્તાર કરી રહ્યા છે. વર્તમાનના ખેંચાણ, વિષાદ તથા ભાગદોડમાં જીવી રહેલ હેરાન-પરેશાન મનુષ્યોના હાસ્યને-ખુશીને પાછા લાવવાનો પ્રયત્ન પ્રશંસનીય છે.

વાસ્તવમાં આજે ભૌતિકવાદની આંધીમાં મનુષ્ય એટલો ખેંચાઈ રહ્યો છે કે તે વર્તમાનમાં પોતાનાં જીવનની વાસ્તવિકતામાં જ જીવવાનું ભૂલી ગયો છે. તેની આકાંક્ષાઓ ઘણી વધી ગઈ છે. ગમે તેટલી ઉપલબ્ધિઓ તેને સંતુષ્ટ કરી શકતી નથી. આવામાં અન્યોનો સંતોષ તેમજ પ્રગતિ પણ ઈર્ષ્યા-દ્વેષનું કારણ બની રહ્યાં છે. હાસ્યના યાંત્રિક અભ્યાસની સાથે જો આપણે જીવનની આધ્યાત્મિક શૈલીને પણ અપનાવી લઈએ તો આવા સાદા, સરળ તથા સંયત જીવનમાં હસી-ખુશીના અનેક અવસર આવશે, જ્યાં આપણે એનાં વરદાનોથી લાભાન્વિત થઈશું, સાથેસાથે પારિવારિક તેમજ સામાજિક જીવન પણ વધુ સરસ, સુખી અને સફળ સિદ્ધ થશે.

મહારાજ યયાતિ આમ ઘણા જ વિદ્વાન અને જ્ઞાનવાન રાજા હતા, પરંતુ દુર્ભાગ્યવશ તેમને વાસનાઓનો રોગ લાગી ગયો અને તે તેની તૃપ્તિમાં નિમગ્ન થઈ ગયા. સ્વાભાવિક હતું કે જેમ જેમ તેઓ આ અગ્નિમાં આહુતિ આપતા ગયા તેમ તેમ તે વધારે પ્રચંડ થતી ગઈ અને એ સમય જલદી આવી ગયો, જ્યારે એમનું શરીર ખોખલું અને હાડકાંઓ ઢીલાં પડી ગયાં. બધાં જ પુણ્યો નાશ પામ્યાં, દીકરા પ્રત્યે અત્યાચારી સાબિત થયા, પરમાર્થનો અવસર ગુમાવ્યો અને મૃત્યુ પછી યુગો સુધી કાર્યોડાની યોનિ મેળવી, પરંતુ વાસનાની પૂર્તિ થઈ ન શકી. પાંડુ જેવા બુદ્ધિમાન રાજા પાંડુ રોગની સાથે વાસનાના કારણે જ આકસ્મિક મૃત્યુ પામ્યા. શાંતનુ જેવા રાજાએ ઘડપણમાં વાસનાને વશીભૂત થઈને પોતાનાં મહાન પુત્ર દેવવ્રત-ભીષ્મ જેવાને ગૃહસ્થ સુખથી વંચિત રાખ્યો. વિશ્વામિત્ર જેવા તપસ્વી અને ઈન્દ્ર જેવા દેવતા વાસનાના કારણે જ તપભ્રષ્ટ અને વ્યભિચારી બની પાપી થયા. વાસનાનું વિષ નિઃસંદેહ ઘણું જ ભયંકર હોય છે. જેના શરીરનું પોષણ પામે છે, તેનાં લોક-પરલોક પરાકાષ્ટા સુધ્યાં બગાડી નાંખે છે. આ વિષથી બચતા રહેવામાં મનુષ્યનું કલ્યાણ છે.

ગાયત્રી ગીતા

ॐ ઈશ્વરીય સત્વાનું તત્વજ્ઞાન

ઓમિત્યેવ સુનામધેયમનઘં વિશ્વાત્મનો બ્રહ્મણઃ ।
સર્વધ્વેવ હિ તસ્ય નામસુ વસૌરેતત્પ્રધાનં મતમ્ ॥
યં વેદા નિગદન્તિ ન્યાયનિરંત શ્રીસચ્ચિદાનન્દકમ્ ।
લોકેશં સમદર્શિનં નિયમનં ચાકારહીન પ્રભુમ્ ॥

અર્થ - જેમને વેદ ન્યાયકારી, સચ્ચિદાનંદ, સંસારના સ્વામી, સમદર્શી, નિયામક અને નિરાકાર કહે છે, જે વિશ્વનો આત્મા છે, તે બ્રહ્મના સમસ્ત નામોમાંથી શ્રેષ્ઠ નામ, ધ્યાન ધરવા યોગ્ય 'ૐ' મુખ્ય નામ મનાયું છે.

ગાયત્રી મંત્રના પ્રારંભમાં ૐ લગાવવામાં આવે છે. 'ૐ' પરમાત્માનું મુખ્ય નામ છે. ઈશ્વરને અનેક નામોથી પોકારવામાં આવે છે. "એકં સદ્ધિપ્રા બહુધા વદન્તિ" - તે એક જ એવા પરમાત્માને બ્રહ્મવેત્તા વિવિધ પ્રકારે ઓળખાવે છે. વિભિન્ન ભાષાઓ અને સંપ્રદાયોમાં તેમના અનેક નામો છે. એકે એક ભાષામાં ઈશ્વરના પર્યાયવાચી અનેક નામો છે, તો પણ તે તો એક જ છે. આ નામોમાં 'ૐ'ને મુખ્ય એટલા માટે માનવામાં આવ્યો છે કે પ્રકૃતિની સંચાલક સૂક્ષ્મ ગતિવિધિઓને પોતાના યોગબળથી જોનાર ઋષિઓએ સમાધિ લગાવીને જોયું છે કે પ્રકૃતિના અંતરાલમાં પ્રતિક્ષણ એક જ ધ્વનિ ઉત્પન્ન થાય છે જે 'ૐ' શબ્દને હળતો-મળતો છે. સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિ આ ઈશ્વરીય નામનો, પ્રત્યેક ક્ષણે જપ અને ઉદ્દીપ્ત કરે છે, એટલા માટે આ અકૃત્રિમ, દૈવી, સ્વયં-ઘોષિત ઈશ્વરીય નામને સર્વશ્રેષ્ઠ કહેવામાં આવ્યું છે.

આસ્તિકતાનો અર્થ છે - સતોગુણી, દૈવી, ઈશ્વરીય, પારમાર્થિક ભાવનાઓને હૃદયમાં ઉતારવી. નાસ્તિકતાનો અર્થ છે - તામસી, આસુરી, શયતાની, ભોગવાદી, સ્વાર્થપૂર્ણ વાસનાઓમાં લપટાયેલા રહેવું. આમ તો ઈશ્વર સારાં-નરસાં બન્ને તત્ત્વોમાં છે, પરંતુ જે ઈશ્વરની આપણે પૂજા કરીએ છીએ, ભજીએ છીએ, ધ્યાન ધરીએ છીએ, તે ઈશ્વર સતોગુણનું પ્રતીક છે. જેવી રીતે કોઈ સવિસ્તૃત રાષ્ટ્રનું પ્રતીક એક રાષ્ટ્રધ્વજ હોય છે. કોઈ વિદેશી કોઈ દેશના ધ્વજનું માન અથવા અપમાન કરે, તો તે ધ્વજ જે રાષ્ટ્રનો હોય તે રાષ્ટ્રનું માન કે અપમાન સમજવામાં આવશે. તે જ

રીતે માનવ પ્રાણીઓના અંતઃકરણમાં નિવાસ કરનારી વ્યાપક સાત્ત્વિકતાનું પ્રતીક છે તે ઈશ્વર છે, જેની આપણે પૂજા કરીએ છીએ. ઈશ્વરની પ્રતિષ્ઠા, પૂજા, ઉપાસના, પ્રશંસા, ઉત્સવ, સમારંભ, કથા, યાત્રા, લીલા વગેરે કરવાનું તાત્પર્ય છે - સતોગુણ પ્રત્યેનો આપણો પોતાનો અનુરાગ પ્રગટ કરવો, તેને હૃદયંગમ કરવો, તેમાં તન્મય થવું, આ પ્રક્રિયાથી આપણી મનોભૂમિ પવિત્ર બને છે અને આપણા વિચારો તથા કાર્યો એવાં બની જાય છે, જે આપણા વ્યક્તિગત તથા સામૂહિક જીવનમાં સ્થાયી સુખ-શાંતિની સૃષ્ટિ રચે છે. ઈશ્વર ઉપાસનાનો મહાપ્રસાદ સાધકના અંતરાત્મામાં સત્ત્વગુણની વૃદ્ધિરૂપે તત્ક્ષણ મળવો શરૂ થઈ જાય છે.

એક ભક્ત ભગવાનની પ્રતિમા આગળ બેસીને કાંઈક યાચના કરતો હતો. આ રીતે યાચના કરતાં બહુ સમય વીતી ગયો, પરંતુ તેની મનોકામનાં પરિપૂર્ણ ન થઈ. કોઈ અવિશ્વાસુએ ઉપાલંબભર્યું હાસ્ય કરતાં કરતાં ભક્તને કહ્યું, 'ભલા, ક્યાંય પથ્થરોની મૂર્તિઓ તે વળી કોઈને કાંઈ આપે ખરી? ભક્તે કહ્યું, 'એ વાત તો ઠીક, પરંતુ મેં વિચાર્યું કે મારો મનોરથ પૂર્ણ ન થતાં મને જે નિરાશા થાય છે, તેમાં ચિત્તને ખિન્ન ન થવા દેવાનો અભ્યાસ - આ રીતે કરવામાં આવે તો તેથી શું નુકસાન છે?''

ગાયત્રી ગીતાના ઉપર્યુક્ત પ્રથમ શ્લોકમાં ઈશ્વરની અન્ય અનેક વિશેષતાઓ બતાવવામાં આવી છે. તે ન્યાયકારી, સમદર્શી, નિયામક તથા નિરાકાર છે. તે વિશ્વનો આત્મા છે. વિશ્વનાં સર્વ પ્રાણીઓમાં આત્મારૂપે તે નિવાસ કરે છે. મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર-અંતઃકરણનાં આ ચાર તત્ત્વો વિકૃત થઈ જવાથી અજ્ઞાન અને માયાનો, સ્વાર્થ અને ભોગનો મેલ ચડી જવાથી અનેક મનુષ્યો કુવિચારોમાં અને કુકર્મોમાં ઘેરાયેલા જોવા મળે છે, તેમ છતાં પણ તેમનો અંતરાત્મા ઈશ્વરનો જ અંશ હોવાને કારણે, અંદરથી તેમને સન્માર્ગ પર ચાલવાનો આદેશ આપતો રહે છે. જો

અંતરાત્માનો અવાજ સાંભળી શકાય, તેના સંકેતો પર ચાલી શકાય તો ખરાબમાં ખરાબ મનુષ્ય પણ થોડા જ સમયમાં શ્રેષ્ઠતમ મહાત્મા બની શકે છે. ભગવદ્ગીતામાં ભગવાને કહ્યું છે કે - “તું બધું જ છોડી દઈને, મારા શરણે આવ. હું તને તારાં બધાં પાપોમાંથી મુક્ત કરી દઈશ.” અંતરાત્માના, પરમાત્માના શરણે જવાથી, આત્મસમર્પણ કરવાથી દૈવી પ્રેરણાઓને હૃદયંગમ કરવાથી, મનુષ્ય ઈશ્વરનો સાચો ભક્ત બને છે. ભક્ત તો ભગવાનનું પ્રત્યક્ષ રૂપ છે.

જો કે ભગવાન દરેક આત્મામાં નિવાસ કરે છે, એટલા માટે કોઈપણ વ્યક્તિને મૂળભૂત રીતે દુષ્ટ ન માનવી જોઈએ, કે ન તેનો દ્વેષ કરવો જોઈએ. દુષ્ટતા એક રોગ છે. રોગને ભગાડવા અને રોગીને જીવિત રાખવા માટે સારો એવો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. એવો જ પ્રયત્ન, દુષ્ટતાને મિટાવીને, દુષ્ટ મનુષ્યને સજ્જન બનાવવા માટેનો હોવો જોઈએ. પ્રયત્ન કરવાથી બૂરાઈઓ દૂર થઈ શકે છે, કેમ કે આત્માનું મૂળ સ્વરૂપ દૈવી છે. તેમાં ઈશ્વરનો નિવાસ છે. ગૂમડાને નસ્તર મૂકવાની જેમ દંડ-શિક્ષા દ્વારા સુધારો તો કરી શકાય છે, પરંતુ કોઈને માટે પણ મનમાં ઘૃણા અને દ્વેષને સ્થાન ન મળવું જોઈએ.

ઈશ્વર સર્વવ્યાપી છે, એથી તે એકદેશીય હોઈ શકે નહિ. તે આત્મારૂપ છે, એટલે નિરાકાર છે. તો પણ સંસારનો આ બધો પથારો તેનો જ હોવાથી, તે બધામાં સમાયેલો હોવાથી સાકાર છે. કોઈક મહાપુરુષોમાં તેની વિશેષ શક્તિઓ, વિશેષ કલાઓ હોય છે તો ત્યારે તેમને એટલી કલાઓનો અવતાર કહે છે. પરશુરામજીમાં ત્રણ કલાઓ, રામમાં બાર કલાઓ, કૃષ્ણમાં સોળ કલાઓ દર્શાવવામાં આવી છે. એક જ સમયમાં કેટલાય અવતાર, કેટલાય મહાપુરુષો હોઈ શકે છે. રામચંદ્રજી અને પરશુરામજી - એક જ સમયમાં બે અવતારો હતા. ગીતાકથન અનુસાર, “જ્યારે અધર્મની વૃદ્ધિ થાય છે, ત્યારે ધર્મની સ્થાપના માટે અવતાર થાય છે.” એ અવતારી મહાપુરુષો એકલા જ કાંઈ બધું કરતા નથી, પરંતુ જનતાને નવા વિચારો અને ઉત્સાહ આપીને જાગૃત કરે છે અને અનેક સહયોગીઓની સહાયથી તે ઈશ્વરીય ઉદ્દેશની પૂર્તિ કરે છે. કૃષ્ણ દ્વારા કૌરવોનો નાશ, રામ દ્વારા રાક્ષસોનો નાશ, એકલાએ જ કર્યું નહોતું, પરંતુ તેમની વિરુદ્ધમાં અપાર જનસમૂહ ઊભો કરીને જ સફળતા

મેળવવામાં આવી હતી. બૂરાઈઓનું નિવારણ અને સારપની સ્થાપના માટે જ્યાં પણ કાર્ય થાય છે ત્યાં ઈશ્વરીય પ્રેરણાથી જ થાય છે. અવતારી સત્પુરુષ તેને પૂરું કરવામાં જોડાઈ જાય છે અને અંતમાં લોકોના સહયોગથી તે ઉદ્દેશ પરિપૂર્ણ થાય છે. આવી અવતારી પ્રક્રિયા નાના મોટા રૂપે સદાય ચાલતી જ રહે છે અને મોટા રૂપમાં ક્યારેક ક્યારેક વિશેષ આવશ્યકતા સમયે થાય છે. અવતારી કાર્યોમાં સહાયતા કરવી તે હનુમાન અને અર્જુનની જેમ પોતાની જાતને યશ તથા પ્રતિષ્ઠાના ભાગીદાર બનાવનારું કાર્ય છે.

એક વ્યક્તિ બાણ બનાવવાની વિદ્યામાં પારંગત હતો. તેના દ્વારા બનાવાયેલાં બાણ અદ્ભુત હતાં. આ કળા શીખવા માટે એક લુહાર તેની પાસે ગયો. તેણે પાસે બેસીને ગંભીરતાથી તેની કાર્યપદ્ધતિ જોવા માટે કહ્યું. તે વખતે એક જાન વાજાં સાથે સામે આવેલી સડક પરથી નીકળી. વિદ્યાર્થીએ તેનું વર્ણન કર્યું. બાણ બનાવનારે કહ્યું, “મને ન ત્યારે જોવાની હુરસદ હતી, ન અત્યારે સાંભળવાની નવરાશ છે. સમગ્ર તત્પરતાથી અને અભિરુચિથી કામ કરવું, એ જ કામને અદ્ભુત બનાવવાનું રહસ્ય છે. “શીખવા આવનાર સમજી ગયો અને એકાગ્રતાનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યો. આ કાર્યમાં જેટલી સફળતા મળી, તેટલાં જ બાણો ઉત્તમ બન્યાં. આ જ આદર્શ દરેક વિદ્યા-વ્યસનીને પણ લાગુ પડે છે. શિક્ષણના હેતુથી, સૂત્ર જ્યાંથી પણ મળે, તેનો સ્વીકાર કરી લેવો જોઈએ.

પરમાત્માને ખુશામત પસંદ નથી. કોઈની પણ નિંદા કે સ્તુતિની તેમને જરૂર નથી. તે કોઈના પર પ્રસન્ન કે અપ્રસન્ન થતા નથી. પૂજા અને ઉપાસના એક પ્રકારનો આધ્યાત્મિક વ્યાયામ છે, જે કરવાથી આપણું આત્મબળ વધે છે. સત્વગુણની માત્રામાં વધારો થાય છે. ઈશ્વર સર્વવ્યાપક સમજનાર પાપોથી ડરશે. જમાદાર સામે ઊભા હોય તો ચોર પ્રકૃતિનો મનુષ્ય પણ તે સમયે સાધુ જેવું આચરણ કરે છે. જે સૌથી મોટા કોટવાળ ઈશ્વર કે જે આપણી અંદર અને બહાર ચારે કોર વ્યાપક જુએ છે, તેના દંડ-શિક્ષાથી તે ડરશે અને પાપ નહિ આચરી શકે. પ્રાણીમાત્રમાં ઈશ્વરને વ્યાપકરૂપે જોનાર વ્યક્તિ બધાની સાથે સદ્વ્યવહાર જ કરી શકે છે. આ ઈશ્વરીય દષ્ટિ પ્રાપ્ત કરવી, તે ઈશ્વરની આરાધનાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. ધ્યાન, પ્રાર્થના, પૂજા, કીર્તન,

જપ, વગેરે એવી મનોવૈજ્ઞાનિક ક્રિયાઓ છે, જે દ્વારા મનોભૂમિમાં ચોંટલા અનેક કુસંસ્કારો છૂટી જાય છે અને તેમના સ્થાને સુસંસ્કારોની સ્થાપના થાય છે. ઈશ્વરના નામે લોકહિતકારી કામો માટે દાન આપવું એટલે પોતાની જ વ્યક્તિગત અને સામૂહિક સત્વગુણી ઉન્નાતિ કરવી.

તે (ઈશ્વર) સમદર્શી અને ન્યાયકારી છે. બધા પુત્રો તેને પરમપ્રિય છે અને બધા સમાન છે. નિષ્પક્ષ ન્યાયાધીશની જેમ તે બધાને તેમનાં કર્મોના આધારે ફળ આપે છે. પોતાનાં સારાં-નરસાં કાર્યોનો પરિપાક જ કાળાંતરે પ્રારબ્ધ, ભાગ્ય, કર્મ-રેખા, ઈશ્વરની કૃપા, દૈવી વરદાન, બ્રહ્મદશા વગેરે રૂપે પ્રગટ થાય છે. કર્મ પછી ભલે આજે કરેલું હોય કે જૂનું હોય, તે બધાનું ફળ આપણને મળશે. ઈશ્વર પોતાના તરફથી કોઈનીય સાથે વિશેષ ક્રોધ કે પ્રેમ પ્રગટ કરતો નથી. તેમણે બધાને અત્યંત મૂલ્યવાન રથ શરીર, અત્યંત વિલક્ષણ અસ્ત્ર મગજ, સંસારમાં ઉપસ્થિત અત્યંત સુખદાયી વસ્તુઓ આપીને પોતાની દયાળુતાનો પરિચય આપ્યો છે. એ તો આપણું કામ છે કે પોતાનાં સારાં-નરસાં કર્મો દ્વારા પોતાના જીવનને સુખી દુઃખી - જેવું ઈચ્છીએ તેવું બનાવીએ. તે (ઈશ્વર) કોઈની ક્રિયાશીલતામાં હસ્તક્ષેપ કરતો નથી. પોતાની ઈચ્છા મુજબ કામ કરવા માટે તેણે બધાને પૂર્ણ સ્વતંત્રતા સાથે છૂટા મૂક્યા છે. કર્મના ફળમાંથી કોઈ બચી શકતું નથી. કર્મનું ફળ દરેકે અવશ્ય ભોગવવું જ પડે છે. ન્યાયાધીશ ઈશ્વરના ન્યાયમાંથી કોઈપણ બચી શકતું નથી.

તે નિયામક છે, ખુદ પોતે નિયમરૂપ છે. તેનું દરેક કાર્ય નિયમપૂર્વક થઈ રહ્યું છે. બ્રહ્મ-નક્ષત્ર એક શણ પણ આગળ પાછળ ઉદય-અસ્ત થઈ શકતા નથી. ઘઉંમાંથી ઘઉં જ ઉત્પન્ન થાય છે. વસ્તુઓ પોતપોતાના ગુણ ધારણ કરતી રહે છે. ક્યારેક ક્યારેક જે અનિયમિતતા જોવા મળે છે તે પણ કોઈ સૂક્ષ્મ નિયમોના આધારે જ હોય છે. જે વ્યક્તિઓ ઈશ્વરીય નિયમો પર ચાલે છે, પ્રાકૃતિક જીવન વિતાવે છે, કર્તવ્યધર્મમાં સ્થિર રહે છે તેઓ ઈશ્વરની આનંદમય સૃષ્ટિના આનંદનો આસ્વાદ કરે છે. જેઓ આ નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરે છે તેઓ નુકસાન ભોગવે છે. અગ્નિ ઘણો દયાળુ છે, તે આપણી ઠંડીનું નિવારણ કરે છે, ભોજન પકાવે છે, વરાળચંત્ર ચલાવે છે અને અન્ય અનેક પ્રકારે લાભ આપે છે, પરંતુ જો તેને નિયમ વિરુદ્ધ સ્પર્શવામાં આવે તો તે હાથ દગાડી દેશે. વીજળીથી

આપણને અનેક લાભો થાય છે, પરંતુ તેને ખોટી રીતે સ્પર્શીએ તો તે પ્રાણ લેતાં જરાય દયા નહિ ખાય. એ જ રીતે ઈશ્વર આપણને અનેક સુખો આપે છે, પરંતુ જો આપણે તેના નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરીએ તો તે નરકના ભયંકર અગ્નિમાં તપાવનાર કૂર યમરાજ પણ બની રહે છે. તેના નિયમો પર ચાલવું એ જ ઈશ્વરની સર્વોત્તમ પૂજા છે.

વાજિશ્રવાના શિષ્યો - ધર્મદ અને વિરાધ વચ્ચે વિવાદ જાગ્યો. બન્ને પોતપોતાને બીજાથી અધિક શ્રદ્ધાવાન સિદ્ધ કરવા ઈચ્છતા હતા. બન્ને ગુરુજી પાસે ગયા અને તેમને નિર્ણય કરવાની વિનંતી કરી. ગુરુએ કહ્યું, “પોતપોતાની શ્રદ્ધાની તમે વ્યાખ્યા કરો, પછી હું નિર્ણય આપીશ.”

ધર્મદે કહ્યું, “હે દેવ, આશ્રમ જીવનમાં આપની દરેક વાત મેં માની. મેં ઉચિત-અનુચિત પરત્વે પણ ધ્યાન ન આપ્યું. આપની કોઈપણ આજ્ઞાને તર્ક કે વિવેક દ્વારા પારખવાનો પ્રયત્ન ન કર્યો. શું આનાથી વધીને પણ કોઈ શ્રદ્ધા હોઈ શકે ?

ગુરુદેવે સ્મિત કર્યું, હવે પછી તેમણે વિરાધ તરફ સંકેત કર્યો. વિરાધે કહ્યું, “ભગવન્, મને જ્ઞાન મેળવવાની પ્રબળ આકાંક્ષા છે, તેથી આપના પ્રતિ શ્રદ્ધા પણ અગાધ છે, પરંતુ સાથોસાથ હું એ પણ પારખવું આવશ્યક સમજું છું કે જે કાંઈ કહેવામાં કે બતાવવામાં આવે છે તે સત્યથી પર તો નથી ને ? સત્યનું મૂલ્ય અધિક છે, તેથી તે સત્યને પામવા માટે સર્વસ્વ ત્યજી દેવા માટે તૈયાર રહું છું.”

સાધારણ મનુષ્યોનાં અંતઃકરણ આત્મા કહેવાય છે. તે અવિકસિત હોવાને કારણે તેની જીવ-સત્તા છે, જ્યારે તેનો વિકાસ થાય છે, ત્યારે અહંભાવ વિસ્તૃત બનીને વસુધૈવ કુટુંબકમ્ રૂપે પરિણમે છે. બધા જ પોતાના આત્મીય દેખાય છે, બધામાં આત્મા અને આત્મામાં બધા સમાયેલા દેખાવા લાગે છે, ત્યારે તે લઘુ આત્મા, પરમ આત્મા (પરમાત્મા), મહાન આત્મા (મહાત્મા) બની જાય છે. વિશ્વનો સમૃદ્ધ આત્મા જ વિશ્વાત્મા અથવા પરમ આત્મા છે, તેને જ સમાજ પુરુષ, વિરાટ, ભગવાન, જનતા જનાર્દન, વગેરે નામો દ્વારા પણ પોકારે છે. વિશ્વમાનવની ઉપાસના, સમાજ-પુરુષની સેવા ભગવાન ‘ૐ’ની જ આરાધના છે. શ્રીમદ્

ભગવદ્ ગીતાના દસમા અધ્યાયમાં ભગવાને જણાવ્યું છે કે વૃક્ષોમાં પીપળો, પશુઓમાં ગાય, મનુષ્યોમાં બ્રાહ્મણ, નક્ષત્રોમાં ચંદ્રમા, ગ્રહોમાં સૂર્ય, ઈન્દ્રિયોમાં મન, પર્વતોમાં હિમાલય, પક્ષીઓમાં ગરુડ, નદીઓમાં ગંગા, મંત્રોમાં ગાયત્રી મંત્ર, ઋતુઓમાં વસંત ઋતુ હું હું અર્થાત્ જે જે શ્રેષ્ઠ, સાત્ત્વિક, સુદૃઢ અને ઉપયોગી વિભૂતિઓ છે, તેમનામાં મારા જ અંશોની અધિકતા છે. જે વિચાર-ધારાઓમાં, વ્યક્તિઓમાં, વસ્તુઓમાં આ પ્રકારના તત્ત્વો વધારે છે, તેમનામાં ઈશ્વરીય કલાઓની વિશેષતાનો અનુભવ કરી શકાય છે. જ્યાં પ્રભુનો નિવાસ હશે, ત્યાં નિશ્ચયપૂર્વક શ્રેષ્ઠતા, સાત્ત્વિકતા, દૃઢતા અને પરોપકારની પ્રધાનતા હશે. શોધ કરવાથી અનેક સ્થાનોમાં આપણે પ્રભુનો આવો નિવાસ શોધી શકીએ છીએ. તેથી જ કહેવાયું છે કે સત્સંગમાં ભગવાનનો નિવાસ હોય છે. પ્રાચીનકાળમાં સત્પુરુષોનો નિવાસ વધારે પ્રમાણમાં રહેવાને કારણે તીર્થોનો મહિમા હતો અને તીર્થયાત્રાને પુણ્યફળ માનવામાં આવતી હતી. આજે પણ જ્યાં મહાપુરુષોનો નિવાસ છે, તે સ્થાન પ્રત્યક્ષ તીર્થ જ છે.

રામકૃષ્ણ વગેરેની સુંદર છબીઓ અને તેમની ગુણાવલીનું ધ્યાન કરવું. એટલે પોતાની અંતિમ ઉન્નતિનો આદર્શ અને લક્ષ્ય સ્થાપિત કરવું. મોટાં મોટાં ભવનો બનાવવાનાં હોય છે, ત્યારે પહેલાં નાનકડું મોડેલ બનાવવામાં આવે છે. તેના આધારે વિશાળ ભવન તૈયાર થાય છે. આપણે સ્વાસ્થ્ય, સૌંદર્ય, બળ, ગુણ, વિશેષતા વગેરેની દૃષ્ટિએ આત્મનિર્માણના જે લક્ષ્ય સુધી પહોંચવાનું છે, તે મોડેલ સાથે અનન્ય પ્રેમ અને પ્રાપ્તિની ઉત્કટ અભિલાષા ઉત્પન્ન કરવા માટે ભગવાનની કલ્પિત મૂર્તિનું ધ્યાન ધરવામાં આવે છે. મંદિર, મઠ વગેરે આત્મિક જ્ઞાનનાં પ્રચારકેન્દ્રો છે. તે કેન્દ્રના કાર્યકર્તાઓની આજીવિકા સમ્માનપૂર્વક ચલાવવા માટે મંદિરોમાં ભોગ, ચઢાવો, પૂજા વગેરેની પ્રથા પાડવામાં આવી હતી. આજે એ બધી પદ્ધતિઓમાં મોટી ગરબડ ઊભી થઈ ચૂકી છે. દુરાચાર, ધૂર્તતા અને મૂર્ખતાની બોલબોલા છે, પરંતુ પ્રયત્ન કરવાથી પ્રાચીન આદર્શોને ફરીથી સજીવન કરી શકાય છે અને ભગવત પૂજાના આધારે ધર્મ, સમાજ, રાષ્ટ્ર, સંસ્કૃતિ અને સામાજિક સદાચારના પુનરુદ્ધારનાં વિશાળ આયોજનો કરી શકાય છે. તેના માટે મંદિરો, મઠો અને પુરોહિતોને સુધારીને તેમની પાસેથી કેન્દ્રબિંદુનું કામ

લઈ શકાય છે.

ગાયત્રીનો પ્રથમ અક્ષર 'ઊં' આપણને આ જ શિક્ષણ આપે છે. તે ઈશ્વરનું સર્વશ્રેષ્ઠ નામ છે. તેના ઉચ્ચારણથી સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિ, આત્મચેતના સાથે સંબંધિત હોવાથી સાધના આપોઆપ થતી રહે છે. આ ઈશ્વરે પોતે ઉચ્ચારેલું (સ્વયંઘોષિત) ઈશ્વરનું સૌથી નાનું નામ છે. સાથોસાથ ગાયત્રી ગીતાએ જણાવ્યું છે કે તે ઈશ્વર ન્યાયકારી, પ્રભુ, સમદર્શી, અવિનાશી, ચૈતન્ય, આનંદસ્વરૂપ, નિયમરૂપ, નિરાકાર અને વિશ્વ આત્મા છે. આ નામોમાં જે મહત્ત્વપૂર્ણ તત્ત્વજ્ઞાન છુપાયેલું છે, તેને જાણીને, તેને આચરણના રૂપમાં લાવીને આપણે 'ઊં'ની ઉપાસના કરવી જોઈએ.

'ઊં'માં ત્રણ અક્ષરો જોડાયેલા છે. અ, ઉ, મ. 'અ' નો અર્થ છે - આત્મપરાયણતા, શરીરના વિષયોમાથી મનને હટાવીને આત્માનંદમાં રમણ કરવું. 'ઉ'નો અર્થ છે - ઉન્નતિ, આપણી પોતાની જાતને શારીરિક, માનસિક, સામાજિક, આર્થિક અને આત્મિક સંપત્તિઓથી સંપન્ન કરવી. 'મ'નો અર્થ છે - મહાનતા, શુદ્ધતા, સંકીર્ણતા, સ્વાર્થ-પરાયણતા, ઈન્દ્રિય લોલુપતાને છોડીને પ્રેમ, દયા, ઉદારતા, સેવા, ત્યાગ, સંયમ અને આદર્શના આધારે જીવન વિતાવવાની વ્યવસ્થા કરવી. આ ત્રણે અક્ષરોમાં જે શિક્ષણ છે તેને અપનાવીને વ્યાવહારિકરૂપે 'ઊં'ની, ઈશ્વરની ઉપાસના કરવી જોઈએ.

સંત દાદુ પોતાના ગૃહસ્થજીવનમાં દુકાન ચલાવતા હતા. એક દિવસ તેઓ હિસાબ કરવામાં રોકાયેલા હતા. વરસાદ વરસી રહ્યો હતો. થોડીવાર પછી તેમણે માથું ઊંચું કર્યું, તો તેમણે પોતાના ગુરુદેવને પોતાની દુકાન સામે પાણીમાં ભીંજતા જોયા. દાદુ હાંફળા ફાંફળા ઊભા થયા, તેમને દુકાનની અંદર લઈ આવ્યા અને તેમના પ્રતિ પોતાનું ધ્યાન ન જવા માટે તેમની કામા માંગી. ગુરુદેવે કહ્યું, "બેટા, તેમને જોયો, ભગવાન તો ક્યારના તારા દ્વાર પર ઊભા છે, તું તેમને કેમ અંદર નથી બોલાવતો? "વાત મનમાં ઠસી ગઈ. દાદુ સંત બન્યા અને તેમણે ગુરુદેવની જેમ ભગવાનને પણ પોતાના ઘરમાં બોલાવી રાહતનો ઘાસ લીધો.

ભગવાન પાસે માગીએ, તો સદ્ગુણોની સંપત્તિ માગીએ

સાધનાનો ઉદ્દેશ કોઈની સામે કરગરવું-કાલાવાલા કરવા, ઝોળી ફેલાવવી કે નાકલીટી તાણવી એ નથી. દીનતા આત્માને શોભતી નથી કે પરમાત્માને પ્રિય નથી. પરમાત્મા નથી ખુશામદના ભૂખ્યા કે નથી તેમને પ્રશંસાની આવશ્યકતા. તેમની મહાનતા પોતાની રીતે પોતાની પ્રશંસા છે. માણસોની વાણી નથી તેમાં કોઈ વધારો કરી શકતી કે નથી ઘટાડો કરી શકતી. પોતાના જ બાળકના મુખે પોતાની પ્રશંસા કરાવવાનું કોઈ માણસને પણ ગમતું નથી, તો પછી પરમાત્મા જેવા મહાનને માટે તેમાં શું આકર્ષણ હોઈ શકે? પ્રશંસા કરીને કોઈની પણ પાસેથી કાંઈ પ્રાપ્ત કરવાનો પ્રયત્ન હલકું કૃત્ય માનવામાં આવે છે. આ જાળમાં બહુ ઓછા લોકો ફસાય છે અને તેવું કરવા માટે છીછરા માણસો જ તૈયાર થાય છે. ખુશામતનો અને ચાપલૂસીઓ ગોરબધંધો એવા લોકોને જ પસંદ પડે છે, જેઓ વાસ્તવમાં પોતે પ્રશંસાપાત્ર નથી. તેઓ પોતાના ખુશામતિયાઓના મોંએથી પોતાની બડાઈની વાતો સાંભળીને ખુશ થાય છે. અસલી ન મળવાથી તેઓ તેની પૂર્તિની આવશ્યકતા નકલીઓથી પૂરી કરી લે છે. ભક્ત અને ભગવાનની વચ્ચે જો આવો જ ખુશામદગીરીનો અને ચાપલૂસીનો ધંધો ચાલે, તો સમજી લેવું જોઈએ કે બન્નેનું ગૌરવ ખંડિત થયું.

માગવું તે ખરાબ વ્યવસાય છે. ચોરી કરતાં પણ ખરાબ અને ચોર દુઃસાહસ કરે છે અને જોખમ ખેડે છે ત્યારે કાંઈક પ્રાપ્ત કરી શકે છે, પરંતુ ભિખારી તો એટલુંય નથી કરતો. તે કાંઈપણ કર્યા વિના જ મેળવવા ઈચ્છે છે. સંસારના અપંગ અને અસમર્થ માણસો પણ સ્વાભિમાની હોય છે. કોઠિયા અને અંધજનો પણ કશુંક તો કરે જ છે. સમાજ તેમને કામ કરવાનાં સાધનો તો પૂરાં પાડે છે, પરંતુ તેમને બેઠાડુ મફતનું ખવડાવતો નથી. આમાં આપનારનું ઔદાર્ય ભલે હોય, પરંતુ લેનારે ઋણભારથી દબાયેલા રહેવું પડે છે અને હીનહીન બનીને સ્વાભિમાનને હણવું પડે છે. આ હાનિ એ લાભ કરતાંય ખરાબ છે. જે કોઈના દાનથી કંઈક પ્રાપ્ત કરીને મેળવવામાં આવે છે.

ઉપાસનાથી પાપ નાશ પામવાનો વાસ્તવિક અર્થ એ છે કે આવી વ્યક્તિ જીવન સાધનાના પ્રથમ ચરણનું પરિપાલન કરતાં દુર્ભાવનાઓ-દુષ્ટપ્રવૃત્તિઓનું દુષ્પરિણામ સમજશે અને

તેનાથી સતર્કતાપૂર્વક વિમુખ થઈ જશે. ઉપાસનાથી પાપ નષ્ટ થવાનો અર્થ - પાપકર્મ કરવાની પ્રવૃત્તિનો નાશ, પરંતુ આનો ઊલટો અર્થ ઘટાડવામાં આવ્યો કે પાપકર્મોના પ્રતિકળનો નાશ. કદાચ જો આ અવળવાણી સાચી હોત, તો પછી આ દુનિયામાં પાપને જ પુણ્ય અને કર્તવ્ય માનવામાં આવત, તો પછી પાપ કરવામાં કોઈ ડરત નહિ. રાજદંડમાંથી બચવાની હજાર તરકીબો છે. તેને અપનાવીને અનાચારી લોકો સહજમાં નિર્દેહ અને નિશ્ચિત રહી શકે છે. દૈવદંડ (નિયતિદંડ) જ એકમાત્ર બંધન હતું, તેને તો આ ધર્મધ્વજોએ ઊડાવી દીધો. હવે અસુરતાને સ્વચ્છંદરૂપે ફૂલવા ફાલવા અને ફેલાવાનો પૂરેપૂરો અવસર મળ્યો. પાપકર્મોના દંડથી મુક્તિ અપાવવાનું આત્માસન પૂજાપાઠની કિંમત પર જેમણે પણ આપ્યું છે, તેમણે માનવીય આદર્શો અને અધ્યાત્મના મૂળભૂત આધારોની સાથે વ્યભિચાર જ કર્યો છે.

પોતાની પાસે ઘડિયાળ હોવા છતાં જ્યો સમય પ્રત્યે બેપરવાહી દર્શાવે છે, સમયબદ્ધ જીવનક્રમ નથી અપનાવતા, એમને વિકસિત વ્યક્તિત્વના સ્વામી ન કહી શકાય. ઘડિયાળ એ કોઈ ઘરેણું નથી. એને પહેરીને પાણી જીવનમાં એનો કોઈ પ્રભાવ જો દેખી શકાતો ન હોય તો એ ગર્વની નહીં, શરમની વાત છે. સમયની અવગણના આમ પાણી ખરાબ છે, તો પછી સમયનિષ્ઠાનું પ્રતીક ચિહ્ન એવું ઘડિયાળ પહેર્યા પછી પાણી એની અવજા કરવી એ એક અપરાધ જ છે.

લઘુતાને વિશાળતામાં, તુચ્છતાને મહાનતામાં સમર્પિત કરવાની ઉત્કંઠાનું નામ પ્રાર્થના છે. નરને નારાયણ, પુરુષને પુરુષોત્તમ બનાવવાનો સંકલ્પ પ્રાર્થના કહેવાય છે. આત્માને બુદ્ધ કરવાની સંકીર્ણતા જ્યારે વિશાળ અને વ્યાપક બનીને પરમાત્મારૂપે પ્રગટ થાય છે, ત્યારે સમજી લેવું જોઈએ કે પ્રાર્થનાનો પ્રભાવ દેખાયો. પશુની ક્ષાથી ઊંચે ઊઠીને જ્યારે મનુષ્ય દેવત્વ ભણી અગ્રેસર બનવા લાગે, તો તેને પ્રાર્થનાના ઊડાણનું પ્રતીક અને ચમત્કાર માની શકાય છે. આત્મસમર્પણને પ્રાર્થનાનું આવશ્યક અંગ માનવામાં આવ્યું છે.

એક દારૂડિયાએ નશામાં ચક્ર્યૂર થઈને કોઈના હાથમાં પોતાનું મકાન સસ્તા લાભમાં વેચી દીધું. જ્યારે ભાનમાં

આવ્યો ત્યારે અદાલતમાં અરજી કરી કે નશામાં હોશ-હવાશ ઠેકાણે ન હોવાના કારણે તેણે વેચાણ કર્યું હતું. હવે હોશમાં આવવાથી હું આ એકરારનામાનો અસ્વીકાર કરું છું. પૂજા-પ્રાર્થના સમયે લોકો કોણ જાણે કેવી કેવી સ્તુતિ, પ્રાર્થના કરે છે - હું તારી શરણમાં આવ્યો છું, હું તારો જ છું, તારા ચરણોમાં પડ્યો છું, મારું તો સર્વકાંઈ તું જ છો. તારા સિવાય મારું બીજું કોણ છે, વગેરે વગેરે. તેઓ તો આ શબ્દોનો અર્થ પણ સમજતા નથી, કે નથી સમજતા ફલિતાર્થ. જે શબ્દો કહેવાઈ રહ્યા છે તે તેઓ જો સમજી-વિચારીને હોશ-હવાશમાં બોલ્યા હોત, તો અવશ્ય તે સ્થિતિને અનુરૂપ જીવનક્રમ બનાવત અને વિચારોમાં તથા કર્મોમાં તેમનો સમાવેશ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હોત. પૂજા-સ્થાનથી બહાર નીકળતાં જ, તેમણે કરેલા પ્રાર્થના-કથનને કાર્યાન્વિત કરવાની આવશ્યકતા લાગે છે ત્યારે બધું બધું જ મુશ્કેલ લાગવા માંડે છે. હોશમાં આવેલા શરાબીની જેમ ત્યારે તો તે કથનીને કરણીમાં પરિણત કરી શકવાની હિંમત પોતાનામાં ન હોવાથી તે એવું જ બોલી ઊઠે છે કે - હું આ એકરારનામાનો ઈન્કાર કરું છું - જે પૂજાના સમયે બધું જ ભગવાને સમર્પિત કરવાની શબ્દાવલીમાં કહેવામાં આવ્યું હતું.

પ્રાર્થનામાં એ જ કામના જોડાયેલી રહેવી જોઈએ કે પરમાત્મા આપણને એને યોગ્ય બનાવે કે તેના સાચા ભક્ત, અનુયાયી અને પુત્ર કહેવડાવવાનું ગૌરવ પ્રાપ્ત કરી શકીએ. પરમેશ્વર આપણને એ શક્તિ આપે, જેના આધારે ભય અને પ્રલોભનથી મુક્ત બનીને વિવેકસંમત કર્તવ્યપથ પર સાહસપૂર્વક ચાલી શકીએ અને આ માર્ગમાં જે કોઈ અવરોધ આવે તેની ઉપેક્ષા કરવામાં અટલ રહી શકીએ કર્મોનું ફળ અનિવાર્ય છે. આપણા પ્રારબ્ધને ભોગવવાનું જ્યારે ઉપસ્થિત થાય, ત્યારે તેમને ધીરજપૂર્વક સહી શકવાની અને પ્રગતિ માટે પરમ પુરુષાર્થ કરતાં કરતાં કદીય નિરાશ ન થનારી મનની સ્થિતિને આપણે જાળવી શકીએ. ભગવાન આપણા મનને એવું નિર્મળ બનાવે કે કુકર્મની દિશામાં કોઈ પ્રવૃત્તિ જ ન થાય અને કદાચ થાય તો પણ તેને ચરિતાર્થ થવાનો અવસર ન મળે. મનુષ્ય જીવનની સફળતા માટે ગતિશીલ રહેવાની પગમાં શક્તિ રહે. આવી ઉચ્ચસ્તરીય પ્રાર્થનાને સાચી પ્રાર્થના ઓળખી શકાય. જેમાં ધન, સંતાન, સ્વાસ્થ્ય, સફળતા વગેરેની યાચના કરવામાં આવી હોય, જેમાં પોતાના પુરુષાર્થ, કર્તવ્યની અભિવૃદ્ધિનું સ્મરણ ન હોય, એવી પ્રાર્થનાને માત્ર યાચના જ કહી શકાય. આવી યાચનાઓ સફળ થવાનું મોટેભાગે સંદિગ્ધ જ બની રહે છે.

ભગવાન પાસેથી માગવા યોગ્ય વસ્તુઓ શ્રદ્ધા, હિંમત, શ્રમનિષ્ઠા, સચ્ચરિત્ર, કુરુણા, મમતા, પવિત્રતા અને વિવેકશીલતા જેવી એ સદ્ભાવનાઓ અને સત્ પ્રવૃત્તિઓ છે, જે વિપત્તિને સંપત્તિમાં બદલી નાખે છે અને અભાવ હોવા છતાં પણ જેને કારણે વિપુલ સંપત્તિનું સુખ અનુભવાતું રહે છે. પ્રગતિ અને સફળતાનો આધાર સદ્ગુણો પર અવલંબિત છે. તેમના વિના આકસ્મિક રીતે કોઈ પ્રકારે લાભ મળી પણ જાય, તો તેને સંભાળવા અને તેને સ્થાયી રાખવાનું સંભવ બનશે નહીં. સદુપયોગ કેવળ તે જ વસ્તુઓનો કરી શકાય છે, જે તેનું ઉચિત મૂલ્ય ચૂકવીને ઉપલબ્ધ કરવામાં આવી હોય. અનાયાસે જ પરિશ્રમ વિના મળેલી સંપત્તિનો તો અપવ્યય જ થાય છે અને તેનાથી અનેક વ્યસનો અને ઉદ્દેગ જ પેદા થાય છે. જેના કારણે તે ઉપલબ્ધિ સુખદાયી ન રહેતાં અનેક વિપત્તિઓ અને વિકૃતિઓ ઉત્પન્ન કરવાનું કારણ બની જાય છે. ભગવાન જેમના પર પ્રસન્ન થાય છે, તેને સદ્ગુણોનો ઉપહાર આપે છે, કેમ કે તેઓ સ્વતઃ એટલા મહાન હોય છે કે જો તેમની પાસે સાધનસંપત્તિ ન પણ હોય, તો પણ કેવળ તે સદ્ગુણોની સંપત્તિના આધારે પણ મનુષ્ય સુખી, સમુન્નત અને સમ્માનિત જીવન જીવી શકે છે. આ જ દિવ્ય સંપત્તિઓ ભગવાન પાસે માગવી જોઈએ. આ જ તે વિભૂતિઓ છે, જે ભગવાન તેમના ભક્તોને આપ્યા કરે છે.

ભૌતિક સફળતાઓ આપણે આપણામાં બાવડાં અને કાંડાંના બળે માગવી જોઈએ. આપણી બુદ્ધિને તેજ બનાવવી જોઈએ અને સૂઝ-સમજથી કામ લેવું જોઈએ. અવરોધ ઊભો કરનારી ત્રુટિઓને સુધારવી જોઈએ. જેથી સફળતાનાં દ્વારો ખૂલી જશે.

ભગવાન સ્વયં પોતાની વિધિ-વ્યવસ્થામાં બંધાયેલા છે. તેમણે આ બાબતમાં પોતાની સાથે પણ કોઈ છૂટછાટ મૂકી નથી. પોતાનાં સગાં-સંબંધીઓને પણ છૂટ આપી નથી. કર્મફળની વ્યવસ્થાને સર્વત્ર મુખ્ય ગણી છે. જો આવું ન હોત તો, કોઈ પુરુષાર્થ કરવા માટે તૈયાર જ શા માટે થાત અને કુકર્મોથી બચવા માટે કોઈને શું જરૂર રહેત? જો પ્રાર્થના કરવા માત્રથી બધી સુવિધાઓ મળી જતી હોત, તો પછી કઠોર કર્મઠતા માટે કટિબદ્ધ બનવાની ઈચ્છા શું કામ થાત?

દુર્ગુણો અને દુર્વ્યસનોનો ત્યાગ કર્યા વિના જીવનમાં સાચા સુખની અને આનંદની પ્રાપ્તિ અસંભવ છે. દૂષિત પદાર્થોનું નિરંતર સેવન કરવાથી સ્વાદહીનતાની સ્થિતિ ઉત્પન્ન થાય છે.

પોતાને પરિષ્કૃત કરીએ અને સિદ્ધિઓનો ભંડાર બનીએ

હવા એક સંસારવ્યાપી તત્ત્વ છે, પરંતુ તે ક્યાં-કેટલી છે તેનું માપ કાઢવા માટે તે ક્ષેત્ર પર નજર નાંખવી પડશે જેમાં વાયુ ભરેલો છે. આ જ રીતે જળાશયોમાં, સમુદ્ર અને સરિતાઓમાં અસીમ જળ ભર્યું છે, પરંતુ કોઈ વ્યક્તિના ભાગે કેટલું જળ છે તેનું અનુમાન તેના વર્તનને અથવા ક્ષેત્રને જોઈને લગાવવું પડશે. અગ્નિનું તેજ સર્વત્ર વિદ્યમાન છે, પરંતુ તેની પ્રચંડતાનું અનુમાન એ બાબત પર નિર્ભર છે કે તેને કેટલા પ્રમાણમાં કેવા પ્રકારનું ઈંધણ મળ્યું.

પરમાત્મ, ચેતનાસત્તાનો એક બ્રહ્માંડવ્યાપી વિસ્તાર છે, પરંતુ આત્માઓમાં તે એટલા પ્રમાણમાં જ અવતરિત થાય છે, જેટલી તે વ્યક્તિની ક્ષમતા હોય છે. કોઈકની પાસે તે બહુ ઓછા પ્રમાણમાં હોય છે, તો કોઈકની પાસે અતિ પ્રચુર માત્રામાં. તેનું કારણ તેની ધારણ ક્ષમતા પર આધારિત છે. જે ઓરડામાં ઠસોઠસ કાટમાળ ભરેલો છે, તેમાં કોઈ ભલા માણસ માટે રહેવાની વ્યવસ્થા કરી શકાતી નથી. કીચડમાં ભરેલા નાળામાં સ્વચ્છ જળનો પ્રવાહ કેવી રીતે વહેવડાવી શકાય? પરમાત્માના સંબંધમાં પણ આવી જ વાત છે. તેમાં કેવળ એક જ બાબત જોવાની રહે છે કે ધારણ કરવાની તેનામાં કેટલી ક્ષમતા છે. હાથી જેટલું વજન લાદીને ચાલી શકે તેટલું ગધેડું ચાલી ન શકે. દુર્વ્યસની ભિખારીને ઉપેક્ષાપૂર્વક કાંઈક આપીને ભગાડી દઈ શકાય, પરંતુ સંબંધીઓમાં જમાઈ અથવા લોકસેવક પ્રામાણિક વ્યક્તિઓને સામર્થ્ય પ્રમાણે વધુમાં વધુ આપવાનો પ્રયત્ન સમ્માનપૂર્વક કરવામાં આવે છે.

ભગવાન પણ આ નીતિ-નિયમોનું પાલન કરે છે અને પોતાના અનંત સામર્થ્યમાંથી પોતાનાં સંતાનોમાંથી પ્રત્યેકને તેમની યોગ્યતા જેટલું જ આપે છે. નાના બાળકને ચોકલેટ ખરીદવા માટે એક રૂપિયો મળે છે, પરંતુ તે જ્યારે મોટો થઈ જાય છે ત્યારે તેની યોગ્યતા અને વ્યવસાયની ઉપયોગિતા જોઈને કોઈ મોટી યોજના કાર્યાન્વિત કરવા માટે ભેંગી કરેલી મૂડીનો મોટામાં મોટો ભાગ પિતા તે યુવકને હવાલે કરી દે છે. નાનું બાળક દસ રૂપિયા માગે છે, તો તેના સદુપયોગ વિશે અવિશ્વાસ વ્યક્ત કરતાં તે આપવાની સ્પષ્ટ ના પાડી દે છે, પરંતુ તે મોટો થતાં તેને એન્જિનિયરીંગ કોલેજના અભ્યાસ માટે માસિક હજારો રૂપિયા પણ

પ્રસન્નતાપૂર્વક ખર્ચે છે. ભગવાન પણ આમ જ કરે છે. પરમાત્માના સામર્થ્યનો એટલો વિસ્તાર છે કે તેમની એકે એક કલાકૃતિ જોઈને આશ્ચર્યચકિત થઈ જવાય છે. બીજમાંથી વૃક્ષ ઊભું કરી દેવું તે એક આશ્ચર્ય છે. આકાશમાં ચાંદ-તારા જેવી રીતે અધ્ધર લટકી રહ્યા છે, સૂરજ જે રીતે અસીમ ઊર્જાનું વિતરણ કરે છે, જળાશયોમાં પ્રાણીઓ જે પ્રકારે તે કેદખાનામાં પ્રસન્ન રહેતા અને કિલ્લોલ કરતા રહે છે, તે જોવા જેવું છે. આકાશમાં ઊડતાં પક્ષી અને ઈન્દ્રિયો વગરનાં અણસિયાં કેવી રીતે પોતાનું પોષણ સુવિધાપૂર્વક મેળવી લે છે, તે કાંઈ ઓછા અચરજની વાત નથી. આકાશમાં વરસનાર મૂશળધાર પાણી કોઈપણ વિચારશીલ માણસને વિચારમાં નાંખી દે છે અને સર્વસત્તાધીશની ગરિમાનું અનુમાન કરવામાં કોઈ તકલીફ રહેતી નથી.

મનુષ્યને અન્ય પ્રાણીઓની જેમ પેટની ભૂખ અને જનનેન્દ્રિયની તૃપ્તિ કરવા માટે સામાન્ય બુદ્ધિ અને શરીર સંરચના ઈશ્વરે આપ્યાં છે. તે બાબત, બાળકને રમવાના ધૂધરા, પતંગ અથવા ફુગ્ગા વહેંચવા જેવી છે. આ તો પ્રાણીની ઓછામાં ઓછી અને અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે. આ બધાં કાર્યોમાં તેને શરીરગત તૃપ્તિ સંતોષવાનો અવસર મળે છે અને તે પોતાના શરીર તથા મનને કામધંધામાં વ્યસ્ત રાખે છે. જો ભૂખ અને કામેચ્છા ન હોત, તો પ્રાણી એમ જ નકામાં પડ્યાં રહેત અને તેમની સક્રિયતા અને બુદ્ધિમત્તા પણ જીવિત ન રહી શકી હોત. જીવધારીને હલચલભર્યું જીવન વિતાવવા માટે આ બે માગ ગળા સાથે એ રીતે બાંધી દેવામાં આવી છે, જેનાથી તે નકામો બનીને પોતાની સત્તાને પછાતપણાની ખાઈમાં ન ધકેલી દે, પરંતુ એવું ન સમજવું જોઈએ કે ભગવાનના ભંડારમાં અથવા તેના ભાગ્યમાં આટલું સીમિત છે. જે મળ્યું છે તેનાથી, તેના કરતાં અનેકગણું પામવાની તેનામાં હજી પણ વધુ ગુંજાશ છે. પામનાર વ્યક્તિ ઈચ્છે પણ છે આપનાર પણ કંજૂસ નથી. આટલું છતાં પણ એવું જોવા મળે છે કે ઈચ્છુકોને મન મારીને રહી જવું પડે છે અને આપનાર પણ પોતાના દુર્ભાગ્યને વખોડે છે કે તે પોતે એવું સુપાત્ર નથી પામી શક્યો, જેમને પોતાની વિભૂતિઓ વધુમાં વધુ પ્રમાણમાં આપીને પોતાના મનનો ભાર દૂર કરે અને પામનાર પણ ન્યાલ બની રહે.

આત્મા, પરમાત્માનો સજાતીય છે અને વંશજ છે. તેને ઘણું બધું પ્રાપ્ત કરવાનો હક છે, પરંતુ એવું જોવા મળે છે કે લોકો ક્ષુદ્ર સ્તરનું નર-પશુઓ જેવું જ જીવન વીતાવે છે. તેમને પોતાને સંતોષ, ગર્વ-ગૌરવ પ્રાપ્ત કરવાનો અવસર મળતો નથી. બીજાઓ માટે કોઈ પ્રેરણાદાયક માર્ગ દર્શાવી શકતા નથી. ઘરમાં કીડી-મંકોડા, ગરોળી, માખી, મચ્છર જેવાં પ્રાણી પણ વસે છે. તેઓ જીવન પણ વિતાવે છે, પરંતુ તેમના ભણી કોઈ નજર માંડીને જોતું પણ નથી કે તેમની હાજરીથી કોઈ લાભ કે યશ દેખાતો નથી. પરિવારની વચ્ચે રહીને કેટલાય મનુષ્યો આ જ રીતે મૃત્યુ સુધીના દિવસો પૂરા કરે છે. જે મહત્વાકાંક્ષાઓ આત્માને શ્રેય-સંતોષ અને યશ-ગૌરવ અપાવવા ઈચ્છે છે, તે બધી એક પ્રકારે અર્ધમૃત, અર્ધમૂર્છિત સ્થિતિમાં જ પડી રહે છે. તેમને જ્યારે પણ અંતરમાંથી ઉમંગ ઊઠે, તો યોગ્યતાઓ પણ ઊભરાય, પવિત્ર સ્થિતિઓનું પણ નિર્માણ થાય, સાધનો પણ કામે લગાડાય અને એવો અવસર મળે કે મનુષ્ય પોતાની અને બીજાઓની દૃષ્ટિમાં મહત્વપૂર્ણ ગણાઈ શકે.

આ દિશામાં જો કોઈનું મન ચાલે, તો સમજવું જોઈએ કે તેની માનવીય ગરિમા ભૂણની સ્થિતિમાં રહીને નવજાત શિશુની જેમ સ્વયં નવજીવન પામવા અને સંબંધિતોને નવી જવાબદારી સંભાળવામાં સફળ રહી છે. પ્રગતિમાર્ગની દિશામાં યાત્રા ચાલવા લાગી. તેના માટે પ્રયાસનું લક્ષ્ય એ જ હોઈ શકે કે પોતાના વ્યક્તિત્વને માનવીય ગરિમાના ઢાંચામાં ઢાળવામાં આવે. ગુણ, કર્મ અને સ્વભાવની દૃષ્ટિએ પોતાની જાતને પરિષ્કૃત જનોની હારમાં બેસી શકવા યોગ્ય બનાવવામાં આવે. ચિંતન, ચરિત્ર અને વ્યવહાર એવો બનાવવામાં આવે કે જે સંપર્કમાં આવે તે પ્રભાવિત થયા વિના ન રહે અને પોતાની તુલનામાં અધિક વિકસિત સદ્ગુણી હોવાનો અનુભવ કરતાં કરતાં સમ્માન જ નહિ, સહયોગ પણ પ્રાપ્ત કરે છે.

પ્રગતિના લક્ષ્ય પર ચાલવાનું બીજું કદમ એ છે કે પોતાનો વ્યવસાય, કાર્યક્રમ એવો પ્રકારનો બનાવવામાં આવે, જેનાથી પોતાનો નિર્વાહ અને લોકકલ્યાણની સંતુલિત વ્યવસ્થા બની રહે. તૃષ્ણાઓ મોટે ભાગે એવો વૈભવ માગે છે કે અધકચરા લોકો પર તેના દુઃસાહસની છાપ પડી શકે. પ્રામાણિક અને ઉદાર માનવીનું સંપન્ન બની શકવાનું અસંભવિત છે. લોકો પર પોતાની આદર્શવાદિતાનો સ્થાયી પ્રભાવ છોડવાને બદલે એ સરળ બનશે કે અપરાધીઓ જેવું

પડયંત્ર બનાવીને લોકોને છેતરવામાં કે ભયભીત કરવામાં આવે. સામાન્ય રીતે મહત્વાકાંક્ષી લોકો એમ જ કરે છે અને પોતાની જાતને અપેક્ષા કરતાં વધુ બુદ્ધિમાન અને સફળ હોવાનો અનુભવ કરે છે, પણ જેમને ઉચ્ચસ્તરની પ્રગતિની આકાંક્ષા છે, તેમણે સંસારના પરમાર્થ પરાયણ લોકોની જીવનગાથાઓ વાંચવી જોઈએ અને જોવું જોઈએ કે ભીતરમાં ઉદ્ભવેલી મહાનતા તેમને કેવી રીતે ઊંચે લાવી શકી? ક્યાંથી કેટલા સાધનો મેળવી શકી? કેટલા લોકોનો ભાવભર્યો શાનદાર સહયોગ ઉપલબ્ધ કરાવી શકી?

આજનું વાતાવરણ ક્ષુદ્ર લોકો અને ક્ષુદ્ર ગતિવિધિઓથી ભરેલું છે. ઉદાહરણ સમજવાની અને અનુકરણ કરી બેસવાની ક્ષુદ્રતાથી આપણે આપણી જાતને બચાવવી જોઈએ અને વર્તમાનકાળના તથા ભૂતકાળના મહામાનવોની વિચારણા અને લોકહિત માટે અપનાવવામાં આવેલ ક્રિયા વ્યાપારો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ. આદર્શો પર, આદર્શવાદીઓ પર પોતાની શ્રદ્ધા કેન્દ્રીભૂત કરવી, તેમનાં પદ્ધતિઓ પર સામયિક પરિસ્થિતિને અનુરૂપ પોતાની કાર્યશૈલી નિર્ધારિત કરવી, તે નિર્ધારણ પર સુદૃઢ રહેવું, તે એવડું મોટું કામ છે, જે કોઈના પણ જીવનને ધન્ય બનાવી શકે છે. ભલે તે કામ થોડા સમય માટે જ કરવામાં આવ્યું હોય. શંકરાચાર્ય, વિવેકાનંદ, રામતીર્થ વગેરે ભરયુવાનીમાં જ ચાલી નીકળ્યા હતા, પરંતુ તેઓ એવું શાનદાર જીવન જીવ્યા, જેના પર હજારો શત આયુષ્યો ન્યોચ્છાવર કરી દઈ શકાય છે.

સિદ્ધિઓમાં ઉત્કૃષ્ટ ચિંતન, આદર્શ ચરિત્ર અને પરમાર્થ પરાયણ વ્યવહારની ત્રણ વિભૂતિઓ સર્વોપરી છે. તેમને પ્રાપ્ત કરવા માટે નિરંતર જીવનને અભ્યસ્ત બનાવવું તે પોતાની રીતે એક સર્વસુલભ અને અત્યંત ઉચ્ચ સ્તરનો યોગાભ્યાસ છે, તે કરી શકનારા પોતાના નિકટના વાતાવરણને સ્વર્ગ જેવું સુખદ પામે છે. અનાચારી પશુવૃત્તિઓ છૂટતાં જ તેઓ ભવબંધનોમાંથી મુક્ત બની જાય છે. જેમને વિલક્ષણતાઓ કહેવામાં આવે છે, તે બધી સિદ્ધિઓ પવિત્ર આત્માઓની આસપાસ અનાયાસ જ ધૂમતી રહે છે.

**શ્રેષ્ઠતા ધનથી નહિ,
શ્રેષ્ઠ કાર્યોથી મળે છે**

શેખચલ્લીના જેવાં સ્વપ્નો ન જુઓ

એક કઠિયારો હતો. રોજની જેમ તે લાકડાં કાપવા જંગલમાં ગયો. કામ આવે તેવાં લાકડાં તેને ન મળ્યાં. દિવસનો ત્રીજો પહોર થયો. થાકીને તે એક વૃક્ષની છાયામાં આરામ કરવા લાગ્યો. સૂતાં સૂતાં તેને ઊંઘ આવી, જે કે તે ગાઠ નહોતી. આંધી-વંદોળનો દોર ચાલુ થયો.

તેણે જોયું કે પોતે કાંકરાવાળી જમીનમાં ભટકી રહ્યો છે. બેસવા લાયક કોઈ જગ્યા નજરે ન પડી ત્યારે તે વૃક્ષના પાંદડાંનું આસન બિછાવીને તેના પર આરામ કરવાનું વિચારવા લાગ્યો. હજી તો પૂરતાં પાંદડાં એકઠાં થયાં ન હતાં, કે એક નવો વિચાર મગજમાં સ્ફૂર્યો. લાકડાં વીણી ખાટલો કેમ ન બનાવવો અને તેના પર લાંબા પગ કરી મજાથી કેમ સૂઈ ન જવું. તેણે પાંદડાં વીણવાનું છોડી લાકડાં કાપવા માંડ્યાં. પલંગનું સપનું તેની અભિલાષાને બમણી બનાવી રહ્યું હતું.

પલંગ બનાવવા માટે હજી તો લાકડાં એકઠાં પણ થયાં ન હતાં કે તેનું મન બદલાયું અને વિચારવા લાગ્યો કે સામેના પહાડ પર કેમ કબ્જે ન જમાવી દઉં ! તે પહાડ પર ઢગલાબંધ ખડકો, કેટલીય ગુફાઓ અને વૃક્ષોનો ભંડાર છે. તેના પર રહેવાથી લાકડાં અને પથ્થર કાપવાનો, વેચવાનો લાભ પણ મળી રહેશે. ભાંગી તૂટી ઝૂંપડીમાં રહેવાને બદલે કોઈ સુંદર ગુફામાં પરિવાર સહિત રહેવાની વ્યવસ્થા પણ થઈ જશે.

સ્વપ્ન વધુ ગાઠ થતું ગયું. તેણે કુહાડી ફગાવી દીધી. ધનુષ્ય-બાણ બનાવ્યાં અને તે પહાડી પર રહેનારાઓને પરાસ્ત કરીને તેને કબ્જે કરવાની યોજનામાં પરોવાઈ ગયો. સ્વપ્ન તો સ્વપ્ન જ હતું. પાંદડાંઓનું આસન, લાકડાંનો પલંગ તો હવામાં ઊડી ગયાં. હવે ધનુષ્ય-બાણ બની રહ્યાં હતાં અને પહાડ પર કબ્જે કરવા, તે ક્ષેત્રની પ્રચુર સંપત્તિ હસ્તગત કરવા માટે મન લલચાઈ રહ્યું હતું. અડધી પળ વીતી ન હતી કે તેણે પહાડ પર કબ્જે જમાવી દીધો. હવે તે આ ક્ષેત્રનો રાજા હતો. ખુશીથી ફુલાઈ રહ્યો હતો.

રાજા પાંદડાંઓનું આસન, લાકડાંનો પલંગ બનાવી તેના પર કાંઈ થોડો બેસે ? આમ થાય તો દરબારીજનો શું કહે ? રાજાને શાનદાર સિંહાસન જોઈએ અને તેય ચાંદીનું.

કોઈ જ્યોતિષીને પૂછતાં તેણે જણાવ્યું અહીંથી ત્રીસ જોજન દૂર એક ચાંદીની ખાણ હેમકૂટ પર્વત પર છે. તે પર્વત આરસપહાણનો છે. ગ્રહદશા સારી છે. આ જ મુહૂર્તમાં નીકળવામાં આવે તો, તેના પર કબ્જે જમાવવામાં કોઈ વિધન નહીં પડે. રાજમહેલ બનાવવા માટેનો ચમકદાર પથ્થર અને સિંહાસન માટે ચાંદી પણ મળશે. ચાંદી વેચીને રાજમહેલ બનાવવા, હાથી-ઘોડા ખરીદવા અને લશ્કર ઊભું કરવામાં વાર જ નહીં લાગે.

આ લાલચે બેચેની ઊભી કરી. તે હવામાં ઊડવા લાગ્યો અને હેમકૂટ પર્વત પર આકાશમાં ઊડતાં ઊડતાં આવી પહોંચ્યો અને વાદળની જેમ સમગ્ર ક્ષેત્ર પર છવાઈ ગયો. કોઈપણ પ્રકારનો પ્રયાસ કર્યા વિના તે પર્વત પરની સઘળી સંપત્તિ તેના હાથમાં આવી ગઈ. ચાંદી અને આરસપહાણનું ખોદકામ શરૂ થયું. વિશ્વકર્મા આકાશમાં ઊતરી આવ્યા અને જોતજોતામાં તેમણે આરસપહાણનો મહેલ અને ચાંદીનું સિંહાસન બનાવી દીધાં.

સુખ અને દુઃખ એ પરિસ્થિતિનાં નામ નથી, પરંતુ મનની દશાનાં નામ છે. સંતોષ અને અસંતોષ વસ્તુઓમાં નથી, પરંતુ ભાવનાઓ અને માન્યતાઓમાં હોય છે. એટલા માટે યોગ્ય તો એ છે કે સુખશાંતિની પરિસ્થિતિઓ શોધતા રહેવાના બદલે પોતાના દષ્ટિકોણને જ શુદ્ધ બનાવવો પ્રયત્ન કરો. એ પ્રયત્નમાં આપણે જેટલાં સફળ થઈશું, એટલા જ આંતરિક શક્તિની નજીક પહોંચી શકીશું.

કઠિયારો તો સપનાંનો રાજા હતો. દરબાર રચાયો. રાજ્યાભિષેકની તૈયારીઓ થવા માંડી. રત્નજડિત પોશાકો તૈયાર થયા, પણ ચાંદીનો મુગટ, ચાંદીનું સિંહાસન - આ બધું કાંઈ શોભતું નહોતું. સમ્રાટ માટે તો સોનાનો મુગટ અને સોનાનું સિંહાસન હોવાં જોઈએ. તેના માટે સાત મણ સોનું જોઈએ. સપનાંનો રાજા આ કમીને પૂરી કરવા માટે બેચેન થઈ ઊઠ્યો.

આકાશમાંથી ચાર પરીઓ ઊતરી આવી. તેમણે કહ્યું, આપ અમારી ચારેયની સાથે લગ્ન કરી લો. આપના જેવા

પ્રતાપી રાજાની શોધમાં આજદિન સુધી અમે ચારેય કુંવારી છીએ. સમગ્ર સંસારમાં ભ્રમણ કર્યા પછી અમને આપ જ મનમાન્યા મળ્યા છો. આપ અમને ચારેયને રાણી બનાવો. અમે બધી સાહેલીઓ છીએ, અમે સાથે રહીશું. ત્રીસ મણ સોનું અમારી પાસે છે, તે અમે આપને દહેજમાં આપીશું.

રાજા પોતાના ભાગ્યને બિરદાવવા લાગ્યો. તેણે મુહૂર્ત પણ કઠાવ્યા વિના તુરત જ તેમની સાથે લગ્ન કરી લીધાં. અપ્સરાઓ રાણીઓ હતી. સોનાનો મુગટ અને રાજસિંહાસન બનતાં વાર ન લાગી. અભિષેક સમારંભમાં શરણાઈઓ વાગવા લાગી. ચારે રાણીઓ રાજાને ચમ્બર ઢોળી રહી હતી. અભિષેકનો સમારંભ ચાલ્યો. પ્રજાજનો ભેટ-સોગાદોના થાળ ભરીને ઊભા હતા. કિલ્લાની બહાર રથો અને હાથીઓની હાર ઊભી હતી. અભિષેક પછી નગરમાં રાજાની શોભાયાત્રા નીકળવાની હતી. ઘટનાચક્ર તોફાની વેગે આગળ ધપતું હતું. વર્ષોનું કામ જાણે મિનિટોમાં થઈ રહ્યું હતું.

શોભાયાત્રા પણ નીકળી. સાજ-સજાવટવાળું સરઘસ કોઈ ચક્રવર્તી રાજાના વિજયોત્સવથી ઓછું ન હતું. કઠિયારો સૂતો તો ધરતી પર હતો, પરંતુ કલ્પનાના વિમાન પર ચડીને જાણે સાતમા સ્વર્ગમાં ઊડી રહ્યો હતો. સફળતા અને સૌભાગ્યના ગર્વથી તેની મહત્વાકાંક્ષાઓ કૃતકૃત્ય બની રહી હતી. સરઘસ, વાદ્ય-વાજાંત્રો સાથે જઈ રહ્યું હતું.

મચ્છર મસ્તીમાં આવી ગયાં. તેમનાં ઝુંડો પીઠ પર અને ખભા પર જામી ગયાં. અતિશય ગરમીના કારણે કાનખજૂરા પણ ધીરે ધીરે ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને કઠિયારાના ગાદલાં જેવા દેહ પર ફરવા લાગ્યા. ખંજવાળ આવવા માંડી. ઊંઘ તો આમ પણ અધૂરી જ હતી તે આ દુષ્ટોએ તેને પણ હરામ બનાવી દીધી. ખસવા માટે હાથ ઊંચો થયો, ત્યારે પડખું પણ બદલવું પડ્યું. આટલીવારમાં પાસાં બદલવામાં ઊંઘ ઊડી ગઈ. જોયું તો દિવસ ઢળવા આવ્યો હતો.

ઊંઘ ઊડી. વાસ્તવિકતા આવી ઊભી. કેટલું મીઠું સ્વપ્ન હતું ! ક્યાં ચાલ્યું ગયું ? આ સ્વપ્ન ફરી જોવા મળે એમ વિચારીને તેણે ફરીથી આંખો બંધ કરવાનો અને સૂવાનો પ્રયાસ કર્યો, પરંતુ હકીકત પ્રબળ હતી. અંધારો ડર અને ધરનું અંતર બતાવ્યું અને ઝટપટ ચાલી નીકળવા માટે લાચાર

બનાવી દીધો.

કઠિયારો બધેબધું ગુમાવી ચૂક્યો હતો. ભારે પગે ખૂબ મુશ્કેલીથી તે પડતો આપડતો ભારે મને અને ખાલી હાથે ઘરે પહોંચ્યો. તે દિવસે લાકડાં પણ કપાયાં નહિ. ધાન પણ પોટલીમાં ન હતું. તેની ઘરવાળી ચિંતિત બની - ઉદાસીનું કારણ શું ? ધાનની પોટલી ખાલી કેમ ? જેવા પ્રશ્નો તેણે ઉત્સુકતાથી પૂછ્યા.

કઠિયારાના હોઠ સુકાઈ ગયા હતા. માથે હાથ દઈને તે એક ખૂણામાં અસહાય બેસી ગયો. તેનું સર્વસ્વ લુંટાઈ ચૂક્યું હતું.

કોઈ સમજુ માણસે તેને સાંત્વન આપતાં કહ્યું, 'આ સંસાર પણ એક પ્રકારની ધમાચકડીનો મેળો છે. જેટલું જીવન છે, તેને પરિશ્રમથી, પ્રામાણિકતાથી વિતાવવું સારું છે. સપનાં તો શેખચલ્લીઓ જુએ છે.'

જેઓ કરકસરિયા છે. એમને દુનિયાની નિરર્થક લાલચો લોલુપ બનાવીને વ્યાકુળ નથી કરી શકતી. તેઓ પોતાની આર્થિક સ્થિતિ પ્રમાણે પગ પ્રસારીને નિરાંતે સૂતા હોય છે. એમને તો બસ એટલું જ જોઈએ, જેટલું એમની પાસે હોય છે. દુનિયાની બાકી ચીજો માટે ન તો એમને કોઈ આકર્ષણ હોય છે કે ન કોઈ સંબંધ. એવા નિશ્ચિંત, નિર્લેપ અને કરકસરથી ખર્ચ કરનાર સિવાય આજની અર્થપ્રધાન દુનિયામાં બીજું કોઈ સુખી નથી રહી શકતું.

“નવરો બેઠો નખખોદ વાળે”ની કહેવત સોળે સોળ આના સાચી છે. જે નવરો બેઠો રહે છે એના મગજમાં બિનજરૂરી અને અનિચ્છનીય વાતો ધોળાયા કરે છે અને તે કંઈ ને કંઈ અનુચિત, અનુપયુક્ત કરે છે તથા તે ઉદ્વિગ્ન અને ત્રાસેલો રહે છે.

પરંતુ જે કામમાં તલ્લીન રહે છે એને નકામી વાતોનો વિચાર કરવાની કુરસદ જ નથી મળતી. એને ઘસઘસાટ ઊંઘ આવે છે, એ ખરાબ સોબત અને ખરાબ વ્યસનોથી પાણ બચી જાય છે. જે કાંઈ મહેનત કરીને કમાય છે, એને વ્યર્થમાં ખર્ચતો નથી. આ રીતે પરિશ્રમી વ્યક્તિ અનેક દોષો અને દુર્ગુણોથી બચી જાય છે.

પ્રતાપી રાજાની શોધમાં આજદિન સુધી અમે ચારેય કુંવારી છીએ. સમગ્ર સંસારમાં ભમણ કર્યા પછી અમને આપ જ મનમાન્યા મળ્યા છો. આપ અમને ચારેયને રાણી બનાવો. અમે બધી સાહેલીઓ છીએ, અમે સાથે રહીશું. ત્રીસ મણ સોનું અમારી પાસે છે, તે અમે આપને દહેજમાં આપીશું.

રાજા પોતાના ભાગ્યને બિરદાવવા લાગ્યો. તેણે મુહૂર્ત પણ કઠાવ્યા વિના તુરત જ તેમની સાથે લગ્ન કરી લીધાં. અપ્સરાઓ રાણીઓ હતી. સોનાનો મુગટ અને રાજસિંહાસન બનતાં વાર ન લાગી. અભિષેક સમારંભમાં શરણાઈઓ વાગવા લાગી. ચારે રાણીઓ રાજાને ચમ્બર ઢોળી રહી હતી. અભિષેકનો સમારંભ ચાલ્યો. પ્રજાજનો ભેટ-સોગાદોના થાળ ભરીને ઊભા હતા. કિલ્લાની બહાર રથો અને હાથીઓની હાર ઊભી હતી. અભિષેક પછી નગરમાં રાજાની શોભાયાત્રા નીકળવાની હતી. ઘટનાચક્ર તોફાની વેગે આગળ ધપતું હતું. વર્ષોનું કામ જાણે મિનિટોમાં થઈ રહ્યું હતું.

શોભાયાત્રા પણ નીકળી. સાજ-સજાવટવાળું સરઘસ કોઈ ચક્રવર્તી રાજાના વિજયોત્સવથી ઓછું ન હતું. કઠિયારો સૂતો તો ધરતી પર હતો, પરંતુ કલ્પનાના વિમાન પર ચડીને જાણે સાતમા સ્વર્ગમાં ઊડી રહ્યો હતો. સફળતા અને સૌભાગ્યના ગર્વથી તેની મહત્વાકાંક્ષાઓ કૃતકૃત્ય બની રહી હતી. સરઘસ, વાદ્ય-વાજિંત્રો સાથે જઈ રહ્યું હતું.

મચ્છર મસ્તીમાં આવી ગયાં. તેમનાં ઝુંડો પીઠ પર અને ખભા પર જામી ગયાં. અતિશય ગરમીના કારણે કાનખજૂરા પણ ધીરે ધીરે ત્યાં આવી પહોંચ્યા અને કઠિયારાના ગાદલાં જેવા દેહ પર ફરવા લાગ્યા. ખંજવાળ આવવા માંડી. ઊંઘ તો આમ પણ અધૂરી જ હતી તે આ દુષ્ટોએ તેને પણ હરામ બનાવી દીધી. ખણવા માટે હાથ ઊંચો થયો, ત્યારે પડખું પણ બદલવું પડ્યું. આટલીવારમાં પાસાં બદલવામાં ઊંઘ ઊડી ગઈ. જોયું તો દિવસ ઢળવા આવ્યો હતો.

ઊંઘ ઊડી. વાસ્તવિકતા આવી ઊભી. કેટલું મીઠું સ્વપ્ન હતું ! ક્યાં ચાલ્યું ગયું ? આ સ્વપ્ન ફરી જોવા મળે એમ વિચારીને તેણે ફરીથી આંખો બંધ કરવાનો અને સૂવાનો પ્રયાસ કર્યો, પરંતુ હકીકત પ્રબળ હતી. અંધારો ડર અને ધરનું અંતર બતાવ્યું અને ઝટપટ ચાલી નીકળવા માટે લાચાર

બનાવી દીધો.

કઠિયારો બધેબધું ગુમાવી ચૂક્યો હતો. ભારે પગે ખૂબ મુશ્કેલીથી તે પડતો આખડતો ભારે મને અને ખાલી હાથે ઘરે પહોંચ્યો. તે દિવસે લાકડાં પણ કપાયાં નહિ. ધાન પણ પોટલીમાં ન હતું. તેની ઘરવાળી ચિંતિત બની - ઉદાસીનું કારણ શું ? ધાનની પોટલી ખાલી કેમ ? જેવા પ્રશ્નો તેણે ઉત્સુકતાથી પૂછ્યા.

કઠિયારાના હોઠ સુકાઈ ગયા હતા. માથે હાથ દઈને તે એક ખૂણામાં અસહાય બેસી ગયો. તેનું સર્વસ્વ હુંટાઈ ચૂક્યું હતું.

કોઈ સમજૂ માણસે તેને સાંત્વન આપતાં કહ્યું, 'આ સંસાર પણ એક પ્રકારની ધમાચકડીનો મેળો છે. જેટલું જીવન છે, તેને પરિશ્રમથી, પ્રામાણિકતાથી વિતાવવું સારું છે. સપનાં તો શેખચલ્લીઓ જુએ છે.'

જેઓ કરકસરિયા છે. એમને દુનિયાની નિરર્થક લાલચો લોલુપ બનાવીને વ્યાકુળ નથી કરી શકતી. તેઓ પોતાની આર્થિક સ્થિતિ પ્રમાણે પગ પ્રસારીને નિરાંતે સૂતા હોય છે. એમને તો બસ એટલું જ જોઈએ, જેટલું એમની પાસે હોય છે. દુનિયાની બાકી ચીજો માટે ન તો એમને કોઈ આકર્ષણ હોય છે કે ન કોઈ સંબંધ. એવા નિશ્ચિંત, નિર્લેપ અને કરકસરથી ખર્ચ કરનાર સિવાય આજની અર્થપ્રધાન દુનિયામાં બીજું કોઈ સુખી નથી રહી શકતું.

“નવરો બેઠો નખખોદ વાળે”ની કહેવત સોળે સોળ આના સાચી છે. જે નવરો બેઠો રહે છે એના મગજમાં બિનજરૂરી અને અનિચ્છનીય વાતો ધોળાયા કરે છે અને તે કંઈ ને કંઈ અનુચિત, અનુપયુક્ત કરે છે તથા તે ઉદ્વિગ્ન અને ત્રાસેલો રહે છે.

પરંતુ જે કામમાં તલ્લીન રહે છે એને નકામી વાતોનો વિચાર કરવાની કુરસદ જ નથી મળતી. એને ઘસઘસાટ ઊંઘ આવે છે, એ ખરાબ સોબત અને ખરાબ વ્યસનોથી પાણ બચી જાય છે. જે કંઈ મહેનત કરીને કમાય છે, એને વ્યર્થમાં ખર્ચતો નથી. આ રીતે પરિશ્રમી વ્યક્તિ અનેક દોષો અને દુર્ગુણોથી બચી જાય છે.

ગુરુગીતા, અધ્યાત્મ વિદ્યાના સાધકોની પ્રાણચેતનાનો સ્ત્રોત છે. તેના મહામંત્રોના અનુશીલનથી સાધકોને નવો પ્રાણ મળે છે. તેમનામાં આત્મતત્ત્વ અંકુરિત થાય છે. બ્રહ્મવિદ્યા સ્ફૂરે છે. તેઓ એ સત્ય જાણવામાં સમર્થ બની શકે છે કે સદ્ગુરુ જ સદાશિવ છે. ભગવાન મહેશ્વરે જ શિષ્ય અને સાધક પર કૃપા કરવા માટે ગુરુદેવનું રુપ ધારણ કર્યું છે. ગુરુમાં અને ઈષ્ટમાં કોઈ તફાવત નથી. નિરાકાર પરબ્રહ્મ પરમેશ્વરની સર્વવ્યાપી ચેતના જ કૃપાળુ સદ્ગુરુદેવરૂપે સાકાર થઈ છે. સદ્ગુરુને નમન, ઈષ્ટ-આરાધ્યને નમન છે. સદ્ગુરુને સમર્પણ, સર્વવ્યાપી પરમેશ્વરને સમર્પણ છે. ગુરુ અને ગોવિંદ બે નથી. ગુરુ જ ગોવિંદ છે અને ગોવિંદ જ ગુરુ છે.

પાછળની કડીમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું કે શિષ્યએ તે સત્ય સારી રીતે જાણી લેવું જોઈએ કે ગુરુથી શ્રેષ્ઠ બીજું કોઈ તત્ત્વ નથી. આવા પરમશ્રેષ્ઠ અને શિષ્યવત્સલ ગુરુદેવની સેવા કરવી એ શિષ્યનું કર્તવ્ય છે, તેમના દ્વારા કરવામાં આવતાં લોક કલ્યાણકારી કાર્યોમાં શિષ્યએ ઉત્સાહી બનીને ભાગીદાર બનવું જોઈએ. અંશદાન-સમયદાન અને બની શકે તો જીવનદાન કરવામાં કોઈ પણ શિષ્યને કોઈ પ્રકારનો સંકોચ ન થવો જોઈએ. જેને સેવાકાર્ય કરવામાં હજી પણ સંકોચ કે ખચકાટ છે, તેણે સમજવું જોઈએ કે તેનામાં શિષ્યત્વ પ્રગટ્યું જ નથી. માત્ર દીક્ષા સંસ્કારનો કર્મકાંડ કરાવી લેવા માત્રથી કોઈ શિષ્ય બની શકતું નથી. તેને માટે તો કબીરજીની ઉક્તિ 'સીસ ઉતારે ભુઈ ઘરે'ને સાકાર કરવી પડે. જ્યારે શિષ્ય બની ગયા તો અહમ્ના વિસર્જનમાં સંકોચ શા માટે. જ્યારે આપણે આપણી જાતને શિષ્ય કહેવડાવીએ છીએ, તો પછી ગુરુવરને નમન કરવામાં વિલંબ શા માટે?

ગુરુનમનના મહિમાને આગલા મહામંત્રોમાં પ્રગટ કરતાં ભગવાન સદાશિવ માતા પાર્વતીને સમજાવે છે-
સંસારવૃક્ષમારુઠા પતન્તો નરકાર્ણવે ।
યેન ચૈવોદ્ઘૃતાઃ સર્વે તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ ॥૩૧॥
ગુરુબ્રહ્મા ગુરુર્વિષ્ણુ ગુરુર્દેવો મહેશ્વરઃ ।
ગુરુરેવ પરબ્રહ્મ તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ ॥૩૨॥
હેતવે જગતામેવ સંસારાર્ણવસેતવે ।

પ્રભવે સર્વવિદ્યાનાં શંભવે ગુરુવે નમઃ ॥૩૩॥
અજ્ઞાનતિમિરાન્ધસ્ય જ્ઞાનાંજનશલાકયા ।
ચક્ષુરન્મીલિતં યેન તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ ॥૩૪॥
ત્વં પિતા ત્વં ય મે માતા ત્વં બંધુસ્ત્વં ય દેવતા ।
સંસારપ્રતિબોધાર્થં તસ્મૈ શ્રીગુરુવે નમઃ ॥૩૫॥

તે સદ્ગુરુદેવ ભગવાનને શિષ્ય નમન કરે, જે સંસારવૃક્ષ પર આરુઠ થયેલા જીવનો નરક-સાગરમાં પડવામાંથી ઉદ્ધાર કરે છે. ॥૩૧॥ તે શ્રી ગુરુને નમન, જે પોતાના શિષ્ય માટે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશ્વર હોવાની સાથોસાથ પરબ્રહ્મ પરમેશ્વર છે. ॥૩૨॥ શિવરૂપી એ સદ્ગુરુને નમન, જે સમસ્ત વિદ્યાઓનું ઉદયસ્થાન છે, આ સંસારનું આદિકારણ છે અને સંસાર-સાગર પાર કરવા માટેનો સેતુ છે. ॥૩૩॥ તે શ્રી ગુરુને નમન, જે અજ્ઞાનના અંધકારમાંથી અંધ જીવની આંખોને જ્ઞાનાંજનની સળીથી ખોલે છે ॥૩૪॥ તે શ્રી ગુરુને નમન, જે પોતાના શિષ્ય માટે પિતા છે, માતા છે, બંધુ છે, ઈષ્ટ દેવતા છે અને સંસારના સત્યનું જ્ઞાન કરાવનાર છે. ॥૩૫॥

ભલેને તમે કોઈપણ ધર્મમાં ન માનો, પરંતુ માનવ બનીને રહેવું ખૂબ સારું છે. જડ તથા મૂઠ ધર્મને માનવો એ યોગ્ય નથી. મૂઠ ધર્મનો અર્થ છે - ધર્મના સંત, સુંદર તથા શિવરૂપનો નાથ કરીને અથવા ધર્મમાંથી માનવતાને કાઢી નાખીને એને મિથ્યાચાર, પશુતા તથા કુરતા સાથે બેડી દેવી. આજકાલ વાસ્તવિક ધર્મનું સ્થાન આ મૂઠ ધર્મે લઈ લીધું છે અને નિઃશંક એ ધૃગ્નાસ્પદ છે.

આ મહામંત્રોમાં સદ્ગુરુને નમનનું વિજ્ઞાન-વિધાન છે. ગુરુતત્ત્વને જાણી લેવાથી, તેમના મહિમાનો સાક્ષાત્કાર કરી લેતાં શિષ્ય માટે કશું ય અપ્રાપ્ય રહેતું નથી. તેને કોઈનો પણ ભય રહેતો નથી. શિષ્યના હૃદયમાં જ્યારે પોતાના સદ્ગુરુ પ્રત્યે નમનનો ભાવ ઉમટે છે, ત્યારે તેનું સર્વત્ર મંગલ થાય છે, તેને અમંગળનો પડછાયો સુધ્ધાં અડતો નથી. સદ્ગુરુને નમન એ શિષ્ય માટે મહા અભેદ કવચ છે. આ સંબંધી એક સત્ય ઘટનાનો અહીં ઉલ્લેખ કરીએ. આ ઘટના સમર્થ ગુરુ રામદાસ અને તેમના શિષ્ય શિવરામને લગતી છે. તે દિવસોમાં સ્વામી રામદાસ પોતાની તેર વર્ષની કઠોર સાધનાને પૂર્ણ કરીને સમગ્ર દેશમાં અલખ જગાડી રહ્યા હતાં.

આ સંદર્ભમાં તેમને બનારસ જવાનું હતું. પોતાની બનારસ-યાત્રાની ચર્ચા તેમણે પોતાના શિષ્યોની સાથે કરતાં કહ્યું કે આ વખતની યાત્રા હું એકલો જ કરીશ. બધા શિષ્યોએ તેમના આદેશનો સ્વીકાર કરી લીધો, પરંતુ બાળભક્ત શિવરામે જિંદ પકડી કે તે પણ તેઓની સાથે જ જશે. ખૂબ સમજાવ્યો કે બેટા, તું આટલો લાંબો યાત્રા-પ્રવાસ, પગે ચાલીને કેવી રીતે કરીશ? પરંતુ બાળહઠ પર તેની કોઈ અસર ન થઈ. અંતે સ્વામી રામદાસે તેને કહ્યું, ભલે બેટા, તું તારી માતાની રજા લઈ લે. જો તે પરવાનગી આપશે તો હું તને સાથે લઈ જઈશ. શિવરામની માતા એક ભક્તિભાવવાળી વિધવા મહિલા હતી. શિવરામ તેનું એકનું એક સંતાન હતો. સંતાન પ્રત્યે તેનું જેટલું ગાઢ મમત્વ હતું તેટલો જ સમર્થ ગુરુના ચરણોમાં ઊંડો ભક્તિભાવ હતો. પુત્રની વાત સાંભળીને તેણે એક પળના પણ વિલંબ વિના તેને અનુમતિ આપી દીધી.

શિવરામની ભક્તિ અને તેની માતાની આસ્થાથી દ્રવિત થઈને સમર્થ ગુરુ તેને પોતાની સાથે કાશી લઈ આવ્યા. કાશી પહોંચીને ગુરુની આજ્ઞાથી શિવરામ ભિક્ષા માગવા માટે નીકળ્યો. સમર્થ રામદાસ અને તેમના શિષ્યોનો ભિક્ષા માટેનો એક નિયમ હતો. તે કોઈના પણ બારણે ઊભા રહીને ફક્ત ત્રણ વખત બૂમ પાડતા - જય જય રઘુવીર સમર્થ. ત્રણ વાર બૂમ પાડ્યા પછી જો કોઈએ ભિક્ષા આપી તો ભલે, નહિ તો આગળ વધતા. આ રીતે ત્રણ ઘરોમાં ભિક્ષા માગવાનો તેમનો નિયમ હતો. ત્રણ ઘરોમાંથી જો ભિક્ષા ન મળી તો તેઓ તે દિવસે ઉપવાસ કરી લેતા. શિવરામે પણ આ નિયમ અનુસાર એક દ્વાર પર જઈ અવાજ દીધો. આ દ્વાર કાશીના મહાતાંત્રિક ભૈરવનાથના ઘરનું હતું. ભૈરવનાથને અનેક તામસી તાંત્રિક ક્રિયાઓ વિધિઓ સિદ્ધ હતી. તે પોતે મહાતાંત્રિક હોવાની સાથોસાથ મહાકોષી પણ હતો.

પોતાના દ્વાર પર જય જય રઘુવીર સમર્થનો અવાજ સાંભળતાં જ તે ભડકી ઊઠ્યો. કોષના આવેશમાં તે ઘરની બહાર આવ્યો અને બાળક શિવરામને ધમકાવતાં પૂછ્યું- કોણ છે પોતાની જાતને સમર્થ કહેવડાવનાર? શિવરામે કોઈ પણ પ્રકારના ભય વિના કહ્યું, “સમર્થ છે મારા ગુરુ, અને તેમના સામર્થ્યનો સ્ત્રોત છે આરાધ્ય ભગવાન શ્રીરામ.” નાનકડા બાળકને આ રીતે પોતાની સામે આમ બોલતો જોઈને કોષી તાંત્રિકે કહ્યું, “જા હું ભૈરવનાંદ તને કહું છે, કે તું કાલે પ્રાતઃકાળ સૂધીમાં મરી જઈશ. તારા

ગુરુમાં જો સામર્થ્ય હોય તો તને બચાવી લે.” શિવરામે સમર્થ રામદાસની પાસે જઈને તે તાંત્રિકે કહેલી બધી વાત કહી જણાવી. રસ્તામાં આવતાં આવતાં, બનારસના લોકોએ, તેને તે મહાતાંત્રિકની આશ્ચર્યકારક શક્તિઓ વિશે જે વાતો કરી હતી તે પણ સમર્થ રામદાસ ગુરુને જણાવી. આ બધી વાતો સાંભળીને સમર્થ રામદાસ હસી પડ્યા અને બોલ્યા- “બેટા, સમર્થ રઘુવીર હોતાં ડર કેવો? તું તો આરામથી ગુરુબ્રહ્મા, ગુરુ વિષ્ણુવાળા મંત્રનું પઠન કરતો રહે અને આરામથી મારા પગ દબાવતો જા.” આટલું કહીને સમર્થ રામદાસ સૂઈ ગયા.

બાળક શિવરામે તેમના પગ દબાવતાં ગુરુ નમનના મંત્રો બોલવાનું શરુ કરી દીધું. આ બાજુ ભૈરવનાંદે પોતાના મારણ માટે મહાકૃત્યાનો પ્રયોગ કર્યો હતો. આખી રાત, મહાકૃત્યાએ શિવરામને મારવા માટે અનેક રૂપો ધારણ કર્યા, તેને ગુરુનમનથી દૂર રાખવા અનેક પ્રયાસો કર્યા, પરંતુ શિવરામની અટલ ગુરુભક્તિની સામે તેનું કાંઈ ચાલ્યું નહિ. અંતે નિષ્ફળ જઈને તેને ભૈરવનાંદ પર જ આક્રમણ કર્યું. મહાતાંત્રિક ભૈરવનાંદ, પોતાની ક્રિયાને આ રીતે પલટાયેલી જોઈને ગભરાઈ ગયો. તે દોડતો દોડતો આવીને સમર્થનાં ચરણોમાં પડ્યો. સમર્થ રામદાસે તેને અભયદાન આપતાં કૃત્યાનું શમન કર્યું અને તેને ચેતવણી આપી, ગુરુગીતાના ગુરુનમનના મંત્રો સાધારણ નથી, જેની વાણીમાં આ મંત્રો છે અને જેના હૃદયમાં ગુરુભક્તિ છે, તે ગુરુકૃપાના કવચથી સદાય સુરક્ષિત છે. કોઈ અભિચાર ક્રિયા તેનું કશું જ બગાડી શકતી નથી. ગુરુ-ભક્તિ આ નમન મંત્રોની શૃંખલા હવે પછીના અંકમાં

પોતાની વર્તમાન પરિસ્થિતિઓથી આગળ વધવું, આજથી આગળ વધીને આવતીકાલ પર આપણો અધિકાર સ્થાપવો, ભલાઈને માથા પર અને ભૂરાઈને પગતળે દબાવીને ચાલવું એનું નામ જીવન છે. કુકર્મ કરનારા અને ભૂરાઈને આશ્રય આપનારો માનવી ભલે જીવતો દેખાય, છતાં પાગ એ મરેલો જ છે, કારણકે કુકર્મ અને કુવિચાર તો મરણના પ્રતિનિધિઓ છે. એમને આશ્રય આપનાર મરેલા સિવાય બીજા કોણ હોઈ શકે?

જ્ઞાનીજનો ક્ષણિક સુખોમાં રમણ નથી કરતા

(કર્મ-સંન્યાસ-યોગ- નામે ગીતાના પાંચમા અધ્યાયની દસમી કડી)

આત્મજ્ઞાન દ્વારા સાધક પાપોથી મુક્ત થઈને મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે. (જ્ઞાનનિર્મૂલ કલ્મષાઃ) આની રજૂઆત ગત અંકમાં કરવામાં આવી હતી. જ્યાં સુધી માણસને ઘેરીને રહેનારી વાસનાઓ જ્ઞાનાગ્નિમાં ભસ્મ નહિ થાય, ત્યાં સુધી વિભિન્ન યોનિઓનાં ચક્કર લગાવવાં જ પડશે તે સુનિશ્ચિત છે. આ તથ્ય શ્રીકૃષ્ણ ૧૬મા, ૧૭મા શ્લોકમાં સ્પષ્ટ કરે છે. આત્મતત્ત્વજ્ઞ વ્યક્તિ (પંડિત) બની જતાં દિવ્યકર્મોની સમદૃષ્ટિ વિકસિત થઈ જાય છે. તે બધાની અંદર એક જ સમદૃષ્ટિમાં વ્યામ પરમાત્મ ચેતનાની અનુભૂતિ કરવા લાગે છે, પછી ભલે તે વિદ્યા-વિનય સંપન્ન બ્રાહ્મણ હોય, ગાય જેવું પવિત્ર પશુ-પ્રાણી, હાથી, કૂતરો અથવા ચંડાળ હોય. અઠારમો શ્લોક આપણને આ મર્મનો પરિચય કરાવે છે. આદ્યશંકર અને સ્વામી વિવેકાનંદના ઉદાહરણોથી એમ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે આપણે ભેદબુદ્ધિને કેવી રીતે મિટાવી દેવી જોઈએ. આગળના ૧૯મા અને ૨૦મા શ્લોકની વ્યાખ્યાની સાથે એ બતાવવામાં આવ્યું હતું કે પરમાત્મામાં બ્રહ્મભાવમાં સ્થિત વ્યક્તિઓ સમગ્ર સંસારના વિજેતાઓ કહેવાય છે. તેઓ જલદીથી દિવ્યકર્મો કરતાં ભવબંધનોથી મુક્ત થઈ જાય છે. જીવનમુક્ત હોવા છતાં તેઓ ન તો પ્રિય વસ્તુને પ્રાપ્ત કરીને પ્રસન્ન થાય છે, કે ન અપ્રિયને પ્રાપ્ત કરીને ઉદ્વિગ્ન થાય છે. બ્રહ્મમાં સ્થિત (બ્રહ્મણિ સ્થિતઃ) હોવાને કારણે સમસ્ત કુંઠા, તનાવ અને ત્રાસથી તેઓ મુક્ત થઈ જાય છે. દરેક વ્યક્તિનું ધ્યેય આવા જ દિવ્યકર્મો બનવાનું હોવું જોઈએ. હવે આગળ વધીએ.....

અક્ષય સુખની પ્રાપ્તિ

શ્રી ભગવાનનું એ પ્રતિપાદન છે કે આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં જ વ્યક્તિ વ્યર્થની માનસિક મૂંઝવણોમાંથી મુક્ત થઈ જાય છે. આવી વ્યક્તિમાં બે વિશેષતાઓ વિકસિત થાય છે (૧) સમત્વ ભાવ - બધાના પ્રત્યે સમાન ભાવ. બધામાં તે જ પરમાત્મ ચેતનાને વ્યામ થયેલી માનવી તથા (૨) દુઃખ-સુખની પરાકાષ્ટામાંથી સહેજ પણ વિચલિત ન થવું. આવી વ્યક્તિ જે જીવન જીવે છે, તે કોઈપણ પ્રકારની પ્રતિક્રિયા વિનાનું હોય છે. પછીનો આગળનો શ્લોક દિવ્યકર્મોઓ માટે મોટો શુભસંકેત લઈને આવે છે. કર્મ કરતાં કરતાં ફળની આકાંક્ષા રાખ્યા વિના જીવન જીવતાં રહેવાના સત્પરિણામો કયા હોય છે, તે અહીં આ અધ્યાયની પરાકાષ્ટામાં સ્પષ્ટ થવા લાગે છે. શ્લોક આ પ્રમાણે છે -
બ્રહ્મસ્પર્શોઽવસક્તાત્મા વિન્દત્યાત્મનિ યત્સુખમ્ ।
સ બ્રહ્મયોગયુક્તાત્મા સુખમક્ષયમશ્નુતે ॥ ૫/૨૧ ॥
બહારના વિષયોના સ્પર્શથી (બ્રહ્મસ્પર્શોઽવ) અનાસક્તચિત્ત (અસક્તાત્મા) બ્રહ્મમાં જ સ્થિત, બ્રહ્મમાં સંલગ્ન (બ્રહ્મયોગયુક્તાત્મા) તે યોગી (સઃ) આત્મામાં (આત્મનિ) જે નિત્યસુખ (યત્ સુખં) પામે છે (વિન્દતિ) તે (સઃ) અક્ષય (અક્ષયં) સુખ (સુખં)ના રૂપમાં પ્રાપ્ત થાય છે (અશ્નુતે).

બહારના વિષયોમાં આસક્તિરહિત અંતઃકરણવાળો

સાધક આત્મામાં સ્થિત જે ધ્યાનજનિત સાત્ત્વિક આનંદ છે, તે પ્રાપ્ત કરે છે. તે ઉપરાંત તે સચ્ચિદાનંદધન પરબ્રહ્મ પરમાત્માના ધ્યાનરૂપ યોગમાં અભિન્ન ભાવથી સ્થિત પુરુષ અક્ષય આનંદની અનુભૂતિ કરે છે ૫/૨૧. બીજા ભાવરૂપે જોઈએ તો ભાવ થયો, બ્રહ્મ વિષયોમાં અનાસક્ત ચિત્ત બ્રહ્મમાં સંલગ્ન યોગી આત્મામાં જે નિત્ય સુખ પામે છે, તે અક્ષય આનંદરૂપ છે.”

આ જે અક્ષય આનંદ છે, દરેક વ્યક્તિનો, સાધકનો ઈષ્ટ છે, પરંતુ દરેક માણસ બહિરંગ સાધનોમાં શોધે છે, એ જ તો સૌથી મોટી વિડંબના છે. તેથી સૌથી પહેલા બહિરંગ પ્રત્યે અનાસક્તિનો ભાવ વિકસિત કરવાનો રહેશે, પછી પોતાને બ્રહ્મ સાથે હરપળે જોડાઈ રહેવાનું રહેશે. તદ્દ્રૂપ (તત્ રૂપ) બનવાનું રહેશે. ત્યારે જ તે કદી સમાપ્ત ન થનાર (અક્ષય) આનંદ પ્રાપ્ત થશે. આ શ્લોકમાં એક શબ્દ પ્રયોજ્યો છે. ‘બ્રહ્મયોગયુક્તાત્મા’ જેનું મન પૂર્ણ રીતે આત્મામાં જ રમણ કરે આવો સાધક, દિવ્યકર્મો ભોગવાદી જીવનનો અસ્વીકાર કરી દે છે, કેમ કે તે જ બધા પ્રકારનાં દુઃખોનું મૂળ છે.

અનાસક્તિ અને બ્રહ્મમાં સ્થિતિ

આથી આંતરિક ઉલ્લાસ, જીવનરૂપમાં બ્રહ્મનો એક અંશ હોવાનો સંતોષ તથા કદી નષ્ટ ન પામનાર આનંદ પ્રાપ્ત કરવો હોય, શાંતિ પ્રાપ્ત કરવી હોય તો એક જ રાજમાર્ગ પકડવાનો રહેશે. બહારના વિષયોના સ્પર્શથી અનાસક્તિ. આનો

ઉત્તરાર્ધ છે પોતાની જાતને બ્રહ્મમાં સ્થિત કરવી, બ્રહ્મજ્ઞાનનો લાભ પ્રાપ્ત કરીને તેમાં જ નિરંતર રમમાણ રહેવું (જ્ઞાનલબ્ધવા પરં શાન્તિમ્ અચિરેણાધિગચ્છતિ - શ્લોક-૩૯ અધ્યાય-૩) આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થતાં જ નિત્ય સુખની પ્રાપ્તિ, શાંતિ અને અક્ષય આનંદ સુનિશ્ચિત ઉપલબ્ધિઓના રૂપમાં હસ્તગત થાય છે. આ અંતરનો આનંદ, તેની અનુભૂતિ જ સિદ્ધ સાધકને બહિરંગ ભૌતિકવાદી જીવનની ઉપેક્ષા કરીને તેનાથી ઊપર ઊઠી અધ્યાત્મવાદી જીવન જીવવાની પ્રેરણા આપે છે. પછીથી આવી વ્યક્તિ બહિરંગ સંસારની ક્રિયાઓ પ્રત્યે પોતાની કોઈ પ્રતિક્રિયા આપતી નથી. નિદાથી અપ્રસન્ન નથી થતી અને યશ પ્રાપ્તિથી, સન્માનથી અતિ હર્ષિત નથી થતી. પોતાનું સમસ્વરતાવાળું સ્વરૂપ જાળવી રાખે છે. પછીથી તે જ એવો એકમાત્ર દિવ્યકર્મી બની જાય છે, જે સંસારમાં શ્રેષ્ઠતમ કર્મ કરતો જાય છે અને દિવ્ય શાંતિ પ્રાપ્ત કરે છે.

પરમહંસદેવ ઠાકુર શ્રી રામકૃષ્ણે કહ્યું છે, “સાચા સંન્યાસીઓ તે જ છે જેમના મન, પ્રાણ, આત્મા - બધાં પરમાત્મામાં લીન થઈ ગયાં હોય છે. જેઓ કામિની-કંચનના ત્યાગી છે, તેઓ જ સાધુ કહેવડાવાને યોગ્ય છે. સાધુ સદાય ઈશ્વરની ચિંતા કરે છે. ઈશ્વર સંબંધી વાતો ઉપરાંત અન્ય કોઈ વાતો નથી કરતા અને સર્વભૂતોમાં ઈશ્વર વ્યાપ્ત છે, એમ માનીને તેમની સેવા કરે છે.” આપણે ‘બ્રહ્મસત્ય જગન્મિથ્યા’ કહેતા રહીએ છીએ, પરંતુ શું તેને સમજી શકીએ છીએ? લોકોએ માન્યું કે જગત બેકાર છે, તેને કોઈપણ અન્ય સ્થિતિમાં ન જોવું જોઈએ. બ્રહ્મ જ સત્ય છે, એમ જ માનવું જોઈએ, પરંતુ આદ્યશંકરે જ્યારે તેની વ્યાખ્યા કરી ત્યારે તેમનો એવો આશય ન હતો. તેમનું કથન હતું કે જગતના રૂપમાં ભોગ કરતાં કરતાં, સાધન-સામગ્રીના રૂપમાં જગતને પામીને ખુશીથી કુલાઈ જવું ખોટું છે. સાધન પ્રાપ્ત ન થતાં દુઃખી થઈ જવું ખોટું છે. આ એક પ્રકારનું મિથ્યા આચરણ છે. જો આપણે જગતના સાચા સ્વરૂપને સમજી શકીએ તો ક્યારેય પણ દુઃખી નહિ થઈએ.

ભર્તૃહરિના ત્રણ શતકો

ભર્તૃહરિએ ત્રણ શતકો લખ્યાં છે - નીતિ શતક, શૃંગારશતક અને વૈરાગ્યશતક. પહેલું શતક તેમણે ત્યારે લખ્યું જ્યારે તેમના પિતાએ રાજ્ય ખોઈ દીધું. તે રાજ્ય કેવી રીતે મેળવી શકાય, હુણોના સંક્રમણમાંથી તેને કઈ રીતે છોડાવી શકાય અને જીતવા માટે કઈ નીતિ અપનાવવી જોઈએ, આ થયું નીતિ શતક. રાણી પિંગળાના પ્રેમમાં ડૂબેલા રસિક ભર્તૃહરિએ લખ્યું શૃંગારશતક. ત્રીજું શતક તેમણે ત્યારે લખ્યું જ્યારે તેમણે પિંગળાનું વાસ્તવિક રૂપ જોયું અને તેમને જીવન પરથી વૈરાગ્ય આવી ગયો. શૃંગારમાંથી વૈરાગ્યનો જન્મ થયો. તેમણે લખ્યું -

ભોગે રોગભયં કુલે ચ્યુતિભયમ્ ।
રુપે જરાયા ભયં, વૈરાગ્ય મેવાભયમ્ ॥

આ શ્લોક જીવન જીવવાની કળાનું સૂત્ર આપે છે. રોગ ભોગવવાથી અને કુલીન જાતિથી નીચે પડી જતાં ભય પેદા થાય છે. રૂપવાન છે તો વૃદ્ધત્વનો ડર છે. વૈરાગ્ય છે તો કોઈ પ્રકારનો ભય ન હોવો જોઈએ. વૈરાગ્ય આવી ગયો તો અભય આવી જાય છે. અહીં જીવનનો નિષ્કર્ષ નીકળી આવે છે. એટલા માટે ભગવાન વારંવાર કહી રહ્યા છે કે સાંસારિક સ્પર્શ સુખજન્ય ભોગોની ઊપર ઊઠીને કર્મયોગમાં નિરત થવામાં જ ભલાઈ છે.

બ્રહ્મયોગ યુક્તાત્મા

યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ ‘બ્રહ્મવિદ્ બ્રહ્મણિ સ્થિતઃ’ (શ્લોક ૨૦)થી આગળ ચાલીને અહીં ‘બ્રહ્મયોગયુક્તાત્મા’ની ચર્ચા કરે છે અને પછી અહીંથી આગળ વધીને આગળના નવ શ્લોકોમાં બ્રહ્મનિર્વાણ અને તેનાથી પ્રાપ્ત થનાર શાંતિની ચર્ચા (શાન્તિ નિર્વાણપરમાં) કરે છે. તેઓ કહે છે કે આવી જ વ્યક્તિ અક્ષય સુખ ભોગવી શકે છે, જેનો આત્મા બ્રહ્મની સાથોસાથ યોગ દ્વારા યુક્ત છે. જે અનાસક્તિ યોગને જીવનમાં, પ્રતિપળ આચરણમાં ઉતારતા હોય. અનાસક્ત હોવું તે અતિ આવશ્યક છે. કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહથી છુટકારો મળ્યા વિના સાચું સુખ મળી શકવું સંભવિત નથી. આ સુખનું અને જીવનનું સમત્વ (સંતુલિત વ્યવસ્થિત જીવન-સમત્વ યોગ ઉચ્ચતે ઈકવલિબ્રિયમ ઈઝ યોગા). મનુષ્યને જો પુનરાવૃત્તિ (પુનર્જન્મ) પ્રાપ્ત કરવો નથી, તો આ જ જીવનમાં, આ જ કાયામાં રહીને પ્રાપ્ત કરવાનાં રહેશે. આ મૂઢ માન્યતા છે, એક પ્રકારની ભ્રાંતિ છે કે પૂર્ણ ભક્તિ શરીર છોડ્યા પછી (કાશી અથવા અન્ય) પ્રાપ્ત થાય છે. શ્રી અરવિંદે તેને ‘નિમ્ન-વિક્ષુબ્ધ પ્રકૃતિનું દાસત્વ’ કહે છે. પૂર્ણ આધ્યાત્મિક સ્વતંત્રતાનો લાભ અને ઉપભોગ ગીતાના યોગ જીવનમાં ઉતારતાં, આ જ જગતમાં, આ જ માનવજીવનમાં, આ જ દેહ રહેતાં સંભવિત છે.

આત્માનંદ, નિર્વાણના સુખની ચર્ચાને આગળ ધપાવતાં યોગેશ્વર એક પ્રકારે ગર્જના કરતાં પોતાનાં આગળના શ્લોકમાં એક રીતે એ ઉદ્બોધન કરી દે છે કે ઈન્દ્રિય-સુખોના ભોગ દુઃખો લાવે છે અને જો મનુષ્ય બુદ્ધિમાન છે, પ્રજ્ઞાવાન છે (બુધઃ) આત્મભોગ પ્રાપ્ત કરેલ છે તો તેનામાં લિપ્ત નહીં થાય. આગળનો બાવીસમો શ્લોક કહે છે

યે હિ સંસ્પર્શજા ભોગા દુઃખયોનય એવ તે ।
આદ્યન્તવન્તઃ કૌન્તેય ન તેષુ રમતે બુધઃ ॥ ૫/૨૨
હે અર્જુન (કૌન્તેય) ઈન્દ્રિયોની સાથે વિષયોના સંયોગથી ઉત્પન્ન (સંસ્પર્શજા) જે ભોગ-સુખો છે (યે ભોગાઃ) તે બધાં

(તે) દુઃખના જ કારણો છે. (દુઃખયો નમઃ એવ) અને ઉત્પત્તિ, વિનાશશીલ અર્થાત્ એકદમ અનિત્ય છે (આધ્યત્મવન્તઃ) એટલા માટે તે ક્ષણિક વિષયાનંદોમાં (તેષુ) જ્ઞાની વ્યક્તિ (બુધઃ) આકર્ષિત થતા નથી, તે તરફ વિચલિત થતા નથી (ન રમતે).

ભાવાર્થ : હે કુન્તીપુત્ર, જે આ ઈન્દ્રિયો તથા વિષયોના સંયોગથી ઉત્પન્ન થનારા સર્વભોગ છે, જો કે વિષયી પુરુષોને સુખરૂપ પ્રતીત થાય છે, તો પણ તે દુઃખનાં જ હેતુ છે અને આદિ અંતવાળા અનિત્ય છે, એટલા માટે બુદ્ધિમાન વિવેકી જ્ઞાની પુરુષ તેમનામાં રમણ કરતા નથી.

વિષય સુખ-દુઃખના હેતુ

કેટલી મોટી ભ્રાન્તિ છે કે ઈન્દ્રિયજન્ય ભોગો, વિષયસુખોને જ મનુષ્ય સર્વકાંઈ માની બેસે છે. કૂતરો પોતાની પ્રિય વસ્તુ હાડકાં ચાવતો રહે છે. તેને બીજું તો કશું મળતું નથી. પોતાના જ દાંત-દાઢોમાં આવનાર લોહીનો તે સ્વાદ લેતો રહે છે, એમ માની લે છે કે તેમાંથી જ તે આવી રહેલ છે. પોતાની જાતને તે વધુ જખ્મી કરી દે છે. શું મનુષ્યની સ્થિતિ પણ આવી નથી ? આજના ભોગવાદી, ઉપભોક્તાપ્રધાન જીવનશૈલી યુગમાં બહુસંખ્ય વ્યક્તિ ઈન્દ્રિય-વિષયોના સંયોગથી જે સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, તેને જ બધું આરાધ્ય, ઈષ્ટ માની બેસે છે. પોતાની શક્તિ ગુમાવે છે, ક્ષણિક આનંદની ખોજમાં પોતાનું સર્વકાંઈ ખોઈ બેસે છે. તો પણ એ સમજી શક્તા નથી કે આ બધાં સુખો અનિત્ય છે, ક્ષણિક છે. એટલા માટે તેમની ગણતરી અજ્ઞાનીઓમાં કરવામાં આવે છે. પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ તેમની ગણતરી નરકીટક, નરપશુઓમાં કરે છે, જે માત્ર 'શિશ્રોદરપરાયણ' (પેટ પ્રજનનનું) જીવન જીવે છે.

ન તેષુ રમતે બુધઃ

જોવું, સાંભળવું, સૂંઘવું, સ્પર્શ કરવો, પ્યાર કરવો, વિચારવું (કપોળ કલ્પના કરતા રહેવું) આ બધાં આપણી જ્ઞાનેન્દ્રિયો, કર્મેન્દ્રિયોના નિત્ય વ્યાપારોની શ્રેણીમાં આવે છે. આપણી શારીરિક, માનસિક, બૌદ્ધિક ઉપાધિઓના પોતપોતાના વિષયોની સાથેના સંપર્કનાં આ પરિણામો છે. વિષય, ભાવનાઓ અને વિચારોનો આ સંસાર નિરંતર પરિવર્તિત થતો રહે છે. પ્રત્યેકનો આદિ પણ છે, અંત પણ છે. એટલા માટે તેનાથી પ્રાપ્ત થનાર સુખ અથવા આનંદ ક્ષણભંગુર છે. આ અનિત્ય નાશવંત ક્ષણિક સુખોમાં બુદ્ધિમાન મનુષ્ય, જ્ઞાનીજન નથી સંડોવાતા - નથી. સંકળાતા (ન તેષુ રમતે બુધઃ).

જ્ઞાની તેને કહે છે, જે એક જુદા જ સંસારમાં રહે છે. ત્યાં તેને અખંડ આનંદ. શાંતિ અને પ્રસન્નતાની સતત

અનુભૂતિ થતી રહે છે. તે સ્વતંત્ર થઈને કર્મ કરતો રહે છે. આપણે પ્રતિક્રિયાઓથી અલગ નથી રહી શક્તા, પરંતુ તે તેનાથી પર ચાલે છે, કેમ કે તેને આત્મજ્ઞાન પ્રાપ્ત થઈ ગયું છે. આપણે વાસનાઓના દાસ છીએ, તે તેમાંથી મુક્ત છે. જો આપણે પણ તેમના જેવાં બનવા ઈચ્છતા હોઈએ તો આપણે આપણા 'સ્વ'નો વિસ્તાર કરીને, અહંતા, વાસના, તૃષ્ણાનાં ભવબંધનોથી પાર ઉતરવાનું શીખવું પડશે.

યુવાશક્તિનું યોગપથ હેતુ આહ્વાન

એકવીસમી સદીમાં જીવી રહેલ દરેક યુવકને શ્રીકૃષ્ણ આ પંક્તિઓના માધ્યમથી આમંત્રણ આપે છે શું આજનો આધુનિક યુવક ઉપભોક્તાવાદી સભ્યતાના આકર્ષણથી ઊપર ઊઠીને એક મહાન યાત્રા પર ચાલી પડવા માટે તૈયાર છે ? શું તેની અંદર આટલું સાહસ છે ? શું તેને પોતાના શક્તિસ્ત્રોતની જાણકારી છે ? કિશોરાવસ્થાથી ગુજરીને યુવાન બનવાની દિશામાં અગ્રેસર જીવ એક સંધિકાળમાંથી પસાર થાય છે, જ્યાં આ આકર્ષણોની દુનિયાનું તેને પણ આમંત્રણ મળે છે. ધન અને સુરાના આધુનિક ભોગની સામગ્રીઓનું આકર્ષણ, ઝગમગતી કારો-મોટરો, વાસનાત્મક આકર્ષણ, રાતોરાત કરોડપતિ બનવાની લાલચ, આંખો આંજી નાંખે તેવી ઝગમગાટ કરતી લાઈટો, સત્તાની લાલબત્તી, નીલી-પીળી બત્તીઓનું પ્રલોભન, બ્રહ્માચારની કમાણીમાંથી પ્રાપ્ત થનારું સુખ - આ બધુંય એક વિરાટ જંગલની જેમ છે, જેમાંથી દરેક યુવાને ગુજરવું પડે છે. એક પવિત્ર, દિવ્ય યાત્રા માટે કંઈક વિચારવાનો સમય તેની પાસે છે ખરો ? આ પ્રશ્ન આજની યુવાની, આવતી કાલના નાગરિકો સમક્ષ છે. જેઓ પોતાનું જીવન ભોગવિલાસમાં ખપાવી ચૂક્યા છે, જેઓ જીવનનો ઉત્તરાર્ધ કોઈપણ પ્રકારે સમય પસાર કરીને જીવી રહ્યા છે, તેમની પાસેથી તો એટલી જ અપેક્ષા રાખી શકાય કે તેઓ બને તેટલા વહેલા જ્ઞાનના માર્ગે પાછા ફરે. વાસનાત્મક, તૃષ્ણાપ્રધાન જીવનથી જીર્ણ-શીર્ણ આ લોકો પાસેથી કંઈક બીજી અન્ય અપેક્ષા પણ રાખી શકાય નહિ, પરંતુ યોગેશ્વર શ્રીકૃષ્ણ યુવાન અર્જુન પાસે, પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ દરેક આવા યુવા-ચિંતનવાળા, અભીપ્સા-અભિલાષા રાખનાર અધ્યાત્મ માર્ગના પથિક પાસે અપેક્ષા રાખે છે કે શું તે આ માર્ગે અપનાવવાનું સાહસ કરશે ? અધ્યાત્મને 'શ્વરસ્ય ધારા પંથ' (છરાની ધાર પર ચાલવાનો માર્ગ) કહેવામાં આવેલ છે. જો કેટલીક મુઢીભર વ્યક્તિ પણ આ માર્ગે પર ચાલવાનું સાહસ કરે છે તો તેમણે આગળ આવીને ભાવિ પેઢીનું

માર્ગદર્શન કરવું જોઈએ. પોતાની જાતને બુધ: પછી લોકનાયકની શ્રેણીમાં બેસાડવો જોઈએ. ત્યારે જ આપણે ૨૧મી સદીમાં ઉજ્જવળ ભવિષ્યની અને ભારતને વિશ્વના જગદ્ગુરુ, મહાનાયક બનવાની અપેક્ષા રાખી શકીશું.

યો વૈ ભૂમા તત્સુખમ્

આપણા ઉપનિષદો પણ શ્રી ગીતાજીના આ બાવીસમા શ્લોકની દરેક વાતનું સમર્થન કરતા પ્રતીત થાય છે - છાંદોગ્યોપનિષદ્ લખે છે, 'નાલ્યે સુખમસ્તિ, યો વૈ ભૂમા તત્સુખમ્' અર્થાત્ નાની વસ્તુઓમાં સુખ નથી. સુખસ્વરૂપ તો ભૂમા છે અર્થાત્ સર્વત્ર વ્યાપ્ત આત્મા છે. તેમાં જ, સર્વહિતાર્થાય જીવીને જ આપણે સુખ પ્રાપ્ત કરવું જોઈએ. આગળ જતાં ઉપનિષદ વધુ લખે છે, 'આનંદં બ્રહ્મણો વિદ્વાન્ ભિભેતિ કદાચન્' અર્થાત્ આનંદસ્વરૂપ બ્રહ્મને જાણીને યોગીગણ નિર્ભય થઈ જાય છે. ઠાકુર શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ કહે છે - 'જ્યારે ઈશ્વરદર્શન થવા લાગે છે ત્યારે રમણ-સુખ અર્થાત્ વિષયાનંદથી કરોડગણો અધિક આનંદ મળે છે. આત્માથી બ્રહ્મની અભિન્ન રૂપે અપરોક્ષ અનુભૂતિ થાય છે, તેનો કંઈક આભાસ માત્ર જ વિષયજન્ય સુખમાં મળે છે. વે પછીથી દુ:ખ જ દુ:ખ છોડી જાય છે.

ચિરસ્થાયી બ્રહ્માનંદને પામીએ

એક અતિ કામુક વ્યક્તિ પણ બ્રહ્માનંદની અનુભૂતિ થતાં કેવી રીતે વિષયોથી દૂર થઈ શકે છે, તેનું એક ઉદાહરણ શ્રીરંગમ્ (દક્ષિણ ભારત)ના એક ડાકુના જીવન સાથે મળતું આવે છે. રામાનુજચાર્યના સમયની આ એક ઘટના છે. આ ડાકુને એક વેશ્યા પ્રત્યે આકર્ષણ થયું. તે પેલી અતિસુંદર સ્ત્રીની પાછળ છત્રી લઈને પડછાયાની જેમ ચાલતો. ક્યાંક શરીર તાપમાં શ્યામ ન થઈ જાય. બધા તેની આ પ્રવૃત્તિને જોઈને હસતા, પરંતુ તેનાં કૂર સ્વભાવને કારણે કાંઈ કહી શકતા ન હતા. સંજોગોવશાત રામાનુજ ત્યાંથી પસાર થયા. શ્રીરંગમનાં દર્શનના આશયથી જઈ રહ્યા હતા. શિષ્યો દ્વારા કહેવાયેલા વૃત્તાંતને સાંભળીને બોલ્યા, "ભાઈ, આવું નાટક શા માટે કરો છો? શા માટે આ મહિલાની પાછળ દોડો છો?" તેણે કહ્યું, "તે ખૂબ સુંદર છે. મનને ગમે છે." ત્યારે સંતશ્રીએ કહ્યું, 'આ જ આનંદ તમને આશીય વધારે અને અધિક સમય સુધી મળવા લાગે તો શું આને ત્યજી દેશો?' 'હા' માં ઉત્તર સાંભળીને યોગબળથી તેમણે તે ડાકુને શ્રીકૃષ્ણની સુંદર ઝાંખીનો દર્શન કરાવ્યાં. બન્નેએ આ દર્શન કર્યાં. તેથી જે આનંદ પ્રાપ્ત થયો, તે સહસ્ર ગણો અધિક હતો. સંતશ્રીએ તેને આશીર્વાદ આપ્યા કે હવે આ સ્ત્રીને પોતાની પત્ની બનાવી લો અને બન્ને આ ઝાંખી આનંદ લઈને જનસેવાના કાર્યમાં લાગી જાવ. એમ

જ થયું. શ્રી રામાનુજચાર્ય જ્યારે સ્નાન કરવા માટે જતા, ત્યારે તે સંન્યાસીઓના ખભા પર હાથ રાખીને જતા, પરંતુ પાછા ફરતા ત્યારે ડાકુના ખભા પર હાથ રાખીને પાછા ફરતા. કહેતા કે બ્રહ્માનંદની એક ઝલક પામીને શુદ્ધ થઈ ગયો છે, અંદરથી પવિત્ર થઈ ગયો છે. આ ઘટના તે ક્ષેત્રમાં ખૂબ જાણીતી બની ગઈ. આ જ પ્રકારે તુલસીદાસના મિત્ર નાનાદાસ પણ એક મહિલાના પ્રેમમાં વિદ્વિમ્ન બન્યા હતા. શ્રી વલ્લભાચાર્યએ તેમને પ્રેરણા આપી, બ્રહ્માનંદની અનુભૂતિ કરાવી, તે પછી તેમના જીવનની દિશા જ બદલાઈ ગઈ. આપણે પણ પ્રેરણા લેવી પડશે કે આપણે અજ્ઞાનથી જ્ઞાનની તરફ યાત્રા કરીએ, ક્ષણિક આનંદમાં નહી, ચિરસ્થાયી આનંદ, બ્રહ્માનંદના હેતુસર પ્રયાસ કરીએ. આપણે 'બુધ:' આત્મબોધને પ્રાપ્ત કરનાર જ્ઞાની બનીએ. એ બાબત ધ્યાનમાં રાખીએ કે પંડિતજન, જ્ઞાની, વિવેકી વ્યક્તિ અનિત્ય દુ:ખોના હેતુ એવા વિષયભોગોના ચક્કરમાં ન પડતાં બ્રહ્મયોગ યુક્તાત્મા જ બને છે અને બ્રહ્માનંદની પ્રાપ્તિ કરે છે. જીવનમુક્તિના આ પ્રસંગોની ચર્ચા આગળના શ્લોકો સાથે આગલા અંકમાં..... (કમશ:)

અનુરોધ

અંગ્રેજીની 'અખંડ જ્યોતિ' પત્રિકા શાંતિકુંજથી સંપાદિત થઈને અખંડ જ્યોતિ સંસ્થાન, ધીયામંડિ, મથુરા, (ઉત્તરપ્રદેશ) ૨૮૧૦૦૩થી પ્રકાશિત થવાની શરૂ થઈ ચૂકી છે. અત્યાર સુધીમાં જાન્યુઆરી-ફેબ્રુઆરી તથા માર્ચ-એપ્રિલના બે અંકો પ્રગટ થઈ ચૂક્યા છે. વર્ષમાં ૬ વાર પ્રગટ થનારી આ દ્વિ માસિક પત્રિકા નવા પ્રબુદ્ધ વાચકો સુધી પહોંચાડવી જોઈએ. તેનું વાર્ષિક લવાજમ ૬૦ રૂપિયા (વિદેશ માટે ૬૦૦ રૂપિયા) છે. લવાજમ અખંડ જ્યોતિ સંસ્થાન, ધીયામંડી, મથુરાને મોકલો તથા પત્રિકામાં સુધારણા-માર્ગદર્શન માટેના સૂચનો સંપાદકના નામે હરદ્વાર મોકલો. અધિકમાં અધિક સંખ્યામાં પત્રિકાના વાચક વધે એ જ સંકલ્પ આ ગાયત્રીજયંતિ પર બધા લે.

અભ્યાસ અને વૈરાગ્યની અનિવાર્યતા

અંતર્યાત્રા વિજ્ઞાનની પ્રત્યેક નવી કડીના પઠન, મનન, ચિંતન અને નિદિધ્યાસનથી સાધકોની ચેતનામાં અનેક નવા આયામો ખૂલી રહ્યા છે, તેમને આ તથ્ય સારી રીતે સમજાઈ રહ્યું છે કે આ યોગકથા કેવળ બૌદ્ધિક વિચાર વિન્યાસ જ નથી. તેમાં શબ્દોનું નિયોજન નથી, પણ તેમાં મહાસાધકોની અનુભૂતિઓનું સમાયોજન કરવામાં આવ્યું છે. આ યોગકથાની પ્રત્યેક પંક્તિ અનુભૂતિ-રસમાં ભીજાયેલી અને રચાયેલી છે.

વિગત યોગકથામાં મનની વૃત્તિઓ વિશે અનેક રહસ્યો ઉજાગર કરવામાં આવ્યાં હતાં. આ વૃત્તિઓ કેટલી અને કેવી કેવી છે? સાધક માટે તે ક્યારે સુખકર હોય છે, ક્યારે તે દુઃખ આપવા લાગે છે? પ્રમાણ-વિપર્યય વિકલ્પ, નિદ્રા અને સ્મૃતિના અનેક અજાયબીઓ યોગકથાના વાચકોએ વાંચ્યાં છે. તેમની શક્તિઓનો પરિચય પણ તેમણે મેળવ્યો, પરંતુ અહીં મહર્ષિ પતંજલિની આ ચેતવણી જાણી લેવી બહુ જ જરૂરી છે કે શક્તિઓ પ્રાપ્ત કરવી, સિદ્ધિઓ મેળવવી અને વિભૂતિઓના અધિકારી બનવું તે સાચા સાધક માટે ઉચિત નથી. યોગસાધકના માર્ગમાં શક્તિ પણ આવે છે, તેને સિદ્ધિ અને વિભૂતિ પણ મળે છે, પરંતુ તે તેમના પ્રત્યે ઉપેક્ષાભરી નજરે જોઈને પોતાની મંજિલ ભણી આગળ વધે છે. શક્તિઓ, સિદ્ધિઓ અને વિભૂતિઓ તો મન અને તેની વૃત્તિઓનો નાનકડો એક તમાશો માત્ર છે.

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવે આવા તમાશાઓથી યોગસાધકોને સાવધાન કરતાં ગાયત્રી મહાવિજ્ઞાનમાં લખ્યું છે, “કોઈ એવું અદ્ભૂત કાર્ય કરીને બતાવજો, જેનાથી લોકો એમ સમજે કે આ સિદ્ધ પુરુષ છે, આ બાબત ગાયત્રી ઉપાસકો માટે સમ્માઈથી વર્જ્ય છે. જો તેઓ આ ચક્રમાં પડ્યા તો નિશ્ચિતપણે થોડાક જ દિવસોમાં તેમની શક્તિનો સ્ત્રોત સુકાઈ જશે અને તેઓ ઈંદ્રા બનીને પોતાની કષ્ટસાધ્ય આધ્યાત્મિક કમાણીથી હાથ ધોઈ બેસશે. તેમને માટે સંસારને સદ્જ્ઞાનના દાનનું કાર્ય જ એટલું મહત્વનું છે કે તેના દ્વારા જ તેઓ સાધારણ આંતરિક, બાહ્ય અને સામાજિક કષ્ટ-પીડાઓને સારી રીતે દૂર કરી શકે છે અને સ્વલ્પ સાધનોથી જ સ્વર્ગીય સુખોના આસ્વાદ કરાવતાં કરાવતાં

લોકોના જીવનને સફળ બનાવી શકે છે. આ દિશામાં કાર્ય કરવાથી તેમની આધ્યાત્મિક શક્તિ પણ વધશે. આનાથી વિપરીત જો તેઓ ચમત્કારોના પ્રદર્શનના ચક્રમાં અટવાશે તો લોકોનું ક્ષણિક કુતુહલ, પોતાના પ્રત્યે તેમનું આકર્ષણ થોડા સમય માટે ભલે વધારે, પરંતુ વસ્તુતઃ પોતાની અને બીજાઓની ભારે કુસેવા થવાનો સંભવ છે.”

“આ બધી બાબતો ધ્યાનમાં લેતાં અમે સખત શબ્દોમાં આદેશ આપીએ છીએ કે યોગસાધક પોતાની સિદ્ધિઓને ગુપ્ત રાખે, કોઈની સમક્ષ પ્રગટ ન કરે. જે દૈવી ચમત્કારની પોતાને અનુભૂતિ થાય, તે કોઈને કહે નહિ. ગાયત્રી સાધકોની એ જવાબદારી છે કે તેઓ પોતાને પ્રાપ્ત થયેલ શક્તિનો રતીભાર પણ દુરપયોગ ન કરે. અમે સાવધાન કરીએ છીએ કે આ આદેશમાં સદ્ગુરુનું પોતાના શિષ્યો માટે માર્ગદર્શન અને પથદર્શન સમાયેલું છે. મહાયોગી મહર્ષિ પતંજલિ હોય કે મહાન યોગસિદ્ધ પરમપૂજ્ય ગુરુદેવે બન્ને યોગસાધકોને મન અને તેની વૃત્તિઓનાં જોખમોથી સાવધાન કર્યાં છે. સાધકને ભટકાવનાર બીજું કોઈ નથી, તેનું પોતાનું મન અને મનની વૃત્તિઓ જ છે. તેના નિગ્રહથી અને નિરોધથી જ યોગ સધાય છે, પરંતુ આ કેવી રીતે સંભવે? યોગ સૂત્રકાર મહર્ષિ પતંજલિ આગળના સૂત્રમાં તેનું સમાધાન સૂચવે છે.

અભ્યાસવૈરાગ્યાભ્યાં તન્નિરોધઃ ॥ ૧/૧૨ ॥

શબ્દાર્થ : અભ્યાસ વૈરાગ્યાભ્યાં = અભ્યાસ અને વૈરાગ્યથી, તત્ - નિરોધ = તેમનો (વૃત્તિઓનો) નિરોધ થાય છે. એટલે કે અભ્યાસ અને વૈરાગ્યથી આ વૃત્તિઓનો નિરોધ થઈ જાય છે.

મનની પાર જવું, મનની વૃત્તિઓના ચક્રવ્યૂહથી ઊગરવું હોય તો માત્ર બે જ ઉપાયો છે - અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય. જે યોગસાધકના જીવનમાં આ બન્ને તત્ત્વો છે, તેની સફળતા સુનિશ્ચિત છે. તે બન્નેમાંથી એકનો અભાવ યોગસાધકને નિષ્ફળ બનાવ્યા વિના રહેતો નથી. જો અભ્યાસ છે, પરંતુ વૈરાગ્ય નથી તો જે સાધના કરવામાં આવે છે, જે કાંઈ યોગ-ઊર્જા અવતરિત થાય છે, તે બધી જ વિભિન્ન ઈચ્છાઓ અને

આસક્તિઓનાં છિદ્રોમાંથી બહાર વહી જાય છે. સાધક સદાય ખાલીને ખાલી રહી જાય છે. એ જ રીતે કેવળ વૈરાગ્ય છે, પણ અભ્યાસમાં દૃઢતા નથી તો કેવળ આળસનો અંધકાર જ જિંદગીમાં ઘેરાયેલો રહે છે. ઊર્જા, શક્તિ, ચૈતન્યનાં કિરણો ક્યાંય દેખાતાં નથી. આ જ કારણે મહર્ષિ બ્રહ્મને સમન્વિત આવશ્યકતાઓ દર્શાવે છે.

અભ્યાસ અને વૈરાગ્યને સમન્વિત રૂપે અપનાવવામાં સાધકના જીવનની બધી જ સમસ્યાઓનું એકસાથે જ સમાધાન થઈ જાય છે. ઘણું ખરું બધા સાધકોને સાધનાગત સમસ્યાઓ અને પરેશાની એક જ બિંદુની આસપાસ ધૂમતી રહે છે, મન ચોંટતું નથી, મન એક જગ્યાએ ટકતું નથી. ધર્મભૂમિ કુરુક્ષેત્રમાં અર્જુને વિશંભર કૃષ્ણને આ જ સમસ્યા કહી હતી. ચંચલ હિ મનઃ કૃષ્ણ પ્રમથિ બલવદ્દૃઢમ । હે કૃષ્ણ, આ મન ખૂબ ચંચળ છે. ખૂબ જ મંથન સ્વભાવવાળું અને બહુ જ બળવાન છે. અર્થાત્ મનની ચંચળતા જ એટલી બધી વધેલી છે કે તે કોઈ પણ રીતે કાબૂમાં આવતી નથી. મહારથી અર્જુનનો આ સવાલ સાંભળીને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું -

અસંશયં મહાબાહો મનો દુર્નિગ્રહં ચલમ્ ।
અભ્યાસેન તુ કૌન્તેય વૈરાગ્યેણ ચ ગુહ્યતે ॥

ભગવદ્ગીતા - ૬/૩૫

હે કુંતીપુત્ર મહાબાહુ અર્જુન, તારા આ કથનમાં કોઈપણ સંશય નથી. આ મનની ચંચળતા કોઈપણ રીતે વશમાં આવનારી નથી, પરંતુ અભ્યાસથી અને વૈરાગ્યથી તેને ખૂબ જ સહેલાઈથી વશમાં કરી શકાય છે. તે પછી જ જગદ્ગુરુ કૃષ્ણ, અર્જુનને એક બીજું સૂત્ર કહે છે -

અસંયતાત્મના યોગો દુષ્પ્રાપ ઈતિ મે મતિઃ ।
વશ્યાત્મના તુ યતતા શક્યોઽવાપ્તુમુપાયતઃ ॥

ભગવદ્ગીતા ૬/૨૬

મન જેમના વશમાં નથી એવા અસંયત સાધક દ્વારા યોગમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરવી અત્યંત મુશ્કેલ છે, અસંભવ છે. જ્યારે જેમણે પોતાના મનને વશમાં કરી લીધું છે, એવા સાધકો બહુ સરળતાથી યોગમાં સફળ નીવડે છે, એવો મારો મત છે.

આ પ્રકરણમાં પ્રકારાંતરે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ, અભ્યાસ અને વૈરાગ્યને સાધકના જીવનમાં અનિવાર્ય રીતે આવશ્યક જણાવે છે. આ બન્ને તત્ત્વોને સાધકનો પરિચય, પર્યાય અને

ઓળખાણ પણ કહી શકાય. એટલે કે જો કોઈ યોગી સાધક છે તો તેના જીવનમાં સાધનાત્મક અભ્યાસ અને વૈરાગ્ય હશે જ. આ બન્નેના અભાવે સાધક અને તેની સાધના બન્ને ખોટાં છે, કાગળના ફૂલોથી જેમ તેના જીવનમાં નથી સાધનાની પ્રાકૃતિક તાજગી આવી શકતી નથી કે ન યોગની અલૌકિક સુરભિ. આ બન્ને તત્ત્વો શું છે? આ પ્રશ્નોનો ઉત્તર મહર્ષિએ પોતાના પછીના આગલા સૂત્રોમાં દર્શાવેલ છે.

(ક્રમશઃ)

હેનરી ફોર્ડ અમેરિકાના અગ્રણી ધનપતિ હતા, તો પણ તેઓ ખૂબ સાદાઈથી રહેતા. ફોર્ડનો એક સૂટ જૂનો થઈ ગયો હતો, ફાટવા પણ માંડ્યો હતો. તેમના સચિવે કહ્યું - આપે નવો સિવડાવી લેવો જોઈએ. લોકો શું કહેશે ?

ફોર્ડ સ્મિત કર્યું અને કહ્યું, અત્યારે તો આની મરમ્મત કરાવી દેવાથી કામ ચાલી જશે. મને મળનારા બધા જાણે છે કે હું ફોર્ડ છું. સૂટ બદલવાથી કે ન બદલવાથી મારી સ્થિતિમાં શો ફરક પડે છે ?

વાત ભુલાઈ ગઈ. રીપેર કરેલા પેન્ટ-કોટથી કામ ચાલતું ગયું. બહુ દિવસો પછી ફોર્ડને ઈંગ્લેંડ જવાનું હતું, તેથી સેક્રેટરીએ ફરીથી સૂટ બદલવાની જરૂર જણાવી અને કહ્યું, નવા દેશવાસીઓ સામે તો પોશાક સુંદર જ હોવો જોઈએ.

ફોર્ડ ગંભીર થઈને બોલ્યા, તે દેશમાં મને કોણ ઓળખે છે? જેથી હું તેમના પર રૂઆબ જમાવવા માટે સુંદર પોશાક સિવડાવું? અજાણ્યા માણસનાં વસ્ત્રો પર કોણ ધ્યાન આપે છે ?

સચિવ નિરુત્તર બની ગયો. ફોર્ડ રીપેર કરેલાં વસ્ત્રોને ધોવડાવીને જ ઈંગ્લેંડના યાત્રા પ્રવાસે નીકળ્યા.

આવી છે મહાપુરુષોની સાદાઈ. તેમના તે ગુણને કારણે જ તેમને શ્રદ્ધેય અને વૈભવશાળી બનાવે છે.

સુવર્ણ જ્યંતી વર્ષના સંકલ્પો પૂરા થઈને જ રહેશે

ગાયત્રી તપોભૂમિના પ્રાંગણમાં પૂજ્ય ગુરુદેવ દ્વારા ૨૪ દિવસીય જલ ઉપવાસ થકી પ્રાપ્ત તપઃગિર્જથી જૂન ૧૯૫૩માં ગાયત્રી માતાના વિગ્રહમાં પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી. લાખો ગાયત્રી સાધકોની સાધના, તપ અને પ્રાણગિર્જાએ આ મૂઢમય વિગ્રહને ચિન્મય બનાવી દીધો. જૂન ૨૦૦૩ના વર્ષમાં તેની પ્રાણપ્રતિષ્ઠાનાં પચાસ (૫૦) વર્ષ પૂરાં થવામાં છે. ગત એક વર્ષ સુવર્ણ જ્યંતી વર્ષના રૂપમાં મનાવવામાં આવ્યું. વિરાટ વ્યક્તિત્વના સ્વામી પૂજ્ય ગુરુદેવને અનુરૂપ મોટાં લક્ષ્યો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યાં. પૂજ્યવરની શક્તિઓ શ્રદ્ધાળુ પરિજનોને લક્ષ્ય પૂરું કરવામાં સહયોગી બનશે. એક વર્ષમાં લક્ષ્ય પૂરું ન થઈ શક્યું. આ મહિનો આત્મસમીક્ષાનો છે અને શેષ કાર્યોને બમણા ઉત્સાહ અને ઉમંગની સાથે પૂરા કરવાનો સંકલ્પ લેવાનો છે. તેને માટે આવો, પૂજ્ય ગુરુદેવની પ્રખર સિદ્ધ લેખિનીમાંથી નીકળેલ દિવ્ય વિચારધારામાં સ્નાન કરીને ફરીથી પ્રાણપણે લક્ષ્ય ભેદવાના હેતુથી અર્જુનની જેમ પોતાની નજર ચકલીની આંખ પર એકાગ્ર કરીએ. આગલા એક વર્ષમાં લક્ષ્યને પૂરું કરીને જ જંપીશું.

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવે ઓકટોબર ૧૯૬૭માં લખ્યું છે, “આગામી દિવસોમાં મહાકાલની એ ક્રિયાવિધિ આપણી સામે આવનાર છે, જેમાં અગણિત લોકોને અનેક પ્રકારનાં કષ્ટો સહેવાં પડશે. મહાયુદ્ધ, ગદાયુદ્ધ, ગૃહયુદ્ધ, શીતયુદ્ધ, પ્રકૃતિયુદ્ધ વગેરે અનેક પ્રકારના કલેશો, સંઘર્ષો, ઉદ્વેગ, અવરોધ સામે આવનાર છે. તેનાથી હરે એક વ્યક્તિને એવા આંચકા લાગશે કે તેને વિવશતા અથવા સ્વેચ્છાથી પોતાની વર્તમાન નીતિ-રીતિ બદલવા માટે વિવશ બનવું પડશે. સફળતાના અને ઉન્નતિના નશામાં મનુષ્ય ગૂમતો રહે છે. હર્ષોલ્લાસ અને વૈભવના વાતાવરણમાં મનુષ્યનો કેવળ અહંકાર જ વધે છે. અહંકારીને આત્મનિરીક્ષણની દુરસદ ક્યાં છે, તેને સમજાવવાનું - સુધારવાનું સાહસ કોણ કરે? આ વિપત્તતાને મહાકાલની રુદ્રતા જ દૂર કરે છે. તે દુઃખ-દુર્ભાગ્યનો, શોક, સંતાપનો એવો દંડો ધુમાવે છે કે તેની આકરી તીક્ષ્ણ ચોટ ખાઈ-ખાઈને મનુષ્ય કણસે છે. તે કણસવાની સાથેસાથે જ તેને પોતાની ભૂલો ખોળવા તથા તેને સુધારવાની યાદ તાજી થાય છે. પ્રકૃતિનો માર ખાઈને

દુષ્ટતા પણ પીગળી જાય છે અને તે બીજા સાચા અને યોગ્ય ઢાંચામાં ઢળવાની સ્થિતિએ પહોંચી જાય છે. એમ લાગે છે મહાકાલ આ જ બધું કરવા જઈ રહેલ છે.

આપણે એ પણ જાણવું જોઈએ કે મહાકાલનું યુગ પ્રત્યાવર્તન (યુગપરિવર્તન) કેવળ સરકાર અને સેનાઓના માધ્યમ દ્વારા લડવામાં આવતી લડાઈ સુધી જ સીમિત નથી, પરંતુ તેનું ક્ષેત્ર ઘણું જ વ્યાપક છે. વર્ગસંઘર્ષ અને ગૃહયુદ્ધની પરિસ્થિતિઓ ઉગ્રથી ઉગ્રતર થતી જઈ રહી છે. હડતાળ, ઘેરાવો, ધરણાં, કલમબંદી આંદોલનની પાછળ કેવળ આર્થિક કારણ જ નહીં, મનોભૂમિનો વિક્ષોભ પણ છે. આ આંદોલનોનું સંચાલન તેઓ કરી રહ્યા છે, જેઓ કરોડો દેશવાસીઓની તુલનામાં કેટલીય વધુ સુવિધાજનક પરિસ્થિતિઓમાં રહેલા છે. ભાષા, સંપ્રદાય, પ્રાંત અને નાનાં-નાનાં કારણોને લઈને અપ્રત્યક્ષરૂપે ગૃહયુદ્ધ જેવી, શીતયુદ્ધ જેવી પરિસ્થિતિઓ પેદા થઈ રહી છે. ભારતમાં જ નહીં, હકીકતમાં સમસ્ત વિશ્વમાં આવું જ વાતાવરણ પ્રસરેલું છે.

નવનિર્માણની સીમામાં કેવળ ભારત જ નહિ, સમગ્ર વિશ્વ આવે છે, પરંતુ આ કાર્યનો આરંભ ભારતથી થઈ રહ્યો છે, કારણ કે આ પરિવર્તનનો આધાર અધ્યાત્મ છે. ભારત અધ્યાત્મની માતૃભૂમિ છે, એટલા માટે તેના શ્રીગણેશ અહીંથી જ થઈ શકે. આ શુભારંભ અવશ્ય ગીતાના પ્રણેતા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની જન્મભૂમિ મથુરાથી થઈ રહ્યો છે, પરંતુ તેનું ક્ષેત્ર બહુ જ વ્યાપક છે. આ પ્રકાશ વિશ્વના ખૂણે ખૂણે પહોંચાડવાનો છે અને આખી દુનિયાને માનવતાના ઉચ્ચ આદર્શોને અપનાવવા માટે પ્રશિક્ષિત કરવાનું છે. અસ્તુ, આ અભિયાનને વિશ્વ આંદોલન જ કહેવું જોઈએ. આ પ્રયાસમાં વિશ્વભરના બધા આત્માઓનું યોગદાન રહે છે.

આજે અવિવેક વિવેકનું સ્થાન ગ્રહણ કરી લીધું છે, તેને પદબદ્ધ કરવાનો છે. આદર્શ ચર્યાઓ કહેવા અને સાંભળવા બહુ મળે છે, પરંતુ વ્યવહારમાં તેનાં દર્શન થતાં નથી. જે વિચારવામાં આવે છે, તે નિમ્ન કોટિનું હોય છે. વાસના અને તૃષ્ણા સિવાયની કાંઈ આકાંક્ષા જ બાકી ન રહે, તો આવા માનવ-સમાજને નરપશુઓનું ઝુંડ જ કહી શકાશે. આ સ્થિતિને યથાવત્ ચાલુ રાખી શકાય નહિ. જે દિશામાં

કદમો વધતાં જઈ રહ્યાં છે, તેમને વધારે આગળ વધતાં દેતાં રહેવામાં ભારે જોખમ છે. હવે આપણે બિલકુલ સર્વનાશના આરે આવીને ઊભા છીએ. હવે આગળનાં થોડાં જ કદમો આપણને એકબીજાનો રક્તપાત કરનાર વરૂના રૂપમાં તબદીલ કરી દેશે. અનીતિ અને અજ્ઞાનથી ઓતપ્રોત સમાજ સામૂહિક આત્મહત્યા કરી બેસશે.”

પૂજ્ય ગુરુદેવે લખ્યું છે, “હવે યુગરચના માટે એવી વ્યક્તિઓની આવશ્યકતા છે, જેઓ વાચાળતા અને પ્રચારથી દૂર રહીને પોતાના જીવનને પ્રખર અને તેજસ્વી બનાવે અને અનુકરણીય આદર્શ રજૂ કરે. મુશ્કેલીઓનો સામનો કરતાં ઉદ્દેશની તરફ ધૈર્ય અને નિષ્ઠાપૂર્વક આગળ ધપતાં રહેવું તે મનસ્વી લોકોનું કામ છે. અધૂરો અને કાયર મનુષ્ય પાંચ-દસ કદમ ચાલીને જ લથડિયાં ખાઈ જાય છે. કોઈના દ્વારા આવેશ અથવા ઉત્સાહ ઉત્પન્ન કરવામાં આવતાં થોડો સમય શ્રેષ્ઠ માર્ગ પર ચાલે છે, પરંતુ જેવા આળસ અને મુશ્કેલીના નાનાં-મોટાં અવસરો આવ્યા કે રેતીની દીવાલની જેમ ઊંધા મોઢે પડી જાય છે. આદર્શવાદ પર ચાલી નીકળવાનો મનોભાવ જોતજોતામાં અસ્તવ્યસ્ત થઈ જાય છે. આવા અધકચરા લોકો પોતાની જાતનો ન તો વિકાસ કરી શકે છે, ન શાંતિપૂર્વક સૌજન્યભરી જિંદગી જીવી શકે છે.”

પૂજ્ય ગુરુદેવના ઉપરોક્ત ચિંતનમાંથી પ્રેરણા પ્રાપ્ત કરીને ઓકટોબર ૨૦૦૨માં સુવર્ણ જયંતી શપથ સમારોહમાં લેવામાં આવેલા સંકલ્પો પૂરા કરવાના હેતુથી આપણે બધાએ પૂરા પ્રાણપ્રણયથી લાગી જવું જોઈએ. નિમ્નલિખિત સંકલ્પ પોતાના સામર્થ્ય અનુસાર આપણે પૂરાં કરવાના છે.

(૧) સ્થાયી જ્ઞાનયજ્ઞ પ્રચારક : સમગ્ર દેશમાં અનેક શક્તિપીઠો પર સાહિત્ય વિસ્તાર કેન્દ્રો ચાલી રહ્યાં છે, જ્યાંથી પરિજનો સાહિત્ય સરળતાથી પ્રાપ્ત કરી શકે છે. ‘અખંડ જ્યોતિ’ જ્ઞાન-કેન્દ્રોની સ્થાપના અનેક સ્થળોએ કરવામાં આવી છે. વિદ્યા-વિસ્તાર પ્રચાર કેન્દ્ર સમગ્ર દેશમાં અનેક પરિજનો વ્યક્તિગત ધોરણે ચલાવી રહ્યા છે. તેમના માધ્યમથી સાહિત્ય પ્રાપ્ત કરીને પરિજનોએ પ્રત્યેક મહિનાનું એક ન્યૂનતમ લક્ષ્ય પોતાના માટે નિર્ધારિત કરી લેવું અને તેટલું સાહિત્ય પ્રતિમાસ સમાજમાં વેચાણ દ્વારા અથવા પોતાના અંશદાનથી ફેલાવવાનો-પ્રસારવાનો પ્રયાસ અનિવાર્યરૂપે કરવો જોઈએ.

(૨) પ્રકાશનતંત્રનું સુદૃઢીકરણ : ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરા અને શાંતિકુંજ હરદ્વાર મળીને એક પ્રકાશન તંત્ર ઊભું

કરી રહ્યાં છે. સંપાદન, લેખન અને વૈચારિક માર્ગદર્શન શાંતિકુંજથી થશે, પરંતુ સમગ્ર સાહિત્ય યુગ નિર્માણની યોજના, ગાયત્રી તપોભૂમિ મથુરાથી પ્રકાશિત થશે. તપોભૂમિ પાસે સાધન સીમિત છે, તેથી એક ચાર રંગોનું ઓફસેટ મશીન, બાઈન્ડિંગ મશીન અને ભવનની આવશ્યકતા છે. નિર્માણકાર્ય ચાલી રહ્યું છે. મશીનો ખરીદવાની વ્યવસ્થા ગોઠવાઈ રહી છે. પૂજ્ય ગુરુદેવના આશીર્વાદથી તપોભૂમિનાં સઘળાં કાર્યો પરિજનોનાં સહકારથી પૂરાં થતાં રહે છે. આ કાર્ય માટે પણ ભામાશાહોનો સહયોગ અપેક્ષિત છે. અનુદાન મળી રહ્યું છે. આ વિશાળ કાર્યને જોતાં બે કરોડથી વધુ રૂપિયાની જરૂર રહેશે. આશા છે કે હંમેશની જેમ બધાનો યથાશક્તિ સહકાર આ કાર્યમાં મળી રહેશે.

પરિજનોએ અનુદાનની રકમ ડ્રાફ્ટ દ્વારા યુગનિર્માણ યોજના ટ્રસ્ટ, મથુરાના નામે મોકલવી જોઈએ. સંલગ્ન પત્રમાં સ્પષ્ટ લખવું જોઈએ કે આ રકમ પ્રકાશન તંત્રને સુદૃઢ બનાવવાના હેતુથી પ્રેસ વગેરે માટે મશીનો ખરીદવા મોકલવામાં આવી છે, કેમકે બૃહદ્ પ્રકાશનતંત્રનું કાર્ય ગાયત્રી તપોભૂમિમાં ચાલી રહ્યું છે. તેથી આવા ડ્રાફ્ટ યુગનિર્માણ યોજના, ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરાના સરનામે જ મોકલવાના છે. ટ્રસ્ટના નિયમો અનુસાર બધાં ટ્રસ્ટોના આવક-ખર્ચનો હિસાબ અલગ અલગ રહે છે, તેથી આપ મિશનનાં બધાં સંસ્થાનની આવશ્યકતા સમજીને અનુદાનની રકમ અલગ અલગ મોકલવાની વ્યવસ્થા ગોઠવો, જેથી આપે મોકલેલું ધન આપની ઈચ્છા અનુસાર કામમાં લઈ શકાય.

(૩) વિદ્યા-વિસ્તાર પ્રચાર કેન્દ્રોની સ્થાપના : જે પરિજનો પૂજ્યવર દ્વારા રચાયેલ યુગ સાહિત્યની ક્રાન્તિકારી વિચારધારાની યુગ પરિવર્તનકારી શક્તિને સારી રીતે સમજે છે, તેઓ યુગ સાહિત્યના પ્રચાર-પ્રસારમાં પોતાના સમય, ધન, પ્રભાવ અને પુરુષાર્થ-પરિશ્રમને અવશ્ય નિયોજિત કરે છે. જે સંગઠનો સમર્થ, સક્ષમ અને સંપન્ન છે, તેઓ સાહિત્ય વિસ્તાર પટલ યોજના માટે શાંતિકુંજ, હરદ્વારનો અને અખંડ જ્યોતિ જ્ઞાન કેન્દ્ર યોજના માટે અખંડ જ્યોતિ સંસ્થાન, મથુરાનો સંપર્ક કરે. બાકીના પરિજનોએ અમાનત રકમ સો રૂપિયા, યુગ નિર્માણ યોજના, મથુરાના નામે મોકલીને પોતાના વિદ્યા વિસ્તાર પ્રચાર કેન્દ્રની નોંધણી કરાવી લેવી જોઈએ, જેથી ગાયત્રી તપોભૂમિથી સાહિત્ય મંગાવવામાં તેમને આવશ્યક સુવિધા-સગવડો મળતી રહે અને નવીન

સાહિત્યની જાણકારી પણ મળતી રહે.

(૪) દેવ પરિવાર બનાવવાનો પ્રયાસ : પૂજ્ય ગુરુદેવ ઈચ્છતા હતા કે તેમના બધા સહયોગીઓ, સમર્થકો, અનુયાયીઓ પોતાના પરિવારમાં સ્વર્ગીય વાતાવરણનું નિર્માણ કરવામાં સમર્થ બને. સુસંસ્કૃત પરિવારોના દિવ્ય વાતાવરણમાં જ મહામાનવોનું નિર્માણ સંભવિત છે. આવા જ વાતાવરણમાં મહાન આત્માઓ જન્મ ધારણ કરે છે. પરિવારોનું વાતાવરણ દિવ્ય બનાવવા માટે સંસ્કાર પરંપરાને ફરીથી જાગ્રત કરવામાં આવે. દરરોજ સાંચકાળે સામૂહિક આરતીમાં પરિવારના બધા સભ્યો અવશ્ય સામેલ રહે. પારિવારિક ગોષ્ઠિઓમાં કથા-વાર્તાઓના માધ્યમથી બધાને શિક્ષણ મળતું રહે છે. સીધે સીધું કોઈની ભૂલો કે દોષો બતાવવાથી તે નારાજ થઈને ઉદ્ભવ બની શકે છે. કથાઓનું આયોજન આ મનોરથ, સરળતાથી પૂરો કરી શકે છે. પ્રાતઃકાળે ગાયત્રી મંત્રનું સતત ઉચ્ચારણ કેસેટ દ્વારા પરિવારના બધા સભ્યોને સાંભળવા મળે. તેનાથી પરિવારનું વાતાવરણ આસ્તિકતાથી સભર બને છે. એવા પરિવારોને દેવ પરિવાર કહી શકાય. આવા પરિવારના સભ્યો સ્વાર્થ માટે નહિ, પરમાર્થ માટે જીવે છે.

(૫) આપણાં સાત આંદોલનો : પાછલાં હજારો વર્ષોથી જે અજ્ઞાન-અંધકારના યુગમાં આપણે રહેવું પડ્યું છે, તેના પરિણામે આપણા ચિંતનની દિશામાં વિકૃતિઓની માત્રા એટલી વધી ગઈ છે કે પ્રગતિ માટે કરવામાં આવતા બધા પ્રયત્નો ઊલટા પડી રહ્યા છે. સુધારણાની અને પ્રગતિની બધી યોજનાઓ ચારિત્રિક દુર્બળતાથી ટકરાઈને નિષ્ફળ બની જાય છે આપણે ભાવનાત્મક નવનિર્માણ માટે એક એવું પ્રચંડ અભિયાન ચલાવવું પડશે, જે ઔચિત્યને અપનાવવાની સાહસિકતા સાથે ઓતપ્રોત કરી દે. આંદોલનનું અંતિમ ચરણ સંઘર્ષાત્મક હશે, કેમ કે અસુરતા કેવળ અનુરોધ અને વિનયથી મટી જવાની નથી. ગાયત્રી પરિવારના સાત આંદોલનોમાં સમગ્ર પરિવર્તનની સુનિશ્ચિત સંભાવનાઓ વિદ્યમાન છે. પરિજનોએ પોતાને ત્યાં યુગસેનાનું ગઠન કરીને આ આંદોલન ચાલુ રાખવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ.

(૬) બધાં પ્રજ્ઞા-સંસ્થાનો તપોભૂમિ બને : ગાયત્રી તપોભૂમિના નિર્માણમાં જે તપ-શક્તિ અહીં એકત્રિત થઈ હતી. તે જ તપશક્તિ પ્રત્યેક પ્રજ્ઞા-સંસ્થાનમાં એકત્રિત કરવા માટે બધી શક્તિપીઠો અને પ્રજ્ઞાપીઠોએ પ્રયાસો કરવા જોઈએ. પૂજ્ય ગુરુદેવની સાધનાને અનુરૂપ ચોવીસ હજાર સાધકો પાસે એક એક લઘુ અનુષ્ઠાન, ગાયત્રી મંત્રલેખન

અથવા ગાયત્રી મહામંત્રલેખનની પુસ્તિકાઓ જ્યાં એકત્રિત થાય છે, તે સ્થાન તપોભૂમિ બની જાય છે. પ્રથમ તબક્કે એક હજાર પ્રજ્ઞા સંસ્થાનોને તપોભૂમિ બનાવવાનું લક્ષ્ય રાખવામાં આવ્યું છે. આનંદની વાત એ છે કે પરિજનોએ તેને માટે પ્રયાસો શરૂ કરી દીધા છે. જૂન-૨૦૦૪ સુધીમાં આ લક્ષ્ય પૂરું થઈને રહેશે. ઉપાસકોની ભાવના, તપસ્યા, શ્રમ, સાધના, શ્રદ્ધા અને આત્મશક્તિનું એક જ સ્થળે કેન્દ્રીકરણ થવાથી તે સ્થળે એક પ્રચંડ બ્રહ્મતેજ પ્રજ્વલિત રહેશે. આવાં આધ્યાત્મિક શક્તિ-સંસ્થાનોના નિર્માણમાં પ્રત્યેક ગાયત્રી ઉપાસકે ભાગ લેવો જોઈએ.

(૭) પત્રિકા-વિસ્તાર : મિશનની પત્રિકાઓ 'અખંડ જ્યોતિ', 'યુગ નિર્માણ યોજના', 'યુગ શક્તિ ગાયત્રી' - ગુજરાતી, પ્રજ્ઞા અભિયાન પાશ્ચિક તથા વિભિન્ન ભાષાઓમાં પ્રકાશિત પત્રિકાઓના માધ્યમ દ્વારા યુગ નિર્માણની યોજનાની વિચારણા, પ્રેરણા અને પ્રવૃત્તિઓને અધિકમાં અધિક વ્યાપક બનાવવાનું આપણામાંથી પ્રત્યેક સૂજન-શિલ્પીનું પરમપવિત્ર કર્તવ્ય છે. પત્રિકાના પ્રકાશનનો ઉદ્દેશ વ્યાપારિક નથી. તેનો ઉદ્દેશ એ છે કે વધારેમાં વધારે વ્યક્તિઓને આ પત્રિકા વાંચવા મળે. તેથી બધા જ પરિજનોએ પત્રિકાની સભ્ય સંખ્યા વધારતા રહેવાની સાથોસાથ પ્રત્યેક વાચકે પોતાની પત્રિકા ઓછામાં ઓછી દસ નવી વ્યક્તિઓને વંચાવવાનો પ્રયાસ કરે.

(૮) ગ્રામ જાગરણ તીર્થયાત્રા : ભારતમાં મોટા ગણાતાં આશરે સાત લાખ ગામો છે. આ બધા ગામોમાં યુગચેતનની જાણકારી પહોંચાડવાની છે અને તેના સિદ્ધાંતો સમજાવવાના છે. તેમને દૂરદર્શી વિવેકશીલતાનું સ્વરૂપ, ઉદ્દેશ અને વ્યવહાર સમજાવવાના છે. અવાંછનીયતા, અનૈતિકતા, મૂઠ માન્યતા અને કુરીતિઓ-કુરિવાજોને કારણે થનારા અનર્થોથી વાકેફ કરવાનાં છે. તેને માટે પ્રત્યેક ગામને તીર્થના રૂપમાં પરિવર્તિત કરવામાં આવે. પરિજન સાયકલ લઈને નિકટનાં ક્ષેત્રોની લગભગ એક સપ્તાહ અથવા એક માસની ધર્મયાત્રાઓ કાઢે - ધાર્મિક યાત્રાઓ યોજે. દરેક ગામમાં એકકુંડી યજ્ઞ અથવા દીપયજ્ઞ કરાવવામાં આવે. રાત્રે પ્રજ્ઞાપુરાણની કથાનું આયોજન કરવામાં આવે. દિવસ દરમિયાન ટુકડીના સભ્યો દીવાલ પર લેખન કરે. યજ્ઞમાં બુરાઈઓ- ખરાબ ટેવો છોડી દેવાનો સંકલ્પ કરાવવામાં આવે. પ્રત્યેક શક્તિપીઠથી ચારે દિશાઓમાં આ પ્રકારની યાત્રાઓ નિયમિતરૂપે કાઢવામાં આવે.

(૯) સંસ્કૃતિ જ્ઞાન-પરીક્ષા અને પત્રાચાર પાઠ્યક્રમ :

ભારતીય સંસ્કૃતિ, મનુષ્યમાં માનવમૂલ્યો જગાડવાનું અજવાળવાનું અને વિકસિત કરવાનું વિજ્ઞાન છે. એક પ્રકારે તેને, મનુષ્યને સમૂળો બદલી નાખી મહાપુરુષના રૂપમાં ઢાળનાર દિવ્ય રસાયણ પણ કહી શકાય છે. મનુષ્યમાં છુપાયેલ અનંત સંભાવનાઓને જો વિકસિત કરવામાં આવે, તો તે દેવપુરુષ બની જાય છે. આપણી સંસ્કૃતિ અને તેનાં મૂલ્યો સાથે જોડીને જ કોઈ રાષ્ટ્ર ઉન્નતિ કરી શકે છે. ભારતીય સંસ્કૃતિના જ્ઞાનની વિસ્તૃત જાણકારી માટે બે કાર્યક્રમો ચલાવવામાં આવી રહ્યાં છે. શાંતિકુંજ, હરદ્વારથી, ભારતીય સંસ્કૃતિ જ્ઞાન-પરીક્ષાને નામે ઓકટોબર-નવેમ્બરમાં પરીક્ષાનું આયોજન કરવામાં આવે છે. શિક્ષણ-સામગ્રી બે મહિના પહેલાં વિદ્યાર્થી-વિદ્યાર્થીનીઓને દસ રૂપિયા પરીક્ષા ફી લઈને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે છે. જે વ્યક્તિ-વ્યક્તિઓ કે સંસ્થાઓ આ પાવન જ્ઞાનયજ્ઞમાં જોડાવા ઈચ્છે છે, તેઓ શાંતિકુંજ, હરદ્વાર (ઉત્તરાંચલ) સાથે સંપર્ક કરે. આ પરીક્ષા વર્ષમાં એક વાર યોજાય છે. બાકીના સમયમાં જે વિદ્યાર્થી આ પરીક્ષા પહેલાં પસાર-પાસ કરી ચૂક્યા છે તેમને અથવા વધુ ઉંમરની વ્યક્તિને ગાયત્રી તપોભૂમિ, મથુરા દ્વારા સંચાલિત પત્રાચાર અભ્યાસક્રમમાં સામેલ કરાવવા જોઈએ. પત્રાચાર અભ્યાસક્રમની અંતર્ગત જીવન જીવવાની કળા અને સ્વસ્થ રહેવાની કળાના અભ્યાસક્રમો વાચકો ઘેર બેઠાં ભણી-વાંચી શકે છે. સ્થાનીય સ્તરે કોઈપણ વ્યક્તિ પોતાને ત્યાં તેનું કેન્દ્ર શરૂ કરી શકે છે. વિસ્તૃત જાણકારી માટે યુગનિર્માણ યોજના, મથુરાનો સંપર્ક સાધવો જોઈએ.

(૧૦) પ્રજ્ઞાપુરાણની કથાઓ : કથાઓ મનુષ્યજીવનને બહુ જ પ્રભાવિત કરે છે. યુગવ્યાસ પંડિત શ્રીરામ શર્મા આચાર્યજીએ વ્યક્તિના વિચારો અને દષ્ટિકોણને બદલવાના ઉદ્દેશથી પ્રજ્ઞાપુરાણની રચના કરી. આ કથાની સરિતાને ઘેરે-ઘેરે, ગામે-ગામ પહોંચાડવાની જવાબદારી યુગના ભગીરથોએ પૂરી કરવાની છે. સાત દિવસીય જ્ઞાનયજ્ઞ સપ્તાહ માટે આ કથાનાં સાત પ્રકરણો લઈને એક અનુપમ સુબોધ ગ્રંથ 'પ્રજ્ઞાપુરાણ કથામૃતમ્'ની રચના કરવામાં આવી છે. શ્રદ્ધાળુ પરિજન એક-બે મહિનાના અભ્યાસથી આ ગ્રંથના માધ્યમ દ્વારા સંગીતમય કથાનું આયોજન સરળતાંપૂર્વક કરી શકે છે. આવી ટુકડીઓ ગામે ગામ બનાવવામાં આવે અને એક ગામના લોકો બીજા ગામમાં કથા કહેવા લાગે, તો બહુ જ ઉપયોગી સિદ્ધ થશે.

(૧૧) ગોસંવર્ધન આંદોલન : ભારતની દુર્દશાના કારણો શોધીએ, તો સૌથી મોટું મુખ્ય કારણ એ જોવા મળે છે કે અહીં

ગાયત્રી ઉપયોગિતાને ભુલાવી દેવામાં આવી. ગાયત્રી રક્ષા કરવા માટે લોકોએ ગાયના દૂધની માગણી કરવી જોઈએ. ગાય ત્યારે જ બચશે, જ્યારે તેનાં ગોમૂત્ર અને છાણ (ગોબર)નો સદુપયોગ પૂરેપૂરી રીતે થવા લાગશે. ગોસંવર્ધન માટે, "રાષ્ટ્રના અર્થતંત્રનો મેરુદંડ-ગૌશાળા", 'જયતિ જય ગોમાતા', 'પંચગવ્ય ચિકિત્સા', 'ગોવંશ આધારિત કૃષિ (ખેતીવાડી)', 'ગાવઃ સર્વસુખપ્રદા' - વગેરે પુસ્તકો પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે. 'હમારા ગોપાલન અભિયાન' નામથી એક પ્રેરણાદાયી કેલેન્ડર પણ તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. અનેક સદ્વાક્યો સ્ટીકરો 'ગોસંવર્ધન અભિયાન' અંતર્ગત તૈયાર કરવામાં આવેલાં છે. ગો-પ્રેમી ભાઈબહેનોએ આ પ્રચારસામગ્રીઓના માધ્યમથી ગામેગામ જઈને ગ્રામીણ પરિજનોને ગોપાલનની પ્રેરણા આપવી જોઈએ.

(૧૨) જ્ઞાનયજ્ઞની યોજનાઓ : યુગનિર્માણ વિદ્યાના વિસ્તારથી થશે. યુગનિર્માણ જેટલું જલદી કરવા ઈચ્છીએ છીએ, વિદ્યા-વિસ્તરણની ગતિ તેના પ્રમાણમાં વધારવી પડશે. પૂજ્ય ગુરુદેવે લખ્યું છે, "આપણા સાહિત્યને ઘેર ઘેર વંચાવો, તો મારો દાવો છે કે યુગ અવશ્ય બદલાશે. આનાથી ઓછાથી કામ નહિ ચાલે, પૂજ્યવરના સાહિત્યને ઘેરે-ઘેર વંચાવવું એ જ આજનું સાચું ધર્મ-કર્તવ્ય છે. સાહિત્યના માધ્યમથી યુગ નિર્માણના વિચારોને જન-જન સુધી પહોંચાડવાના ઉદ્દેશથી અનેક યોજનાઓ ચાલી રહી છે જેમ કે શ્રીરામ ઝોલા પુસ્તકાલય, માતા ભગવતી સ્વસંચાલિત પુસ્તકાલય, ગાયત્રી જ્ઞાનયજ્ઞ યોજના, સ્ટીકર આંદોલન, દીવાલ પર લેખન, જ્ઞાનરથ વગેરે. આ યોજનાઓ વિશે પરિજનો સુધેરે જાણે છે. જેઓ ન જાણતા હોય, તેઓ યુગ નિર્માણ યોજના-મથુરા-૩ પર પત્રવ્યવહાર કરે.

(૧૩) દેવસંસ્કૃતિ વિશ્વવિદ્યાલય અને યુગનિર્માણ વિદ્યાલય : ગાયત્રીકુંજ, શાંતિકુંજ, હરિદ્વારમાં સ્થાપિત દેવસંસ્કૃતિ વિશ્વવિદ્યાલય પરમપૂજ્ય ગુરુદેવની આધ્યાત્મિક શક્તિનો પ્રકાશ છે. દષ્ટિકોણની ચિકિત્સા કરવી તે ઋષિનું કાર્ય છે. યુગઋષિની આધ્યાત્મિક ચેતનાએ આ જ ઉદ્દેશ માટે આ વિશ્વવિદ્યાલયનું નિર્માણ કર્યું છે. તેનો દષ્ટિકોણ આપણી વિચારસરણીના આયોમોને તારવતો. ઉપસાવતો, અજવાળતો અને જીવન જીવવાનો સાચો પથ પ્રબોધે છે. આજના શિક્ષણમાં શબ્દોનું જ્ઞાન તો છે, વિદ્યાનું બળ નથી, જીવન-મૂલ્યોન સામર્થ્ય નથી. દેવસંસ્કૃતિ વિશ્વ વિદ્યાલયમાં અનેક અભ્યાસક્રમો શરૂ કરવામાં આવ્યા છે, તેની જાણકારી પત્રવ્યવહાર દ્વારા પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. પરિજનો પોતાનાં બાળકોને સર્જન-સૈનિક બનાવવા માટે

તેમાં દાખલ કરવા જોઈએ. ગાયત્રી તપોભૂમિ સ્થિત યુગનિર્માણ વિદ્યાલય શિક્ષણની સાથે આત્મિક ઉન્નતિ માટે વિદ્યા પણ પ્રદાન કરે છે. આ વિદ્યાલયમાં એક વર્ષના પ્રશિક્ષણમાં પ્રેસ, વીજળી, ઉદ્યોગ, સંગીત વગેરેના માધ્યમથી વિદ્યાર્થીઓને સ્વાવલંબી બનાવીને આર્થિકરૂપે સંપન્ન બનાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે છે. નૈતિક શિક્ષણ દ્વારા તેમને શ્રેષ્ઠ માનવ બનાવવામાં આવે છે અને કઠોર અનુશાસન-શિસ્તપાલન અને નિયમિત દિનચર્યા દ્વારા સંયમી જીવન જીવવાનું શિખવવામાં આવે છે. ન્યૂનતમ દસમી શ્રેણી પાસ અને ૨૦ વર્ષ સુધીની ઉંમરના વિદ્યાર્થી આ વિદ્યાલયમાં પ્રવેશ પ્રાપ્ત કરી શકે છે. પ્રશિક્ષણ વિનામૂલ્યે અપાય છે.

(૧૪) ગાયત્રી તપોભૂમિમાં અનુષ્ઠાન શિબિર : યુગપરિવર્તન સુનિશ્ચિત છે. પરિવર્તન અધ્યાત્મની ધરી પર જ થશે, સાધનાની શક્તિથી જ થશે. સાધના મિશનનો પ્રાણ છે. પૂજ્ય ગુરુદેવનું સમગ્ર જીવન સાધનામય રહ્યું હતું. આ વર્ષ સાધના અને સંગઠન-સશક્તિકરણનું બીજું વર્ષ છે. તેના માટેનું સૂત્ર છે - યુગઋષિ દ્વારા બતાવવામાં આવેલ જીવનસાધનાનાં તે સૂત્રોને જીવનમાં ઉતારીએ, જેમના માધ્યમ દ્વારા સમયના પડકારો અનુસાર પ્રખર અને પરિષ્કૃત સંગઠનને સબળ અને વ્યવસ્થિત બનાવી શકાય. તપની પ્રચંડ શક્તિના બળે જ અધ્યાત્મ જગતનાં બધાં કામો ચાલે છે. જ્યાં તપની પૂંજ છે, ત્યાં તેટલા જ પ્રમાણમાં વિજય મળશે. કેવળ બાહ્ય સાધનોથી કોઈ મોટી સફળતા મેળવી શકાતી નથી. આ ઉદ્દેશની પૂર્તિ માટે ગાયત્રી મંત્રલેખન અભિયાનનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો અને ઋષિઓના તપઃસ્થળ ગાયત્રી તપોભૂમિમાં નવ દિવસીય અનુષ્ઠાન સાધના શિબિર અને ચાળીસ દિવસીય (સવાલાખ જપ) અનુષ્ઠાન સાધના શિબિર પ્રારંભ કરવામાં આવ્યા. પરિજનોને અહીંના દિવ્ય વાતાવરણમાં સાધના કરતાં પુરુષાર્થની તુલનામાં અધિક ઉપલબ્ધિઓ-સિદ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે. તેથી પત્ર લખીને સ્વીકૃતિ મંગાવી શિબિરોમાં ભાગ લો. નવ દિવસીય શિબિર પ્રત્યેક મહિનાની તા. ૬ થી ૧૪, ૧૬ થી ૨૪ અને ૨૬ થી ૪ તારીખોમાં ચાલે છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવની અભિલાષામાં સહાયક બનો

આ તથ્ય હજારવાર સમજવું અને અપનાવું જોઈએ કે આપણે બધા મળીને જ મહાન લક્ષ્યની પૂર્તિ કરી શકવામાં સમર્થ બની શકીએ છીએ. દેવ પરિજનોએ વ્યક્તિગત મહત્વાકાંક્ષાઓથી બચવાની દીર્ઘદૃષ્ટિ અપનાવવી જોઈએ

અને અનુશાસિત સૈન્યદળની જેમ સર્જન પ્રક્રિયા પ્રયોજનોમાં જોડાઈ જવું જોઈએ.

આપણા પોતાના સમયમાં એક બહુ જ મોટું કામ છે - યુગમાનવોને શોધી કાઢવાનું. મોટા કામ માટે મોટી હસ્તિઓ જ જોઈએ. કામ મોટું છે, તો તેને અનુરૂપ વ્યક્તિત્વ પણ જોઈએ. કામ મોટું છે. ઉપરોક્ત કાર્યક્રમોના સુચારુ સંચાલન માટે જેટલી સાધન સામગ્રી જોઈએ, તેનાથીય અનેકગણી આવશ્યકતા તે હસ્તિઓની છે, જેઓ મૌલિક વિશેષતાઓથી સંચિત સંપદા-સંપત્તિઓની પ્રાપ્તિ સાથે સંપન્ન અને સમર્થ કહી શકાય. અધકચરા છીછરા લોકો કુગ્ગાની જેમ ફૂલે છે અને પરપોટાની જેમ ફૂટી જાય છે.

ભલેને તમે કોઈપણ ધર્મમાં ન માનો, પરંતુ માનવ બનીને રહેવું ખૂબ સારું છે. જડ તથા મૂઠ ધર્મને માનવો એ યોગ્ય નથી. મૂઠ ધર્મનો અર્થ છે - ધર્મના સત્ય, સુંદર તથા શિવરૂપનો નાશ કરીને અથવા ધર્મમાંથી માનવતાને કાઢી નાખીને એને મિથ્યાચાર, પશુતા તથા કૂરતા સાથે જોડી દેવી. આજકાલ વાસ્તવિક ધર્મનું સ્થાન આ મૂઠ ધર્મ લઈ લીધું છે અને નિઃશંક એ ધૂગ્ગાસ્પદ છે.

પ્રાણવાન પરિજનોએ પોતાના ક્ષેત્રમાં, પોતાની શાખાઓમાં ગોષ્ઠિ-વાર્તાલાપો યોજીને આ કાર્યક્રમો પર વિચાર-વિમર્શ કરવો જોઈએ અને ગાયત્રી જયંતી પર આયોજિત યજ્ઞમાં પૂર્ણાહુતિમાં પોતપોતાના સંકલ્પો કરવા જોઈએ. સંકલ્પ લેનારા ભાઈ-બહેનોના અને નવયુવકોનાં નામો, પૂરું સરનામું, શિક્ષણ, વ્યવસાય, ફોન નંબર, મિશનમાં ક્યારથી જોડાયા છે, ક્યા ક્યા કાર્યો કરવાના સંકલ્પો કર્યા છે, વગેરે માહિતી મોકલાવતા રહે, એ જ આપને અમારો ભાવભર્યો અનુરોધ છે.....

ચેતનાની શિખરયાત્રા-૧૬

જલિહારી ગુરુ આપણી-૪

શ્રીરામને પોતાના સૂક્ષ્મશરીરધારી હિમાલયવાસી ગુરુસત્તાથી પંદર વર્ષની આયુ (૧૯૨૬ વસંત વર્ષ)માં સાક્ષાત્કાર થયો અને તેમણે જે કાંઈપણ પોતાના શિષ્યને જણાવ્યું, તે ત્રણ લેખાંકોમાં આપેલાં વાંચી લીધું છે. હવે આ પ્રકરણનો સમાપન હવે.

માર્ગદર્શક સત્તાનો આદેશ

“જે કબીર હતા, જે રામદાસ હતા અને જે રામકૃષ્ણ હતા - તે જ તમે છો. આ અંતર્દર્શન થકવી દેવા અથવા ચમત્કૃત કરવા માટે નથી.” પ્રકાશની જેમ જ દેખાઈ રહેલ તે માર્ગદર્શક સત્તાના હોઠ હાલ્યા. તે કંપનથી જે નિર્દેશો પ્રસ્ફુટિત થઈ રહ્યા હતા, તેમાં કોઈ ધ્વનિ ન હતો. તેને આપણે પરાવાણી પણ નથી કહી શકતા, કેમકે તેને માટે હોઠોનું કંપન પણ આવશ્યક નથી. નાભિમાંથી કે હૃદયમાંથી નીકળતી પશ્યંતી સ્તરની તે વાણી કેવળ તે જ વ્યક્તિને સંભળાય છે, જેને માટે તે કહેવામાં આવતી હોય છે. ગુરુદેવ કહી રહ્યા હતા, “અત્યારે તમારા માટે એક જ પ્રેરણા છે, તેને નિર્દેશ પણ માની શકો છો. આ પ્રેરણા છે - ‘સાધના’.

સહજ અને સામાન્ય ભાવે બેઠેલા શ્રીરામના મનમાં જિજ્ઞાસા જાગી ઊઠી. તેને કુતૂહલ પણ કહી શકીએ. એમ માની શકીએ કે માર્ગદર્શક સત્તા સાથે પ્રથમ દષ્ટિમાં જ પરિચય એટલો ગાઢ થઈ ગયો કે અટપટો પ્રશ્ન પૂછવામાં પણ કોઈ સંકોચ ન હોય. સાધનામાં બેઠેલા શ્રીરામે પોતાની માર્ગદર્શક સત્તાને પૂછ્યું, “હું તો આપને શોધતો આવ્યો ન હતો. આપે મને શા માટે શોધી કાઢ્યો અને અચાનક સાધનાનો આદેશ કેમ આપ્યો? કયા પ્રકારની સાધના?” કહેતાં-કહેતાં શ્રીરામના હોઠો પર સ્મિત ખિલી ઊઠ્યું.

માર્ગદર્શક સત્તા પણ મલકી ઊઠી. સધન અને લાંબી મૂંઝોની પાછળ હોઠો પર તે સ્મિત સ્પષ્ટ જણાઈ આવતું હતું. તેમણે કહ્યું, “ગુરુ જ શિષ્યને શોધે છે, શિષ્ય ગુરુને નહીં. પાછલા કેટલાય જન્મોની યાત્રા તમે આ દેહ સાથે સંપન્ન કરી છે. તેની સાથે આંગળી પકડીને ચાલ્યા છો. હવે હોશ સંભાળી યાત્રા કરવાની સ્થિતિમાં આવ્યા છો ત્યારે અમે તમને પકડી લીધા છે.” તે દિવ્ય આત્મામંડળમાંથી જ્યારે આ ‘શરીર’ સંબોધન સંભળાઈ રહ્યું હતું ત્યારે તો સંકેત આ આત્મામંડળની તરફ જ થઈ રહ્યો હતો.

“આ તમારો દિવ્ય જન્મ છે. આ જન્મમાં પણ અમે તમને માર્ગદર્શન આપીશું. અમે સહાયક રહીશું. તમારી પાસે અમે એ બધું જ કરાવીશું, જે યુગધર્મની સ્થાપના માટે આવશ્યક છે.” તે દિવ્ય આત્માએ શ્રીરામના આ જીવનનો ક્રમ જાણે પહેલેથી નિયત

કરી રાખ્યો હતો. કહેવા લાગ્યા, “ઈશ્વરને જેની પાસેથી જે કામ લેવાનું હોય છે, તેને માટે આવશ્યક બળ અને સાધન પણ પહેલેથી જ તૈયાર રાખે છે, પરંતુ તે અનાયાસે જ નથી મળી જતા. તેને માટે સાધનાનો પુરુષાર્થ કરવો જ પડે છે.”

“આજથી અને અત્યારથી પોતાની જાતને વિશિષ્ટ સાધનામાં નિમગ્ન કરો. સાધનાનું એક ચરણ ચોવીસ વર્ષો સુધી મહાપુરસ્કારણની શૃંખલા ચલાવવાના રૂપમાં છે. એક વર્ષમાં ગાયત્રી મહામંત્રના ચોવીસ લાખ જપનું એક મહાપુરસ્કારણ સંપન્ન કરવાનું છે. આહારવિહારમાં સંયમ જ પર્યાપ્ત નથી. તેને માટે તપશ્ચર્યાનું અનુશાસન પણ અપનાવવું જોઈએ. તે અનુશાસન નિયત કરી દેવામાં આવ્યું છે. જવના લોટમાંથી બનાવેલી રોટલી અને ગાયના દૂધમાંથી બનાવેલ મઠો. શરીર ટકી રહે, તેટલો જ આહાર લેવાનો. સ્વાદ અને ગંધની સાથે આહારમાં પૌષ્ટિકતા પર ધ્યાન આપવાનું નથી. સોંપવામાં આવેલા કાર્યો માટે જેટલું સ્વાસ્થ્ય અને ઓજસ જોઈએ, તેની પૂર્તિ દિવ્ય શક્તિઓ કરતી રહેશે.”

કઠોર તપ શરૂ થયું

ઉપાસનાનો જે ક્રમ નિર્ધારિત થયો, તે ઓછામાં ઓછો છ કલાક ચાલવાનો હતો. માર્ગદર્શક સત્તાએ જે દિવસે સાધના માટે નિયોજિત કર્યો, તે દિવસ વસંતપંચમી હતી. નિર્ધારિત ઉપાસના પૂર્ણ થઈ ચૂકી હતી. જપ નિવેદન પછી વિસર્જન અને સમર્પણનું વિધાન જ બાકી રહ્યું હતું. શ્રીરામે તે ઉપચારને સ્થગિત કર્યો અને નિર્દિષ્ટ ક્રમ અનુસાર આગળનો જપ શરૂ કર્યો. એક વર્ષમાં ૨૪ લાખ જપનું અનુષ્ઠાન સંપન્ન કરવા માટે દૈનિક જપ (લગભગ સાત હજાર વાર ગાયત્રી મંત્રનું ઉચ્ચારણ) આવશ્યક છે. તે દિવસે સૂર્યોદય પછી લગભગ પાંચ કલાક સુધી બેસી રહ્યા, સાધના કરતા રહ્યા.

જપ ક્યારે પૂરા થઈ ગયા તેની કાંઈ ખબર જ ન રહી. જપના અને સવિતા દેવતાના ધ્યાનના સમયે સાધનાના સંબંધમાં જાતજાતની જિજ્ઞાસાઓ જાગી. તેમને પૂછવા માટે શબ્દો શોધવાનો પ્રયત્ન ન કરવો પડ્યો. પૂછ્યા વિના જ પ્રશ્નો રજૂ થઈ ગયા અને તે દિવ્ય આત્માના સાન્નિધ્યમાં તેનું સમાધાન પણ આપોઆપ થતું ગયું. એક જિજ્ઞાસા એ હતી કે ગુરુદેવ ક્યાં રહે છે? ઉત્તર મળ્યો, હિમાલયના હૃદય દેશમાં. ત્યાં સામાન્ય શરીરથી કોઈનું પણ પહોંચવું સંભવિત નથી. સ્થૂળ શરીરની એક સીમા છે. તે સામાન્ય દર્ગમ પ્રદેશોમાં પણ નથી જઈ શકતું.

હિમાલયના હૃદય પ્રદેશ નામે ઓળખાતા ક્ષેત્રમાં તો તે અસંભવ છે જ. સામાન્ય સૂક્ષ્મ શરીર પણ પહોંચવાનું મુશ્કેલ છે.

સમાધાનના આગલા ચરણમાં એ પણ સ્પષ્ટ થયું કે ગુરુદેવનું સ્થૂળ સ્વરૂપ સેંકડો વર્ષ જૂનું છે. તેનો પરિચય અને ઈતિહાસ લગભગ અજાણ છે. તે શરીર દ્વારા કરવામાં આવેલાં કામો જ આજે તેમનો પરિચય બની રહેલ છે. ઈતિહાસનું સંશોધન ચાલી રહ્યું છે, પણ એ ખોજ આજે પણ અધૂરી જ છે. કેટલાંક પ્રમાણો અનુસાર તેમનું દૈહિક સ્વરૂપ સાડા છસો કે સાતસો વર્ષ જૂનું છે. કેટલાક લોકોના મતાનુસાર અઢી હજાર વર્ષોથી પણ વધારે પ્રાચીન છે. અનુષ્ઠાનના પહેલા દિવસે, પ્રારંભમાં જ ઉર્કંઠા જાગી કે તે સ્વરૂપનો પરિચય પ્રાપ્ત કરવામાં આવે, પરંતુ ઉત્તરમાં એક સન્નાટો જ સંભળાયો. તે સન્નાટામાં ફક્ત એક બોધ તરી રહ્યો હતો કે સર્વના અધિપતિ ઈશ્વરની સત્તાનો જે નિર્વિકાર આનંદ છે, તે જ ગુરુદેવના પરિચયનું પ્રતીક છે. હૃદય પ્રદેશના જે સાધકો અથવા સિદ્ધોએ પોતાની સૂક્ષ્મ ઉપસ્થિતિનાં પ્રમાણો આપ્યાં હતાં, તેમણે ગુરુદેવનું નામ સ્વામી સર્વેશ્વરાનંદ જણાવ્યું હતું.

સ્થૂળની સીમા અને આવશ્યકતા

ગુરુદેવ કહી રહ્યા હતા, સ્થૂળની એક સીમા સુધી જ કામ કરી શકાય છે. તે કેટલાય મહાન અને વિરાટ કેમ ન હોય, તેમનાથી દિવ્ય પ્રયોજનો સિદ્ધ નથી થતાં. દિવ્ય પ્રયોજનો માટે શરીરને સૂક્ષ્મ સ્તર સુધી લઈ જવું અને સિદ્ધ કરવું પડે છે. કઠોર તપશ્ચર્યાનો ઉદ્દેશ શરીરને સૂક્ષ્મ સ્તર સુધી લઈ જવું એ જ છે.

અવ્યક્ત રૂપે પ્રશ્ન ઊઠ્યો, સ્થૂળ શરીરની વિશેષ ઉપયોગિતા નથી તો આ શરીરને શા માટે સાચવી રાખવામાં આવે છે? સીધેસીધું સૂક્ષ્મમાં જ વિલય કેમ નથી કરી દેવામાં આવતું? આ પ્રશ્નનું સમાધાન પણ જાણે હૃદય પ્રદેશમાંથી આવ્યું, સ્થૂળ શરીરનું પણ પોતાનું મહત્ત્વ છે. એ ઠીક છે કે સ્થૂળ શરીરની ધણી બધી શક્તિ તો શરીરની આવશ્યકતાઓ પૂરી કરવામાં જ લાગી જાય છે. રોગ, બીમારી, દુર્બળતા અને એક અવસ્થા પછી આવતી 'જરા' (ઘડપણ) શરીરને વધારે કામ કરવા નથી દેતી. શરીરની મોટાભાગની ઊર્જા તેને સંભાળવામાં અને ચલાવવામાં જ ખર્ચાઈ જાય છે, તો પણ તેનો ઉપયોગ છે. દેખાતાં કામો આ સ્થૂળ શરીરથી જ પૂરાં થાય છે.

જે ક્ષેત્રમાં ગુરુદેવનો, માર્ગદર્શક સત્તાનો નિવાસ છે, ત્યાં શું જઈ શકાય? મનમાં આ પ્રશ્ન ઉદ્ભવ્યો હતો કે તત્ક્ષણ ઉત્તર સાંપડયો. તત્ક્ષણ એમ કહેવું પણ ખોટું ગણાશે, પ્રશ્નની સાથે જ સમાધાન પણ આવી ગયું. ચેતનામાં સમય અને સીમા તો રહ્યાં ન હતાં, એટલા માટે એમ પણ કહી શકાય કે પ્રશ્ન અને ઉત્તરમાં પહેલાં કદાચ ઉત્તર જ સાંપડયો હતો. આશ્વાસન મળ્યું કે યોગ્ય સમય આવતાં તમારો પરિચય દેવાત્મા હિમાલય સાથે

કરાવવામાં આવશે. એમ કહેવામાં આવ્યું અથવા પ્રતીતિ થઈ આ શરીર અને તેના સ્વરૂપની મુશ્કેલીઓ છે, નહીં તો તમને યાદ હોવું જોઈએ કે હકીકતમાં તમને અહીં મોકલવામાં આવ્યા છે. તમારે લૌકિક કાર્યો કરવાનાં છે, એટલા માટે શરીરનું થોડું આવરણ આપેલું છે.

હિમાલયનો આ હૃદય પ્રદેશ કૈલાસની પાસે આવેલો છે. તે કૈલાસ નહીં, જેને લોકો નકશા ઉપર ચિત્રિત કરે છે. સિદ્ધજનોનો કૈલાસ સર્વથા ભિન્ન અને વિલક્ષણ છે. સંત-મહાપુરુષ ગોમુખની આસપાસ નિવાસ કરે છે. કેદાર ક્ષેત્રમાં પણ તેમના માટે ઉપયોગી સ્થાન છે. ત્યાં સ્ત્રીને તેઓ સૂક્ષ્મ લોકમાં જવાની તૈયારી કરે છે. બધા લોકો પહોંચી શકતા નથી. કોઈ એકલ-દોકલ જ જઈ શકે છે. ભગવદ્ગીતાના આ વચનની જેમ કે હજારો મનુષ્યોમાં કોઈ એક જ તેની પ્રાપ્તિ માટે યત્ન કરે છે. આ પ્રયત્ન કરનારાઓમાં પણ કોઈ એક જ ઉપલબ્ધિ પામી શકે છે.

હિમાલયનું હૃદય અધ્યાત્મ ચેતનાના ધ્રુવ કેન્દ્ર સુધી પહોંચવા વિશે પણ આમ જ સમજવું જોઈએ. આપવામાં આવેલ સાધનાક્રમ ઠીક ઠીક રીતે ચાલ્યા પછી તમને ત્યાં બોલાવવામાં આવશે. ચાર દિવસની સમય-સીમા માટે ત્યાં રહેવું પડશે. અમે 'માર્ગદર્શક સત્તા'ના રૂપમાં સાથે રહીશું. સૂક્ષ્મ શરીર ધારણ કરવામાં અને તેના દ્વારા ક્યાંય પણ ગતિ કરવા, પ્રવેશ મેળવવામાં કોઈ મુશ્કેલી નડશે નહીં. એવી વ્યવસ્થા ગોઠવી દેવામાં આવશે. પ્રથમ પ્રયાસ પછી તમને અનુભવ થશે કે અસ્તિત્વનું સૂક્ષ્મ રૂપ કેટલું સમર્થ અને સક્ષમ છે. બન્ને શરીરોનું, સત્તામાં બન્ને રૂપોનો અનુભવ કર્યા પછી તમને સરળતા રહેશે. તમે સમજી શકશો કે ઋષિગણ પોતાના સંકલ્પોને કેવી રીતે પૂરાં કરે છે. સોંપવામાં આવેલા મહાન કાર્યને સંપન્ન કરવાની ક્ષમતા પણ તમે ઋષિસત્તાઓની સાન્નિધ્યમાં રહીને જાગૃત કરી શકશો.

બે બીજી વિશિષ્ટ જવાબદારીઓ

પુરસ્કરણ સાધનામાં નિયુક્ત થવાના દિવસે બે બીજાં વધુ કામો સોંપવામાં આવ્યાં, તે કામો હતાં તો મહાઅનુષ્ઠાનના જ ક્રમમાં, પરંતુ તેમનું સ્વરૂપ લૌકિક વિશેષ હતું. પ્રકાશપુંજમાંથી પ્રેરણા આવી રહી હતી, ગામ-સમાજમાં જે કાંઈ ખોટું થતું દેખાય, તેનો વિરોધ કરવો. તેને તે પ્રમાણે થવા ન દેવું અને એવી તૈયારી કરવાની કે આગળ જતાં પણ તે (ખોટું કામ) થઈ ન શકે. આને માટે લોકોને સમજાવીને તૈયાર કરવાના છે.

ભગવાન ભારતને વિદેશી દાસત્વમાંથી મુક્ત કરાવવા ઈચ્છે છે, ત્રિગુણમયી માયામાંથી તમસ પક્ષને હવે પાર્શ્વભૂમિમાં જવાનું છે. ભગવાનની ઈચ્છાથી વિશ્વમાં ભારતે નવી ભૂમિકા નિભાવવાની છે. આગામી શતાબ્દીઓ ભારતના ગૌરવને ફરીથી પ્રતિષ્ઠિત કરશે. આને માટે ભારતનું સ્વતંત્ર થવું જરૂરી છે. તેમની

જ પ્રેરણાથી જનમાનસમાં સ્વતંત્રતાનો જુવાળ આવી રહ્યો છે. ઉભરને સમર્થ બનાવવામાં તમે પણ સહયોગી બનો.

જ્યાં જરૂરી લાગે ત્યાં સક્રિય વિરોધ કરવામાં આવે. સાધારણ સ્થિતિમાં લોકોને તૈયાર કરવા માટે વાણી અને લેખિનીનો સહારો લેવામાં આવે. ભગવાનનો સંદેશો પહોંચાડવા માટે બીજા પણ ઉપાયો થઈ શકે છે, તે બધા અપનાવવામાં આવે. આ પ્રેરણા પ્રગટતી વખતે મનમાં અન્ય વિચારો પણ ઉભરી આવતા હતા. વિચારનો પ્રવાહ આગળ વધતો દિવ્ય પ્રેરણાએ તેને રોક્યો. વિપરીત વિચારો આવવા લાગ્યા, શ્વાસ લેવા અને મૂકવાની જેમ ભગવાન બંધન-મુક્તિની પ્રેરણા પણ સ્વયં ઉપસાવી શકે છે, પરંતુ તેમની યોજના મનુષ્યને પુરુષાર્થી બનાવવાની છે. જે ધર્મયુદ્ધ આવનારા દિવસોમાં લડવાનું છે, તેમાં બધાએ ભાગીદાર બનવાનું છે. એ જરૂરી નથી કે બધા માણસો મહાન યોદ્ધા હોય. રીંછ, વાનરો અને ખિસકોલી જેવા ક્ષુદ્ર કહેવાતાં પ્રાણીઓએ પણ હિસ્સો લેવાનો છે. નાની-મોટી, સારી-નરસી, પક્ષ-વિપક્ષની બધી ભૂમિકાઓ નિશ્ચિત કરી દેવામાં આવી છે. જ્ય-પરાજય પણ નિશ્ચિત થઈ ગયો છે. તમારે તો લોકો સુધી ફક્ત સંદેશ પહોંચાડવાનો છે. એવું ન વિચારશો કે હું એકલો શું કરી શકીશ? સંગીઓ અને સાથીઓનો એક વિશાળ સમુદાય તમારી પ્રતીક્ષા કરતો જોવા મળશે. સમય વીતવાની સાથે તે ફેલાતો જશે, તમારે તેમને માર્ગદર્શન આપવાનું છે.

સ્વતંત્રતા-આંદોલનમાં ભાગીદારી અને લોકશિક્ષણની યોજનાઓએ જાણે કે અંતિમ રૂપ ધારણ કરી લીધું. વિચાર અને સંકલ્પ-વિકલ્પ સાથે ધ્યાન અને સન્નિધિનો પ્રવાહ પૂરી સમયાવધિમાં વહેતો રહ્યો. ચિત્ત ક્યારેક સવિતા-દેવતાના પોતાની ધ્યાનમાં ડૂબી જતું, ક્યારેક લાગતું કે તેના તેજમાં પોતાની જાત ખોવાઈ ગઈ છે, બધું જ બળીને ખાખ થઈ ગયું છે. કેટલીક પળો પછી પોતાની સ્વતંત્ર ચેતનાનું ફરીથી ભાન થવા લાગતું, પરંતુ તે વધુ પરિપક્વ અને સમર્થ અનુભવ થતો. પહેલાંની સરખામણીમાં વધુ સુદૃઢપણે, જાણે કે ચેતનાનું રસાયણ બદલાઈ રહ્યું હોય, તે કાંઈક જુદી જ બનતી જઈ રહી હતી.

માનો ઠપકો

આ દરમિયાન માએ પૂજાની ઓરડીમાં કેટલીયવાર ડોકીયું કર્યું. હંમેશ તો સૂરજનો સિંદૂરી રંગ બદલતાં જ શ્રીરામ પોતાની સંખ્યા પૂજા કરીને ઊઠીને આવે છે. ન જાણે આજે શું થઈ ગયું? સંખ્યા હજી સુધી પૂરી કેમ નથી થતી? ક્યાંક પાછલા દિવસોમાં લાગેલી સમાધિ જેવી અવસ્થામાં તો તે નથી પહોંચી ગયો? તે સમયે શ્રીરામના પિતા જીવિત હતા, અર્ધાં વિધિ-વિધાનો જાણતા હતા. તેમને સમાધિમાંથી પાછા વાળ્યા હતા. હવે ફરી જો શ્રીરામને એવી જ સમાધિ લગાવી તો તેમને કોણ પાછા લઈ આવશે?

માને જાતજાતની ચિંતાઓ સતાવતી હતી. આ બાજુ નવા સાધના ક્રમનો આરંભ કરતાં શ્રીરામ પોતાની માર્ગદર્શક સત્તાને સન્મુખ અનુભવી રહ્યા હતા. તેમની ઉપસ્થિતિ શ્રીરામના મન, પ્રાણ અને ચેતનામાં રમતી થઈ હતી.

“આજે શું આખો દિવસ ઓરડીમાં બેસી રહીશ? જગન્માતાને તો વિશ્રામ કરવા દે શ્રીરામ”. ગુરુસત્તાના સાન્નિધ્યનો તે અધ્યાય પૂરો થયા પછી યથાર્થ જગતનો પહેલો અનુભવ ‘મા’નો આ પોકાર હતો. ઓરડીમાં કેટલીયવાર ડોકીયું કર્યા પછી તે રહી ન શક્યાં. પોતાની સમજ મુજબ તેમણે લાડકવાયાને જગાડવાની કોશિશ કરી અને શ્રીરામે ઊઠવાનો ઉપક્રમ કર્યો. મા પોતાના લાડલા-દુલારાને ઊઠવાની તૈયારી કરતો જોઈને પાછાં વળી ગયાં. વેદી પર રાખેલાં દીપકમાં શ્રીરામે થોડું ઘી વધારે નાખ્યું. અત્યાર સુધીનો ક્રમ એવો હતો કે પૂજા સંપન્ન થયા પછી દીપકને પ્રગટતો રહેવા દેવામાં આવતો. ઘી સમાપ્ત થઈ ગયા પછી વાટ પૂરી જલી જતી અને દીવાની ધૂમસેર હવામાં વિલીન થઈ જતી. નવેસરથી ઘી પૂરવાનો અર્થ હતો, જ્યોતિ પ્રજ્વલિત રહેશે. ગુરુદેવે બતાવેલ વિધિ-વિધાન આચરણમાં ઊતરી આવ્યું હતું. મહાપુરસ્કરણ સાધનાની સાથે અખંડ જ્યોતિનું પણ અવતરણ તે જ દિવસે, વસંતપંચમીના દિવસે સંપન્ન થયું. ત્યારથી માંડીને ‘અખંડ દીપક’ પ્રજ્વલિત રહ્યો છે. ક્રમશઃ આગ્રા, મથુરા થઈને ૭૫ વર્ષની યાત્રા કરી ચૂક્યો છે. અખંડ દીપક ઈ.સ. ૧૯૭૧થી શાંતિકુંજ હરદ્વારમાં સ્થાપિત છે.

શ્રીરામે સામે વિરાજમાન જગન્માતાને પ્રણામ કર્યા, તે દિવસે વિસર્જન ન કર્યું. સંખ્યા-ગાયત્રીના સામાન્ય જપમાં આવાહન પછી સામાન્ય રીતે વિસર્જનની પ્રક્રિયા પણ સંપન્ન કરી દેવામાં આવે છે. મહાપુરસ્કરણ એક વિરાટ ગ્રંથના અખંડ પાઠની જેમ છે, જેમાં કેટલાય અધ્યાયો હોય છે. તે બધાના અવગાહનમાં લાંબો સમય જોઈએ. જ્યાં સુધી તે પૂરું નહીં થઈ જાય, ત્યાં સુધી દેવશક્તિઓની અર્ચના-અભ્યર્ચના ચાલતી જ રહે છે. તેમની ઉપસ્થિતિનું સન્માન કરવામાં આવે છે. પોતાનું આચરણ, ચિંતન અને સ્તર અને તેમની ગરિમાને અનુરૂપ રાખવાની સતર્કતા રાખવામાં આવે છે. પ્રાણાપંચે તેનો નિભાવ કરવામાં આવે છે. અખંડ દીપકની સ્થાપના અને સાતત્ય તે ઉપસ્થિતિના સ્થૂળ પ્રમાણના રૂપમાં હતી.

પૂજાગૃહની બહાર આવ્યા ત્યારે માએ ફરીથી એ જ ઠપકો આપ્યો, “ગાયત્રી માતાને આટલો લાંબો સમય શું કહેતો હતો? તેમણે પણ ચેન લેવા દર્શન કે નહીં?” કહેતાં-કહેતાં તાઈજના ચહેરા પર પ્રેમભર્યો દુલાર છલકાઈ આવ્યો. તેમાં ક્યાંકને ક્યાંક ક્લ્લો-વજ્રક્લ્લો ગર્વ અને સંતોષ છલકાઈ રહ્યો હતો કે પુત્ર

પોતાના પિતૃઓના પંથે ચાલવાની તૈયારી કરી રહ્યો છે. તેમના હિસાબે પૂજા-પાઠની આગળની કડી પુરોહિતની અને કથા-વાર્તાની જ હોવી જોઈએ. શ્રીરામે કોઈ ઉત્તર ન આપ્યો. તેઓ ચુપચાપ કાંઈક વિચારતા રહ્યા. માએ ફરીથી પૂછ્યું, “શું કહ્યું ગાયત્રી માતાએ ? તેં તેમની આટલી લાંબી પૂજા કરીને તેમની પાસે શું માંગ્યું ?”

“કાંઈ જ માંગ્યું નથી.” શ્રીરામે કહ્યું. “સંધ્યા કરતી વખતે ગુરુદેવ પ્રગટ થઈ ગયા હતા. તેમણે આગળનો રસ્તો બતાવ્યો કે હવે શું કરવાનું છે. તેમના ચીંધેલા માર્ગ પર ચાલવાનું છે.”

“શો રસ્તો બતાવ્યો તેમણે ?” ક્યાંક તું મને આપેલું વચન તો તોડવાનો નથી ને ? તારા ગુરુદેવે શું તને સંન્યાસી બનવાનું કહ્યું છે ?” તાઈજી અધીરાં બની ઊઠ્યાં. શ્રીરામે તેમને ધીરજ આપી. “ના મા, નહીં. ગુરુદેવે આપની પાસે રહીને જ સાધના કરવા માટે કહ્યું છે. પાંચ-છ કલાક રોજ જપ-ધ્યાન કરીશ. ગુરુદેવે કહ્યું છે કે ચોવીસ વર્ષ સુધી સાધના કરવાની છે. ગાયના દૂધમાંથી બનેલી છાશ અને જવની રોટલીનો આહાર લેવાનો છે. પૂજાની ઓરડીમાં જે દીપક જલી રહ્યો છે, તેને અખંડ જ રાખવાનો છે. દીવામાં હંમેશાં ધી ભરેલું રહેવું જોઈએ.”

અખંડ દીપ પ્રજ્વલનની ઘોષણા

“ચોવીસ વર્ષ શું, સમગ્ર જીવનભર સાધના કરતો રહે. મને તેથી શો ફરક પડે છે ? હું તો ફક્ત એટલું જ ઈચ્છું છું કે મારી પાસેને પાસે જ રહે. મારાથી દૂર કદી જઈશ નહીં.” તાઈજીએ આચ્ચસ્ત સૂરે કહ્યું. પછી તેઓ થોડોક સમય કાંઈક વિચારતા રહ્યાં. પોતાના મનમાં- પોતાની જાતમાં જ ડૂબેલી રહીને તે અચાનક પુલકિત થઈ ઊઠ્યાં. મનમાં કદાચ કોઈ સ્ફુરણા જાગી. શ્રીરામને તેમણે સાદ દીધો અને એ જ પુલકિત ભાવે કહેવા લાગ્યાં, “દીપક અખંડ રાખવો છે. તેમાં પૂરેલું ધી ક્યાં સુધી ચાલતું રહે છે, ક્યારે તેમાં બીજું નવું ધી ભરવાનું છે - એ ધ્યાન રાખવા માટે પૂરા સમયની દેખરેખ જોઈએ. હું આવી દેખરેખ નહીં રાખી શકું.”

શ્રીરામ તાઈજીની વાત ધ્યાનથી સાંભળી રહ્યા હતા અને તેમના ચહેરા પર છવાયેલ પુલકિત ભાવ નિહાળી રહ્યા હતા. તાઈજી થોડીક ઘણો થંભ્યા. “હવે તું લગ્નને લાયક પણ થઈ ગયો છે. લગ્ન કરી લે. ઘરમાં વહુ આવી જશે તો તે અખંડ દીપકનું ધ્યાન પણ રાખશે અને મને પણ સહારો મળશે.

શ્રીરામ કશું ન બોલ્યા. તેમના મૌનને માએ સ્વીકૃતિ ગણી લીધી. તેઓ કાંઈક બોલ્યા હોત તો પોતાના અધિકારનો ઉપયોગ કરવાની વાત પણ મનમાં ને મનમાં નક્કી કરી રહ્યાં હતાં. તેની તૈયારી મનમાં કરી રાખી હતી, પરંતુ તે સ્થિતિ ઉદ્ભવી નહિ. તે જ દિવસે તાઈજીએ પોતાના સગાં-સંબંધીઓને યોગ્ય કન્યા

બતાવવા માટે કહેવાનું શરૂ કરી દીધું. તાઈજી શું કરી રહ્યાં છે, તે વાતથી સર્વથા અલિપ્ત રહેતાં શ્રીરામ આગળની વ્યવસ્થા વિશે વિચારવા લાગ્યા. મા સાથેની વાતચીત પછી તેઓ વાડામાં ગયા અને એક કપિલા ગાયના દૂધમાંથી બનેલ ધી અને મકાઈનો જ ઉપયોગ કરવાનો નિશ્ચય ભળેલો હતો.

કપિલા ગાયનું છાશ એકહું કર્યું. તે છાશથી પૂજાના ઓરડાને લીંપ્યો. માએ જોયું, પણ કાંઈ કહ્યું નહીં. બીજા કોઈ દિવસે શ્રીરામ કોઈ કામ પોતાના હાથે કરતા તો મા તેને રોકી દેતાં. આજે ચાર-પાંચ કલાકની પૂજા પછી ગુરુદેવના મળવાની અને ચોવીસ વર્ષોની સાધનાનું વ્રત લેવાની વાતે તેમને કોઈ હસ્તક્ષેપ કરતાં રોકી રાખ્યાં. તેઓ જાણતાં હતાં કે શ્રીરામ હાથથી પૂજાકક્ષ સંભાળવાની પોતે કોશિશ કરશે તો તેથી પુત્ર રાજ નહિ રહે. બે ત્રણ વખત રોકાઈ રોકાઈને જોયું, કોઈ પ્રકારના સહકાર-સહયોગની માગ ઊભી થવાની આશામાં ત્યાં ખોડાઈ રહ્યાં, પરંતુ શ્રીરામ પૂજાકક્ષની વ્યવસ્થામાં એટલા તન્મયતાથી એકાગ્ર રહ્યા, જાણે કે તેમને સમાધિ લાગી ગઈ હોય. કોણ આવ્યું છે - આવી રહ્યું છે અને કોણ જઈ રહ્યું છે, શું કરી રહ્યા છે ? તેની તેમને સુધબુધ નહોતી.

દીપક અખંડ રાખવાનો સંકલ્પ કર્યા પછી વાટની પ્રતિષ્ઠા એક દીવામાં કરવામાં આવી. તે દિવસે પૂરો સમય ધ્યાન રાખ્યું. મહાવરા પછી બહુ ચિંતા કરવી ન પડી. વસંતઋતુની તે સાંજે પણ શ્રીરામે બીજા દિવસોની તુલનામાં સંધ્યા-પૂજામાં વધારે સમય લગાવ્યો. લગભગ બે કલાક સુધી જપમાં બેઠા રહ્યાં. તે સવાર અને તે સાંજ તેમના પોતાના જ જીવનમાં જ નહિ, જગતના ઈતિહાસમાં પણ એક નવું પ્રકરણ આલેખી ગઈ.....

જેને તમે સાડું માનો છો તેને જો તમે તમારા આચરણમાં નહીં ઉતારો તો તે તમારી કાયરતા છે. બની શકે કે ભય તમને એમ નહીં કરવા દે, પરંતુ એથી તમારું ચારિત્ર્ય નહિ તો ઉન્નત બને કે નહિ તમને ગૌરવ સાંપડે. મનમાં આવતા સારા વિચારોને દબાવી દઈને તમે વારંવાર જે આત્મહત્યા કરી રહ્યા છો એનાથી આખરે તમને કયો લાભ પ્રાપ્ત થવાનો અંદાજ તમે માંડી રહ્યા છો ?

પરમપૂજ્ય ગુરુદેવની અમૃતવાણી

વાલી છો તો જવાબદારી પણ નિભાવો

(પરિવાર નિર્માણ સત્ર સપ્ટેમ્બર ૧૯૮૦માં શાંતિકુંજમાં આપેલું ઉદ્દબોધન - પૂર્વાર્ધ)

ગાયત્રી મંત્ર અમારી સાથે સાથે

ૐ ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ
ધિયો યોનો પ્રચોદયાત્ ।

દેવીઓ અને ભાઈઓ, સંતાન ઉત્પન્ન કરવાની સાથેસાથે વાલીઓ ઉપર તેના નિર્માણની પણ જવાબદારી સ્વભાવિક રીતે ચાલી આવે છે. સંતાન પોતાના ગુણ, કર્મ, સ્વભાવથી કેવું હોય, શરીરથી કેવું હોય, એ બધું એ બાબત પર આધાર રાખે છે કે જન્મદાતા માતા અને પિતાની મનઃસ્થિતિ (મનોદશા) કેવી છે? માતા અર્થાત્ જમીન. જમીન જે પ્રકારની હશે તે જ રીતનું છોડનું વધવાનું અને ફૂલવા-ફાલવાનું સંભવિત બનશે. પિતા અર્થાત્ બીજ. બીજ જે પ્રકારનું હશે તે જ પ્રકારનો છોડ પેદા થશે. જમીનમાં ઘઉંના બીજ વાવવામાં આવશે તો ઘઉંનો છોડ ઊગશે. મકાઈનાં બીજ વાવવામાં આવશે તો મકાઈ પેદા થશે. ફૂલના બીજ વાવવામાં આવશે તો ફૂલ પેદા થશે. સંતાન કેવાં હશે અને શું હશે? તેનો નમૂનો જોવો હોય તો પિતાને જોવા જોઈએ કે પિતાના ગુણ, કર્મ અને સ્વભાવ, તેમનું સ્વાસ્થ્ય અને જીવનલક્ષ્ય કયાં છે?

મિત્રો, છોડનો વિકાસ જમીન પર જ ટકેલો છે. જો બીજ સારું હોય અને જમીન ખરાબ હોય તો આવી જમીનમાં જ્યાં ખાતર ન હોય, પાણી ન હોય તો પછી તે નકામી જમીનમાં સારો છોડ પેદા થઈ શકતો નથી. સારાં સંતાનની જેમને ઈચ્છા છે તેમણે માત્ર એટલું જ વિચારવું જોઈએ કે બાળકોને આપણે ભણાવીશું કયાં? બાળકોને આપણે શું ભણાવીશું? બાળકો માટે આપણે શું શું કરીશું? પરંતુ એ પણ વિચારવું જોઈએ કે બાળકોને આપણે કેવા સંસ્કાર આપીશું અને કેવી રીતે આપીશું? બાળકોને જે કરવું છે, એમને જેવા બનવું છે, તેની બધીયે તૈયારીઓ બાળક ઉદરમાં હોય ત્યારે નવ મહિનાની અંદર પચાસ ટકા પૂરી કરી લે છે. બાકીની પચાસ ટકા તૈયારી બાળકની પાંચ વર્ષની ઉંમરની અંદર થઈ જાય છે. સૌથી સંવેદનશીલ અવસ્થા પાંચ પહેલાં જ પૂરી થઈ જાય છે. માતાના પેટમાં જે દિવસથી બાળક આવે છે, તે જ દિવસથી તે શીખવાનું શરૂ કરી દે છે અને તે પાંચ વર્ષનું થતાં થતાંમાં જ્યારે તેને બોલતાં આવડે છે, સમજતાં આવડે છે ત્યાં સુધી તેનામાં સંસ્કારો રેડવાની વાત પૂરી થઈ જાય છે. બાકી તો સમગ્ર જીવનભર સ્કૂલમાં અને કોલેજમાં જઈને અને બીજે જ્યાં જ્યાં તે જાય છે ત્યાંથી તે અનુભવ-જ્ઞાન એકઠું કરીને પોતાનું ભૌતિક જ્ઞાન તે એકઠું કરતો રહે છે.

મિત્રો, સ્વભાવનું નિર્માણ, ચરિત્રનું નિર્માણ, ક્રિયાઓનું નિર્માણ તે સમયે થાય છે, જ્યારે વ્યક્તિનું બાહ્ય મન જાગ્રત નથી હોતું અને અચેતન મન પૂરેપૂરી રીતે જાગૃત હોય છે. અચેતન મનની જાગૃત અવસ્થા બાળક પેટમાં આવવાથી માંડીને પાંચ વર્ષ સુધીની છે, અને ચેતન મન? ચેતન મનનો વિકાસ પાંચમા વર્ષથી શરૂ થાય છે અને તે જીવનના અંતિમ સમય સુધી ચાલુ રહે છે.

અચેતન મનને ટાળો

મનુષ્યના ગુણ, કર્મ અને સ્વભાવ, તેનું વ્યક્તિત્વ અને તેનાં લક્ષ્ય આ તમામ મનુષ્યના અચેતન મન સાથે સંબંધિત છે અને ચેતન મનમાં વ્યવહારકુશળતા, શિક્ષણ, બાલ્યજ્ઞાન, કલા-કૌશલ્ય વગેરે વાતો બાહ્ય મસ્તિષ્ક સાથે સંબંધિત છે. મનુષ્યનું વ્યક્તિત્વ તેના અચેતન મન સાથે જોડાયેલું છે. ચેતન મનની સાથે તેની જાણકારી અને ક્રિયાકલાપોનો જ સંબંધ છે. અચેતન મન જે દિવસોમાં વિકસિત થતું હોય છે, તે સમયે તેને શિક્ષણ આપવા માટે બીજો કોઈ ઉપાય નથી. બાળક સ્વયં તેનું શિક્ષણ નથી કરી શકતું. તે સમયે માતા-પિતાનું એ કર્તવ્ય છે કે તેઓ પોતાનાં બાળકોને જેવાં બનાવવાં હોય, તેના અચેતન મનને જેવું ઢાળવું હોય, તેનું ભવિષ્ય જેવું બનાવવું હોય, તેને અનુરૂપ પોતાની તૈયારી પોતાનામાં કરવાનું શીખે.

મિત્રો, બાળક ઉદરમાં આવે, તેના પહેલાં જ માતાપિતાએ એ પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કે પોતે ખુદ જુએ કે પોતાનો સ્વભાવ કેવો છે? પોતાના કર્મો કેવાં છે? પોતાના ગુણો કેવા છે? પોતાના વિચારો કેવા છે? પોતાના ભાવ કેવા છે? આ બધી વાતોની તૈયારી બાળકનું નિર્માણ કરતાં પહેલાં જ કરી લેવી જોઈએ. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણએ એક સારું સંતાન પેદા કરવું હતું. રુક્મિણીએ કહ્યું કે આપણને એક સારાં સંતાનની જરૂર છે. તો તેમણે કહ્યું કે તેના માટે પહેલાં આપણે પોતે પોતાની જાતને તૈયાર કરવી જોઈએ. કેવી રીતે જાતને તૈયાર કરવી જોઈએ? તેના માટે રુક્મિણી અને શ્રીકૃષ્ણ બન્ને તે સ્થળે હિમાલય પ્રદેશમાં ચાલી નીકળ્યાં, જેને આજકાલ બદરી-નારાયણ કહેવામાં આવે છે. રુક્મિણી અને શ્રીકૃષ્ણ બોરનાં ફળ ખાઈને હિમાલય પર્વત પર ધોર તપસ્યા કરવા લાગ્યાં. તે પછી જ્યારે તેઓ પાછાં કર્યાં ત્યારે તેમણે એક સંતાન પેદા કર્યું. તેનું નામ હતું પ્રદ્યુમ્ન. મિત્રો, પ્રદ્યુમ્ન ચહેરેમહોરે, દેખાવે, ગુણથી, કર્મથી, સ્વભાવથી બરાબર એવો જ હતો જેવા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ હતા. કેટલીકવાર તો ઓળખનારને ભ્રમ થઈ જતો કે

આ બન્નેમાંથી શ્રીકૃષ્ણ કોણ છે અને પ્રદ્યુમ્ન કોણ છે ? તેનું કારણ ફક્ત એટલું જ હતું કે તેમણે બાળક પેદા કરતાં પહેલાં પોતાની તૈયારી પૂરી કરી હતી.

તૈયારી માતા-પિતાની હોવી જોઈએ

બાળકને કેવી રીતે અને કેવું બનાવવામાં આવે અને તે માટે શું શું કરવું જોઈએ ? તેના માટે પોતાની મનોભૂમિ અને પોતાનો ક્રિયાકલાપ, પોતાનો સ્વભાવ, પોતાનું આચરણ આદિ માતા-પિતાએ બાળકના જન્મ પહેલાંથી જ તૈયાર કરવાં જોઈએ, જેથી જે રજ અને વીર્ય દ્વારા બાળક થવાનું છે તે ઉદરમાં આવતાં પહેલાં તે રજમાં અને વીર્યમાં સાત્ત્વિકતાનો સમાવેશ, સારાપણાનો સમાવેશ, શ્રેષ્ઠતાનો સમાવેશ થઈને રહે. તે પછીથી બાળકની સારી ગણાતી પાઠશાળા શરૂ થાય છે, જેની તુલનામાં પબ્લિક સ્કૂલોની કોઈ કિંમત નથી, કોલેજોની કોઈ કિંમત નથી. ટ્યુટરોની પણ કોઈ કિંમત નથી. તે બધેબધું શિક્ષણ અને તેના વ્યક્તિત્વના વિકાસનું શિક્ષણ બાળકના ઉદરમાં આવતાં પહેલાંથી માંડીને તે ઉદરમાંથી બહાર આવે છે ત્યાં સુધીમાં તેમાંનું ઘણું બધું પૂરું થઈ જાય છે. તે સમયે માતાની મનોવૃત્તિ જેવી પણ હશે, તે અનુસાર તે સ્વભાવ અને તે સંસ્કાર બાળક પર પ્રભાવ પાડતાં જશે.

મિત્રો, તે દિવસોમાં ગર્ભવતી મહિલાની સ્થિતિ નાજુક હોય છે. તેથી તે સમય દરમિયાન તેને કોઈ માનસિક આઘાત લાગવો ન જોઈએ અને કોઈ પ્રસંગ એવો બનવો ન જોઈએ, જેનાથી તેની અંદર ક્ષોભ પેદા થાય, ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય, ઈર્ષ્યા અને દાહ-બળતરાના ભાવ ઉત્પન્ન થાય અથવા તેને દુષ્કર્મ કરવાની તક મળે. તે સમય દરમિયાન તેની પ્રસન્નતાને અખંડિત રાખવી જોઈએ. ધરના માણસોનું, પતિનું એ કામ છે, પરિવાર જનોનું એ કામ છે કે ગર્ભવતી મહિલાનો સ્વભાવ અને સંસ્કાર સુંદર જાળવી રાખે. તેને હસીખુશીના વાતાવરણમાં રાખવામાં આવે અને એ પ્રકારની પરિસ્થિતિઓથી તેને દૂર રાખવામાં આવે જેનાથી તે મનમાં ભય પેદા થતો હોય, ચિંતા પેદા થતી હોય, રોષ પેદા થતો હોય, કલેશ પેદા થતો હોય. આ પ્રકારની મનોભૂમિ માતાની જાળવી રાખવામાં આવે તો નિઃસંદેહ બાળકનું વ્યક્તિત્વ નિખરતું રહેશે.

મહાભારતમાં એક કથા આવે છે કે અભિમન્યુ જ્યારે પોતાની માતાના ઉદરમાં હતો, ત્યારે તેને કોઈક શિક્ષણની જરૂર હતી. તેના પિતા અર્જુને ચક્રવ્યૂહના ભેદની ક્રિયા પોતાની ધર્મપત્નીને કહેવાની શરૂ કરી અને તે બાળક જે પેટની અંદર બેઠો હતો તે મહાભારતની કથા અનુસાર તે બધે બધી વિધિઓ અને ચક્રવ્યૂહ ભેદવાનું વિજ્ઞાન સાતમા કોઠા સુધી શીખતો રહ્યો. ચક્રવ્યૂહ ભેદનનો અંતિમ ક્રમ તે સાંભળી ન શક્યો. જ્યારે તે જન્મ્યો, મોટો થયો ત્યારે તેને એ તક પણ મળી ન

હતી કે જો કદીક ચક્રવ્યૂહની લડાઈ લડવી પડે તો તે કેવી રીતે લડવું, પરંતુ જ્યારે ચક્રવ્યૂહ ભેદવાનો સમય આવ્યો ત્યારે તેણે પોતાના પિતા પાસેથી માતાના પેટમાં રહે રહે જે જ્ઞાન મેળવ્યું હતું તે બધે બધું જ્ઞાન અનાયાસે જ જાગૃત થઈ ગયું અને અનાયાસે જ તે કામ કરવા લાગ્યો, જે મોટા મોટા શૂરવીરોને પણ આવડતું નહતું. ચક્રવ્યૂહનાં છ ચક્રો તેણે ભેદી નાંખ્યાં. સાતમું ચક્ર કોઈ રીતે છળકપટની આડે આવી ગયું તો તે બિચારો માર્યો ગયો, પરંતુ અભિમન્યુનું શિક્ષણ માતા-પિતા દ્વારા તે સમયે થયું હતું, જ્યારે તે માતાના ઉદરમાં હતો.

અનિવાર્ય છે સંયમ

સાથીઓ, માતાને સંયમ અને બ્રહ્મચર્યના વાતાવરણમાં રાખવી જોઈએ. જો બાળકને કામુક ન બનાવવું હોય તો કેટલાંય માતા-પિતા ભૂલી જાય છે અને એમ સમજે છે કે કે કોઈ બાળક તો છે નહિ, અમે એકલા જ છીએ. એકલતાના સમયમાં તે પ્રકારની અશ્લીલ કામક્રીડાઓ તેઓ આપસમાં કરતાં રહે છે. કેટલીય વાર તો એવું પણ બને છે કે ગર્ભવતી મહિલા સાથે ન કરવી જોઈએ તેવી વાતો લોકો તેની સાથે કરવા લાગે છે. નાનું બાળક, જે માતાના ઉદરમાં બેઠું છે, તે આ બધી પ્રક્રિયાઓને, બધી સંવેદનાઓને ગ્રહણ કરતું રહે છે અને તે જ્યારે પેદા થાય છે ત્યારે તેનામાં કામુકતાના બધા સંસ્કાર જોવા મળે છે. ઘણીવાર એવું જોવા મળ્યું છે કે બહુ નાનાં બાળકો જેમને બરાબર બોલતાં પણ આવડતું નથી અને જેમને દુનિયાદારીની પૂરી જાણકારી પણ નથી તેઓ કામ-ક્રીડા તરફ અગ્રેસર થતાં જોવા મળ્યાં છે. આનું કારણ માત્ર એ છે કે એ બધા જ ક્રિયાકલાપો તેમણે મા-બાપની વચ્ચે અશ્લીલ વ્યવહારના રૂપમાં થતા તે સમયે જોયા અને શીખી લીધા છે જ્યારે તેઓ ઉદરમાં હતા.

વાસ્તવમાં, બાળક જ્યારે પેટમાં હોય છે ત્યારે, પરિવારનું સમગ્ર વાતાવરણ જ તેનું શિક્ષણકાર્ય કરે છે. સ્કૂલમાં શિક્ષકો અને કોલેજમાં પ્રોફેસરો કેટલા બધા હોય છે, તેમાંના કોઈ કંઈ ભણાવે છે, કોઈ કંઈક ભણાવે છે - પરંતુ અસલી વાસ્તવિક પ્રોફેસરો તો તે લોકો છે જેમના સંપર્કમાં ગર્ભવતીએ રહેવું પડે છે. ધરનાં માણસો જેવા સ્વભાવનાં હોય છે, જે પ્રકારનાં હોય છે, જે આચરણવાળાં હોય છે - તેજ હકીકતમાં બાળકનાં પ્રોફેસર છે. સારા બાળકનું નિર્માણ કરવા માટે ભગવાન રામે એ જરૂરી જાણ્યું કે પોતાની ધર્મપત્ની સીતાને ત્યાં મોકલવામાં આવે, જ્યાં સંસ્કારભર્યું વાતાવરણ હોય. લવ-કુશ જ્યારે સીતામાતાના ઉદરમાં હતા ત્યારે મહર્ષિ વાલ્મીકિના આશ્રમમાં તેમણે સીતાજીને મોકલી દીધાં. ત્યાં સાધનાનું વાતાવરણ હતું. તપશ્ચર્યાનું વાતાવરણ હતું. ત્યાં જ્ઞાનનું વાતાવરણ હતું, ત્યાં ભક્તિનું વાતાવરણ હતું. તે સુસંસ્કારી વાતાવરણમાં રહીને માત્ર સીતાજીનું દુઃખ અને શોક સમાપ્ત જ ન થયાં, પરંતુ જે

ઉદરસ્થ બાળકો હતાં તેમનું પણ જાણે શું નુ શું થઈ ગયું.

બાળકોનું શિક્ષણ, બાળકોનું નિર્માણ, વાસ્તવમાં આ બધે બધી જવાબદારીઓ માતા-પિતાની છે. જ્યાં સુધી બાળક પેદા થતું નથી, તેના પહેલાં પોષક આહારના રૂપે માતાને સાત્વિક આહાર ગણાવી શકાય, એ બધી ચીજો આપવી જોઈએ. માતાના સ્વાસ્થ્યનું રક્ષણ કરવાનો પ્રયત્ન, જ્યારે તે ગર્ભવતી હોય ત્યારે કરવો જોઈએ. ભવિષ્યમાં બાળકના સ્વાસ્થ્યની ગેરંટી એ બાબત પર ટકેલી છે કે ગર્ભવસ્થામાં માતાએ શું ખાધું છે. માતાએ શું પહેર્યું છે? તે કેવા વાતાવરણમાં રહી અને તેના મનની સ્થિતિ કેવા પ્રકારની રહી? આ પ્રકારની વ્યવસ્થા ગોઠવવાનું કામ પિતાનું છે.

પિતાની પણ જવાબદારી

મિત્રો, બાળકનું નિર્માણ કરવાનું કામ કેવળ માતાનું નથી, પિતાની પણ જવાબદારી છે. પરિસ્થિતિનું નિર્માણ માતા કેવી રીતે કરી શકે? જો ઘરમા કોભનું વાતાવરણ હોય તો તે વાતાવરણને સુધારવાનું, તેની વ્યવસ્થાનું કરવાનું કામ પિતાનું છે. ગર્ભવતી મહિલાને યોગ્ય આહાર મળતો નથી તો તે અંગેની જવાબદારી બાળકના પિતાની છે. બિચારી ગર્ભવતી સ્ત્રી કઈ રીતે અને શું કરી શકે? જો ઘરના લોકોનો સ્વભાવ સારો નથી, દૂષિત છે, કલુષિત છે તો તે સ્ત્રીને ક્યાં રાખવી? ઘરવાળાને શું કહેવું? સ્થિતિને કઈ રીતે સુધારવી? આ બધું કહેવું તે ગર્ભવતીનું કામ નથી; પરંતુ તેના પતિનું કામ છે. બાળકનું નિર્માણ અહીંથી શરૂ થાય છે. બાળકની બાબતમાં આ બધી વાતો દરેકે સમજવી જોઈએ.

એમ કહેવાય છે કે પિંડદાન આપનાર ન હોય તો પિતા નરકમાં જાય છે. કર્મકાંડમાં જ્યાં સુધી પિંડદાનને સંબંધ છે, તેના વિશે તો હું કહી શકું તેમ નથી, પરંતુ જ્યાં સુધી બાળકના ક્રિયાકલાપ અને પિંડનો સંબંધ છે, જ્યાં સુધી તેના મનરૂપી પિંડનો સંબંધ છે. જો બાળકનો પિંડ અર્થાત્ શરીર, બાળકનું વ્યક્તિત્વ પિંડ- એ સાચો છે, ઠીક છે, સારો છે તો પિતાએ સ્વર્ગમાં જ જવું પડશે કેમ? કેમ કે સમાજની સેવા માટે તેણે એક એવો સુયોગ્ય પ્રતિનિધિ રજૂ કર્યો છે, જે સમાજની સેવા માટે અને દુનિયામાં શ્રેષ્ઠ કામ કરવા માટે, દુનિયામાં શાંતિ પેદા કરવા માટે પોતાનું જીવન સમર્પી શકવામાં સમર્થ બન્યો. શું આ સમાજની સેવા નથી? હા, સમાજની સેવા છે, સારી વ્યક્તિ બાળકના રૂપમાં, પોતાના સંતાનના રૂપમાં સર્જને તેને સમાજને અર્પિત કરે તો આ કામ પિતાનું છે સાથોસાથ માતાનું છે.

આ રીતે જો કોઈએ સુયોગ્ય સંતાન પેદા કર્યું છે તો તે નિઃસંદેહ સ્વર્ગમાં જશે. તેણે સમાજની મોટી સેવા કરી, એક શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિ સમાજને આપી, પરંતુ કોઈ વ્યક્તિ જો કામ-વાસનાથી પીડાઈને અને બાળકોનો મોહ અને વ્યામોહ રાખી

- જે આજકાલના સમાજમાં ફેલાયેલ છે, તે રીતે સમજ્યા વિચાર્યા વિના બાળકો પેદા કરવા લાગે અને તેને સંસ્કારવાન ન બનાવી શક્યો તો? પત્ની જે સમયે ગર્ભવતી હતી, તેને માટે સુયોગ્ય વ્યવસ્થા ન બનાવી શક્યો, પોતાની મનોભૂમિને ઠીક ન કરી શક્યો, પરિવારનું વાતાવરણ શ્રેષ્ઠ ન બનાવી શક્યો, બાળકનો વિકાસ કરવા માટે, તેના વિનોદ માટે - જે પરિસ્થિતિઓની અને વાતાવરણની આવશ્યકતા હતી તે આપી ન શક્યા, પરિણામે બાળક નકામો અને દુષ્ટ બની ગયો, નીચ અને કુમાર્ગગામી બની ગયો, સમાજમાં અનાચાર-દુરાચાર પેદા કરનાર બની ગયો, તો તે અનાચાર પેદા કરનાર બાળકને જેણે જન્મ આપ્યો છે, એને એવો બનાવવાનો દોષ જેના ઉપર છે તેણે તો નરકમાં જવું જોઈએ. કેમ કે સમાજમાં તેણે એક એવી વિકૃતિ પેદા કરી છે. તે જો તે ન કરત તો કદાચ દુનિયામાં વધુ શાંતિ બની રહેત અને સુવ્યવસ્થા જળવાઈ રહેત. આ અર્થમાં બાળક દ્વારા અને સંતાન દ્વારા પિતા નરકમાં જતા હોય તો બીજી રીતે આ વાત આલંકારિક રૂપે સાચી માની શકાય કેમ કે તેના જવાબદાર માતા અને પિતા છે.

જવાબદારી બંનેની એકસરખી

મિત્રો, માત્ર પિતા વિશે જ નહિ, માતા વિશે પણ પિંડદાનની વાત કહેવી જોઈએ. માતાને સ્વર્ગ અથવા નરક એ જ સ્વરૂપે મળે છે કે તેણે કેવા પ્રકારનાં સંતાનો પેદાં કર્યાં અને તે સમાજ માટે ઉપયોગી સાબિત થયાં કે બિનઉપયોગી સાબિત થયાં. કોઈનું સંતાન બિનઉપયોગી હોય તો સમજી લેવું જોઈએ કે તેનાં કુપાત્ર માતા-પિતા પોતાના બાળકનું નિર્માણ કરવાની જવાબદારી જાણતાં નહોતાં અને જે તેમણે કરવું જોઈતું હતું, તે તેઓ કરી ન શક્યાં. કામવાસનાને એ રૂપે પાપ સમજવામાં આવી છે કે જો તેના પરિણામ સ્વરૂપે કુયોગ્ય, બીમાર અને અયોગ્ય સંતાનો પેદા થાય તો ભૂમિ પર ભારરૂપ બની રહે તો કામવાસના વાસ્તવમાં નરકમાં લઈ જનારી છે. પરિષ્કૃત કામબીજ સ્વર્ગમાં લઈ જનારું પણ છે, જો તેના કળસ્વરૂપે એવા પ્રકારનાં સંતાનો ઉત્પન્ન થાય, જેમ કે મહાત્મા ગાંધી, વિનોબા ભાવે, વિવેકાનંદ, શંકરાચાર્ય. આવી સમર્થ વ્યક્તિઓને જે માતા-પિતાએ જન્મ આપ્યો છે, તેમની પ્રશંસા જ થતી રહેશે.

બાળકોના નિર્માણમાં માત્ર માતા-પિતા બંનેની જ જવાબદારી નથી, પણ તે સમગ્ર કુટુંબની જવાબદારી પણ છે. માની લો કે માતા-પિતા ભલાં છે, સજ્જન છે, શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ માતા-પિતાની સાથે બાળક એકલું રહેતું નથી. આવું તો ક્યારેક અને ક્યાંક જ બને છે કે માતા-પિતા અને તેમનું બાળક કોઈ કુટુંબની વ્યક્તિ ન હોય.

કાકા, મોટા કાકા, ભાઈ-ભત્રીજા, દાદા-દાદી કોણ જાણે કેટકેટલાં ઘરમાં રહે છે. આપણા દેશમાં સંયુક્ત કુટુંબની પ્રથા

છે અને એક જ ઘરમાં, એક જ કુળમાં, એક જ કુટુંબમાં એક જ મકાનની અંદર અનેક વ્યક્તિઓ રહે છે. અનેક વ્યક્તિઓની છાપ પડે છે. માની લો કે પિતાજી બીડી-તમાકુ નથી પીતા અને કોઈ ખરાબ કામ નથી કરતા, પરંતુ તે જ ઘરના બીજા માણસો ગાળો બોલે છે, તમાકુ ખાય છે, માંસ ખાય છે, લડાઈ-ઝઘડા કરે છે, ખરાબ આચરણ કરે છે તો ગર્ભમાંથી બહાર આવ્યા પછી બાળક કેવળ માતા-પિતા સુધી જ સીમિત નહીં રહે. ગર્ભમાં છે ત્યાં સુધી આ વાત કહી શકાય તેમ છે કે તેની ઉપર ઘણી બધી અસર માતાની રહે છે, થોડી અસર પિતાની રહે છે.

સાંનિધ્યનો, વાતાવરણનો બાળક પર પ્રભાવ

મિત્રો, પિતા દરેક સમયે બાળકના સંપર્કમાં રહેતા નથી અને બાળક જ્યારે જન્મ લે છે ત્યારે આખેઆખા કુટુંબની તેના પર અસર પડે છે. જેના દ્વારા તેને ગોદમાં રમાડવામાં આવે છે તે જો કુસંસ્કારી છે, દુરાચારી છે, અનાચારી છે, અત્યાચારી છે અને તે તેને ખવરાવે-પીવરાવે છે તો બાળકનો સારો ઉછેર થઈ શકતો નથી. કોઈ કોઈ વ્યક્તિઓ એવું કરે છે કે પોતાનાં બાળકોના પાલનપોષણ માટે નોકર રાખે છે. નોકર જ આખો દિવસ તેને ખવરાવે-પીવરાવે છે, નવરાવે-ધોવડાવે છે, નોકર જ કપડાં ધોવે છે, નોકર તેને ગોદમાં લઈને ફરે છે. કેટલીક વ્યક્તિઓ પોતાની પત્નીને બાળકને દૂધ પિવડાવવા નથી દેતી અને તેને ધાઈનું દૂધ પિવડાવે છે. જો ધાઈ બાળકને દૂધ પિવડાવે છે, જો નોકર બાળકોને ખવડાવે તો તેમનો પ્રભાવ બાળક પર પડવો જ જોઈએ કેમ કે બાળક ખૂબ જ સંવેદનશીલ હોય છે.

પાંચ વર્ષની અંદર બાળકની સંવેદના એટલી તીવ્ર હોય છે કે જ્યાં ક્યાંય પણ, જેના પણ સંપર્કમાં તે આવશે, તેમનો કોઈ કોઈ પ્રભાવ ગ્રહણ કર્યા વિના રહી શકતો નથી. જ્યારે તે બાળક મોટી ઉંમરનું થઈ જાય છે અને તેની બુદ્ધિ વિકસિત થઈ જાય છે ત્યારે તો તે મંથન કરવા લાગે છે. કોનો પ્રભાવ સ્વીકારવો અને કોનો પ્રભાવ ન સ્વીકારવો, કોની ઉપેક્ષા કરવી અને કોને પ્રેમ કરવો, કોની તરફ આકર્ષિત થવું અને કોની તરફ આકર્ષિત ન થવું. પાંચ વર્ષો પછી તો તેની ઘણી બધી ચીજો વિકસિત થઈ જાય છે, પરંતુ બહુ નાનું બાળક આ કરી શકતું નથી અને જે કોઈ વાતાવરણ તેની આસપાસ હોય છે, તેનાથી તે પ્રભાવિત થઈ જાય છે. જો ગોદમાં ખવરાવનાર-રમાડનાર લોકો કુસંસ્કારી છે, દુષ્ટ સ્વભાવના છે, ખરાબ વૃત્તિના છે, જે ધાઈ તેમને દૂધ પિવડાવવા માટે રાખવામાં આવી છે અથવા કુટુંબી લોકો, જેઓ તેમને ખવરાવે-પીવરાવે છે, સાથે રાખે છે તેઓ જો ખરાબ સ્વભાવના છે તો બાળકનું સારું નિર્માણ શકતું નથી.

આ બધી બાબતોને ધ્યાનમાં લેતાં પહેલાં પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે બાળકો પેદા કરવાં તે બહુ મોટી જવાબદારી છે, કેમ કે જો

આપણે સમાજને કુસંસ્કારી બાળક આપ્યું તો સમાજની કુસેવા કરી છે, બહુ જ મોટું નુકસાન કર્યું છે. આપણે જો સમાજ માટે એક સારું અને સુયોગ્ય સંતાન પેદા કરીને આપ્યું હોય તો સમજી લેવું જોઈએ કે ભામાશાહે જે રીતે મહારાજા પ્રતાપને પ્રચુર ધન-દોલત આપ્યાં હતાં અને સમાજની બહુ મોટી સેવા કરી હતી, તે જ રીતે આપણે પણ સમાજની મોટી સેવા કરી શકીએ છીએ.

બાળકોનું નિર્માણ ઘરની પાઠશાળામાં

મિત્રો, બાળકોનું નિર્માણ ઘરની પાઠશાળામાં થતું હોય છે તેથી ઘરને એક પાઠશાળાના રૂપે બનાવવું જોઈએ. બાળક ઘરમાં જે ક્રિયાકલાપો થતાં જોશે, તેની છાપ તેના પર પડશે. જો ઘરમાં સફાઈ-સ્વચ્છતા રાખવામાં આવતી હોય તો બાળકનો સ્વભાવ નાની ઉંમરમાં સફાઈપ્રેમી બની જશે. ઘરના વાતાવરણમાં જો ગંદકી ફેલાયેલી હોય તો બાળક ગંદુ થઈ જશે. સાચી વાત તો એ છે કે બાળક પોતાના પિતાનો પિતા છે, અને ગુરુનો ગુરુ છે. કેમકે તેને સારો રાખવા માટે લોકોએ સતર્ક રહેવું પડે છે. જ્યારે કોઈ કારણસર ઘરમાં પોલીસ આવે છે ત્યારે જો ઘરમાં ચોરીની ચીજ-વસ્તુઓ રાખી હોય તો દરેક માણસ તેને સગેવગે કરી દે છે. પોલીસ આવી ગઈ અને ક્યાંક એવું ન બને કે તે પકડાઈ જાય, એટલા માટે તેઓ તે છુપાવી દે છે. બાળક એક પ્રકારનો પોલીસ છે. સમજદાર અને જવાબદાર માણસ આ બાબતનો અનુભવ કરે છે કે તે (બાળક) આપણી પાસેથી કાંઈક શીખવાનો છે, તો તેઓ બાળકો શીખે તેવાં ક્રિયા-કાર્યો કરતા નથી.

મિત્રો, જ્યાં સુધી બાળક મોટું થઈ જતું નથી ત્યાં સુધી માતા-પિતાએ અશ્લીલ ક્રિયાઓ કરવી ન જોઈએ. એમણે એવું ન વિચારવું જોઈએ કે આ તો નાનું બાળક છે. તે બિચારો શું સમજવાનો હતો? તેને દુનિયાદારીનું જ્ઞાન જ ક્યાં છે? આપણે હસતા-રમતા રહીએ અને ગંદી વાતો-બાબતો કરતા રહીએ તો તેની બાળક પર શી અસર થવાની છે? આવું સમજવું તે માતા-પિતાની બહુ મોટી ભૂલ છે. વાસ્તવમાં નાનું બાળક જેટલું વધારે જાણકાર હોય છે, તેટલો મોટી ઉંમરનો માણસ નથી હોતો. મોટો માણસ ઊંઘી જાય છે તો બેખબર બની જાય છે, પરંતુ બાળક જે સમય દરમિયાન ઊંઘતું રહે છે, તે દરમિયાન તેનું અચેતન મન બહુ જ ઝડપી ગતિએ કામ કરતું રહે છે અને માતા-પિતા શું કરે છે તે બાબતને તે બહુ ધ્યાનથી અને ઝીણવટથી જોતું રહે છે. તે માત્ર જોતું જ નથી રહેતું પણ શીખે પણ છે. માત્ર શીખતું જ નથી રહેતું, પરંતુ પોતાના અંતરના ચરિત્રનું નિર્માણ પણ કરતું રહે છે. ઘરની પાઠશાળામાં જ, વાસ્તવમાં બાળકોનું નિર્માણ કરી શકાય છે.

(શેષ, હવે પછીના અંકમાં)

મહાશક્તિ ગાયત્રીનું ધરા-ધામ પર અવતરણ

જેઠ સુદ દશમ (૧૦ જૂન ૨૦૦૩) આદિ શક્તિ માતા ગાયત્રીના અવતરણની પાવન તિથિ છે. યુગો પહેલાં મહર્ષિ વિશ્વામિત્રના મહાતપથી મા ગાયત્રી આ જ શુભ તિથિએ ધરતીવાસીઓ માટે વરદાયિની બન્યાં હતાં. કાળના પ્રવાહમાં ગાયત્રીની શક્તિધારાઓ વિલુપ્ત થવા લાગી. જન સામાન્ય, મહાશક્તિના દિવ્ય પ્રભાવોથી અજાણ બનવા લાગ્યો. એવામાં યુગઋષિ પરમપૂજ્ય ગુરુદેવે યુગ વિશ્વામિત્રના રૂપમાં કઠોર તપસાધના કરી. જન સામાન્યને જગન્માતાની કૃપા, કરુણાનું જ્ઞાન કરાવ્યું. માતાના અમિત પ્રભાવોથી અપરિચિત જન-મનમાં એ સવાલ ઉદ્ભવી શકે છે કે અગણિત મંત્રો, અનેકાનેક સાધના-વિધિઓ હોવા છતાં ગાયત્રી સાધના જ શા માટે.

શાસ્ત્ર રચના કરનાર અનુભવી મહર્ષિઓએ આ પ્રશ્નનો વિસ્તૃત ઉત્તર પ્રસ્તુત કર્યો છે. જેમણે ગાયત્રી મહાશક્તિનો પાલવ પકડ્યો, તે બધાનું એ જ કહેવું છે કે ગાયત્રી મહામંત્ર માત્ર એક મંત્ર જ નથી, પણ તેમાં બધા જ મંત્રોનો સમાવેશ છે. તેના ચોવીસ અક્ષરોમાં શક્તિનો સમુદ્ર સમાયેલો છે. એટલે તો ઋષિની વાણી કહે છે.

ગાયત્રી ચૈવ સંસૈવ્યા ધર્મકામાર્થ મોક્ષદા ।

ગાયત્ર્યાસ્તુ પરં નાસ્તિ ઈહ લોકે પરમં ચ ॥

ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષને સિદ્ધ કરનારી ગાયત્રીનો જપ કરવો જોઈએ. ગાયત્રી મંત્રથી વધીને કોઈ મંત્ર આ લોકમાં અને પરલોકમાં નથી.

આ મહામંત્રના ચોવીસ અક્ષરોમાં ચોવીસ મહાન મહર્ષિઓની તપશક્તિ સમાયેલી છે. જે મહર્ષિઓની તપ-ચેતનાથી ગાયત્રી મહામંત્રના ચોવીસ અક્ષરો ઓતપ્રોત છે. તે મહર્ષિઓ છે-

વામદેવોઽન્નિર્વસિષ્ઠ શુકઃ કણ્વઃ પરાશરઃ ।

વિશ્વામિત્રો મહાતેજઃ કપિલઃ શૌનકો મહાન્ ॥

યાજ્ઞવલ્કયો ભરદ્વાજો જમદગ્નિસ્તપોનિધિઃ ।

ગૌતમો મુદ્ગલશ્ચૈ વેદવ્યસશ્ચ લોભેશઃ ॥

અગસ્ત્યઃ કૌશિકો વત્સઃ પુલસ્ત્યો માણ્ડુકસ્તથા ।
દુર્વાસાસ્તપસાં શ્રેષ્ઠો નારદઃ કશ્યપસ્તથા ॥
ઈત્યેતે ઋષયઃ પ્રોકતા વર્ણાનાં કમશો મુને ।

વામદેવ, અન્નિ, વસિષ્ઠ, શુક, કણ્વ, પરાશર, મહાતેજસ્વી વિશ્વામિત્ર, કપિલ, મહાન શૌનક, યાજ્ઞવલ્કય, ભરદ્વાજ, તપોનિધિ જમદગ્નિ, ગૌતમ, મુદ્ગલ, વેદવ્યાસ, લોમસ, અગસ્ત્ય, કૌશિક, વત્સ, પુલસ્ત્ય, માણ્ડુક, દુર્વાસા, નારદ અને કશ્યપ. કમાનુસાર આ ઋષિઓની તપશક્તિ ગાયત્રી મહામંત્રના પ્રત્યેક વર્ણમાં સમાયેલી છે. ગાયત્રી મહામંત્રની સાધના કરનાર સાધક આ ચોવીસ ઋષિઓના મહાતપનો ભાગીદાર બને છે.

ચોવીસ ઋષિઓની જેમ ગાયત્રી મહામંત્રમાં ચોવીસ છંદોની પણ ઊર્જા છે. સામાન્ય કમમાં એવું જ સમજવામાં આવે છે - ગાયત્રી મહામંત્રનો છંદ કેવળ ગાયત્રી છે, પરંતુ યથાર્થતા તેની અલગ છે. ઋષિઓનું વચન છે-

ગાયત્ર્યુષ્ણિગનુષ્ટપ્ ચ બૃહતી પંકિતરેવ ચ ॥

ત્રિષ્ટુમં જગતી ચૈવ તથાઽતિજગતી મતા ।

શક્કરિતશક્કરી ચ ધૃતિશ્ચાતિધૃતિસ્તથા ॥

વિરાટપ્રસ્તાર પંકિતશ્ચ કૃતિઃ પ્રકૃતિરાકૃતિઃ ।

વિકૃતિઃ સંસ્કૃતિ શ્ચૈવાક્ષર પંકિતસ્તથૈવ ચ ॥

ભૂભુવઃ સ્વરિતિચ્છન્દસ્તથા જ્યોતિષ્મતી સ્મૃતમ્ ।

ઈત્યેતાનિ ચ છન્દાંસિ કીર્તિતાની મહામુને ॥

ગાયત્રી ઊષ્ણક, અનુષ્ટુપ, બૃહતી, પંકિત, ત્રિષ્ટુપ, જગતી, અતિ જગતી, શકવરી, અતિશકવરી, ધૃતિ, અતિધૃતિ, વિરાટ, પ્રસ્તાર, પંકિત, કૃતિ, પ્રકૃતિ, આકૃતિ, સંસ્કૃતિ, અક્ષર પંકિત, ભૂ, ભુવઃ, સ્વઃ અને જ્યોતિષમતી-આ ચોવીસ છંદોની ઊર્જા ગાયત્રીના ચોવીસ અક્ષરોમાં સમાયેલી છે.

ગાયત્રી જપ કરનાર, આ તમામની ઊર્જાના અનુદાનનો લાભ ઉઠાવે છે.

ગાયત્રી મહામંત્રના ચોવીસ અક્ષરોમાં ચોવીસ દેવતાઓનાં વરદાનો પણ સંકળાયેલા છે. મહર્ષિઓની અનુભૂત વાણી છે-

આગ્નેયઃ પ્રથમં પ્રોક્તં પ્રાજાપત્યં દ્વિતીયકમ્ ।
તૃતીયં ચ તથા સોમ્યમીશાનં ચ ચતુર્થકમ્ ॥
સવિત્રં પંચમં પ્રોક્તં ષષ્ઠમાદિત્ય દૈવતમ્ ।
બાર્હસ્પત્યં સપ્તમં તુ મૈત્રાવરુણમમમ્ ॥
નવમં ભગવદૈવત્યં દશમં ચાર્યમેશ્વરમ્ ।
ગણેશમેકાદશકં ત્વાષ્ટં દ્વાદશકંસ્મૃતમ્ ॥
પૌષ્ણં ત્રયોદશં પ્રોક્તમૈદ્રાગ્નં ચ ચતુર્દશમ્ ॥
વાસવ્યં પંચદશકમ્ વામદેવ્યં ચ ષોડશમ્ ।
મૈત્રાવરુણદૈવત્યં પ્રોક્તં સપ્તદશાક્ષરમ્ ॥
અષ્ટાદશં વૈશ્વદેવમનિવશં તુ માતૃકમ્ ।
વૈષ્ણવં વિશતિતમં વસુદૈવતમિરિતમ્ ॥
એકવિંશતિસંખ્યાકં દ્વાવિશં રુદ્રદૈવતમ્ ।
ત્રયોવિશં ચ કૌબેરમાશ્વિને તત્ત્વસંખ્યકમ્ ॥
ચતુર્વિંશતિવર્ણાનાં દેવતાનાં ચ સંગ્રહઃ ।
કથિતઃ પરમશ્રેષ્ઠો મહાપાપૈકશોધનઃ ॥

પ્રથમના અગ્નિ, બીજાના પ્રજાપતિ, ત્રીજાના ચન્દ્રમા, ચોથાના ઈશાન, પાંચમાનાં સવિતા, છઠાના આદિત્ય, સાતમાના બૃહસ્પતિ, આઠમાના ચિત્રવરુણ, નવમાના ભગ, દશમાના અર્યમા, અગિયારમાના ગણેશ, બારમાના ત્વષ્ટા, તેરમાના પૂષા, ચૌદમાના ઈન્દ્ર અને અગ્નિ, પંદરમાના વાયુ, સોળમાના વામદેવ, સત્તરમાના મૈત્રાવરુણ, અઠારમાના વિશ્વેદેવા, ઓગણીસમાની માતૃકાઓ, વીસમાના વિષ્ણુ, એકવીસમાના વસુ, બાવીસમાના રુદ્ર, ત્રેવીસમાના કુબેર, ચોવીસમાના અશ્વિનીકુમાર - આ ચોવીસ અક્ષરોના દેવતાઓ છે. આ બધા પરમ શ્રેષ્ઠ અને મહાપાપના શોધક છે. ગાયત્રી મહામંત્રની સાધના કરનાર ને આ બધાની સાધનાનું ફળ એકસાથે મળે છે.

ગાયત્રી મહામંત્રના ચોવીસ અક્ષરોમાં દેવીઓની ચોવીસ શક્તિઓ પણ સમાયેલી છે. ઋષિ કહે છે -

વામદેવી પ્રિયા સત્યા વિશ્વાત ભદ્રા વિલાસિની ॥
પ્રભાવતી જયા શાન્તા કાન્તા દુર્ગા સરસ્વતી ।
વિદુમા ચ વિશાલેશા વ્યાપિની વિમલા તથા ॥
તમોઽપહારિણી સૂક્ષ્મા વિશ્વયોનિર્જયાવશા ।
પદ્માલયા પરાશોભા ભદ્રા ચ ત્રિપદા સ્મૃતા ॥
ચતુર્વિંશતિ વર્ણાનાં શક્તયઃ સમુદ્રાહતાઃ ॥

વામદેવી, પ્રિયા, સત્યા, વિશ્વા, ભદ્રા, વિલાસિની, પ્રભાવતી, જયા, શાન્તા, કાન્તા, દુર્ગા, સરસ્વતી, વિદુમા, વિશાલેશા, વ્યાપિની, વિમલા, તમોપહારિણી, સૂક્ષ્મા, વિશ્વયોનિ, જયાવશા, પદ્માલયા, પરાશોભા, ભદ્રા અને ત્રિપદા-આ ક્રમાનુસાર ચોવીસ અક્ષરોની શક્તિઓ છે. ગાયત્રી સાધક આ બધી શક્તિઓનાં વરદાનોથી સ્વયમેવ જ લાભાન્વિત થઈ જાય છે.

ગાયત્રીના ચોવીસ અક્ષરોમાં સૃષ્ટિના ચોવીસ રંગો પણ સમાવિષ્ટ છે. ઋષિનું કથન છે.

ગુરુએ કહ્યું, “ધર્મદે, સત્યને ધારણીને ધારણ કરવામાં આવતી શ્રદ્ધા જ શ્રેષ્ઠ છે.”

અનીતિને અપનાવીને સુખની આકાંક્ષા પૂર્ણ કરવી તે કોઈને પણ માટે સંભવિત નથી.

ચમ્પકાતસી પુષ્પસન્નિભં વિદુમં તથા ।
સ્ફટિકાકારકં ચૈવ પદ્મપુષ્પ સમપ્રથમ ॥
તરુણાદિત્યસંકાશં શંખકન્દેન્દુસન્નિભં ।
પ્રવાલ પદ્મ પત્રાભં પદ્મ રાગ સમપ્રભં ॥
ઈન્દ્રનીલમણિ પ્રખ્યં મૌકિતિ કુંકમપ્રભમ્ ।
અંજનાભં ચ રક્તં ચ વૈદૂર્ય કૌદ્રસન્નિભં ॥
હારિદ્રકુન્દદુગ્ધામં રવિકાન્તિ સમપ્રભમ્ ।
શુકપુચ્છનિભં તદ્વચ્છતપત્રનિભં તથા ॥
કેતકીપુષ્પ સંકાશં મલ્લિકાકુસુમપ્રભમ્ ।
કરવીરશ્ચ ઈત્યેતે ક્રમેણે પરિકીર્તિતાઃ ॥
વર્ણાઃ પ્રોક્તાશ્ચ વર્ણાનાં મહાપાપવિશોધનાઃ ।

ચંપક તથા અળસીના પુષ્પની સમાન પરવાળાના રંગ સમાન, સ્ફટિક સમાન, પદ્મરાગમણિ સમાન, તરુણ સૂર્ય સમાન, શંખ, કુન્દ, ઈન્દ્ર, પ્રવાલ, પદ્મ, પત્ર સમાન, પદ્મરાગ સમાન, ઈન્દ્ર નિલમણિ સમાન, મોતી, કુમ્કુમ, અંજન સમાન, લાલ વૈદૂર્ય સમાન, મધની સમાન, હળદર,

કુન્દ દૂધ, સૂર્યકાન્તિ, શુક્રપુચ્છ, શતપત્ર સમાન, કેતકીના પુષ્પ સમાન, ચમેલી અને કનેર સમાન - કમાનુસાર આ ચોવીસ અક્ષરોના રંગ છે. આ બધા રંગો મહાપાપને શુદ્ધ કરનારા છે. ગાયત્રી સાધક પોતાના અસ્તિત્વમાં તેમનો અનુભવ કરીને પરમપવિત્ર બની જાય છે.

ચોવીસ રંગોની જેમ જ સૃષ્ટિનાં ચોવીસ તત્ત્વો પણ ગાયત્રી મહામંત્રના અક્ષરોમાં સમાવિષ્ટ છે. ઋષિ જણાવે છે -

પૃથિવ્યાપરસ્તથા તેજો વાયુરાકાશ એવ ચ ॥
ગન્ધોરસશ્ચ રુપં ચ શબ્દઃ સ્પર્શસ્તથૈવ ચ ।
ઉપસ્થં પાયુપાદં ચ પાણિવાગપિ ચ ક્રમાત્ ॥
પ્રાણં જિહ્વા ચ ચક્ષુશ્ચ ત્વક્ શ્રોતં ચ તતઃ પરમ્ ।
પ્રાણોડપાનસ્તથા વ્યાનઃ સમાનશ્ચઃ તતઃ પરમ્ ॥
તત્વાન્યેતાનિ વર્ણાનાં ક્રમશઃ કીર્તિતાનિ તુ ।

પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ, આકાશ, ગન્ધ, રસ, રૂપ, શબ્દ, સ્પર્શ, ઉપસ્ય, ગુદા, ચરણ, હાથ, વાણી, પ્રાણ (નાસિકા) જિહ્વા, ચક્ષુ, ત્વચા, શ્રોત્ર, પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, સમાન - કમાનુસાર આ બધા વર્ણોનાં તત્ત્વો છે.

સૃષ્ટિનાં ચોવીસ તત્ત્વોની જેમ જ પરમશ્રેષ્ઠ ચોવીસ મુદ્રાઓનું સુફળ પણ ગાયત્રી મહામંત્રનાં ચોવીસ અક્ષરોમાં સમાયેલું છે. ઋષિઓનાં અનુભૂત વચનો છે.

સુમુખં સમ્પુટં ચૈવ વિતતં વિસ્તૃતં તથા ।
દ્વિમુખં ત્રિમુખં ચૈવ ચતુઃ પંચમુખં તથા ॥
ષ્ટમુખાધોમુખ ચૈવ વ્યાપકાંચાલકં તથા ।
શકટં યમપાશં ચ ગ્રન્થિત સન્મુખોન્મુખં ॥
વિલમ્બમ્મુષ્ટિકં ચૈવ મત્સ્યં કૂર્મ વારાહકમ્ ।
સિંહાકાન્તં મહાકાન્તં મુદ્ગરં પલ્લવં તથા ॥
ત્રિશૂલયોની સુરભિશ્ચાક્ષમાલાં ચ લિંગકમ્ ।
અમ્બુજં ચ મહામુદ્રાસ્તૂર્યરુપા પ્રકીર્તિતાઃ ॥
ઈત્યેતાઃ કીર્તિતા મુદ્રા વર્ણાનાં તે મહામુને ।
મહાપાપક્ષયકરાઃ કીર્તિદાઃ કાન્તિદાઃ મુનેઃ ॥

સન્મુખ, સમ્પુટ, વિતત, વિસ્તૃત, એકમુખ, દ્વિમુખ, ત્રિમુખ, ચતુર્મુખ, પંચમુખ, અધોમુખા, વ્યાપક, અંજલિ, શકટ, યમપાશક, ગ્રન્થિત, સમ્મુખ, ઉન્મુખ, વિલંબ, મુષ્ટિક, મત્સ્ય, કૂર્મ, વારાહ, સિંહાકાન્ત, મહાકાન્ત, મુદ્ગર, પલ્લવ, ત્રિશૂલ, યોનિ, સુરભિ, અક્ષમાલા, લિંગ,

અમ્બુજ - આ ચોવીસ મહામુદ્રાઓ ગાયત્રીના અક્ષરોમાં સમાયેલી છે. આ બધી પાપનાશિની, કીર્તિ અને કાન્તિ આપનારી છે.

સંક્ષેપમાં ગાયત્રી મહામંત્રના ચોવીસ અક્ષરોમાં સૃષ્ટિની તમામ શ્રેષ્ઠ શક્તિઓ સમાયેલી છે. ગાયત્રીની સાધના કરનારને બીજા કોઈપણ પ્રકારની સાધના કરવાની કોઈ જરૂર નથી, અન્ય સાધનાઓ જરૂર ગાયત્રી સાધના વિના અપૂર્ણ રહે છે. એટલા માટે ગાયત્રી સાધનામાં આપણે બધાએ આપણા મન, પ્રાણ, ભાવનાઓ પરિપૂર્ણરૂપે અર્પિત કરવાં જોઈએ. ગાયત્રીના અવતરણના દિવસની પાવન શણે ગાયત્રી સાધનાના સંકલ્પ દિવસરૂપે મૂર્ત હો - પ્રસ્થાપિત હો, ત્યારે જ આ પુણ્ય તિથિની સાર્થકતા છે. તેમાં જ આપણી સાચી ઓળખાણ છે.

ધનલક્ષ્મી ત્યાં જ વિરાજે છે, જ્યાં તેનો દુરપયોગ થતો ન હોય, જ્યાં સદૈવ પુરુષાર્થમાં મગ્ન રહેનાર વ્યક્તિઓ વસતી હોય બલિ પોતાના સમયમાં એક ધર્માત્મા રાજા હતા. તેમના રાજ્યમાં સતયુગ વિરાજતા હતો.

સૌભાગ્ય લક્ષ્મી બહુ લાંબો સમય તે ક્ષેત્રમાં રહી, પરંતુ પછીથી રીસાઈને કોઈ અન્ય લોકમાં ચાલી ગઈ. ઈન્દ્ર અવઢવમાં પડી ગયા અને આ સ્થાન પરિવર્તનનું કારણ પૂછી બેઠા,

સૌભાગ્ય લક્ષ્મીએ કહ્યું, હું ઉદ્યોગલક્ષ્મીથી ભિન્ન છું માત્ર પરાક્રમીઓને ત્યાં જ તેમની માફક રહેતી નથી. મારા નિવાસ માટે ચાર આધારો અપેક્ષિત હોય છે. (૧) પરિશ્રમમાં રસ (૨) દુરદર્શી નિર્ધાર (૩) ધૈર્ય અને સાહસ (૪) ઉદાર સહકાર

બલિના રાજ્યમાં જ્યાં સુધી આ ચારે આધારો જળવાઈ રહ્યાં, ત્યાં સુધી ત્યાં રહેવામાં મને પ્રસન્નતા હતી. પરંતુ હવે જ્યારે સંપત્તો દ્વારા તે બધા ગુણોની ઉપેક્ષા થવા લાગી છે ત્યારે મારે માટે અન્યત્ર ચાલ્યા જવા સિવાય બીજો કોઈ માર્ગ ન હતો.

યુગશક્તિ ગાયત્રીના, જ્ઞાનગંગાના ધરતી પર પ્રગટીકરણનું મહાપર્વ છે - ગાયત્રી જયંતિ, ગંગા દર્શના. ગાયત્રી મહાશક્તિનું તત્ત્વજ્ઞાન જ નવયુગનો આધાર બનવા જઈ રહ્યું છે, એ હવે સુનિશ્ચિત છે. અણધારે, અનાર્થોને, ડાકુઓને સુઘડ, આર્ય તથા દેવતા બનાવીને વિશ્વામિત્રે કોઈ વખતે નૂતન સૃષ્ટિનું સર્જન કર્યું હતું. આ યુગમાં એની પુનરાવૃત્તિ થવા જઈ રહી છે, જ્યારે ચારે તરફ અરુણોદયની લાલાશ દેખાઈ રહી છે ગાયત્રી મંત્રના સ્વર કાન સાથે અધડાઈ રહ્યા છે તથા અંતરિક્ષમાં તેનું સતત ગુંજન બધા સાંભળી રહ્યા છે. ગાયત્રી મહાશક્તિને ઋતંભરા - પ્રજ્ઞા પણ કહેવામાં આવે છે. એ ઋતંભરા - જેમાં વિવેક અને શ્રદ્ધાનો સંગમ હોય. તર્ક, તથ્ય અને પ્રમાણ સહિત વિવેચના કરનારી દૂરદર્શિતાનું નામ વિવેક

નહિ, મનુષ્ય પોતાના સંસ્કારો અને કર્મથી થાય છે, એ વાત ભુલાવી દેવામાં આવી છે. આ મંત્ર શાપિત છે, કીલિત છે, શાપ-વિમોચન વિના કે ઉત્કીલન વિના એનો જપ કરી શકાય નહીં, એવી ભ્રાંતિઓ શાસ્ત્રોનો હવાલો આપીને ફેલાવાતી રહી. જનમાનસ અજ્ઞાનમાં ડૂબેલું રહ્યું.

પાછલી સદીના પ્રારંભિક દસકામાં પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધ પછી એક મહાશક્તિ ધરતી પર આપણી આરાધ્યસત્તા પરમપૂજ્ય ગુરુદેવના રૂપમાં જન્મી. પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્યનો જન્મ આસો વદ તેરસની પાવન ઘડીએ વિ.સં. ૧૯૬૮માં આગ્રા (ઉ.પ્ર.)ના આંબલખેડા ગામમાં થયો. એમણે કઠોર ગહન તપશ્ચર્યા દ્વારા પોતાની સૂક્ષ્મ શરીરધારી ગુરુસત્તાનો સાક્ષાત્કાર કરીને તથા પારસરૂપી હિમાલયનો સ્પર્શ કરીને સ્વયંને સુવર્ણ બનાવી લીધા. પોતાની આસપાસ

આપણું જીવન સાધનામય બને, આપણે નવો સંકલ્પ લઈએ

છે. શ્રદ્ધા એ આસ્થાનું નામ છે, જે ઉત્કૃષ્ટ આદર્શવાદ સાથે અત્યધિક પ્રેમ કરે છે અને એ સ્તરના ચિંતનથી યુક્ત, ભાવભર્યા રસાસ્વાદનની આપણે અનુભૂતિ કરાવે છે. પથ્થરમાંથી ભગવાન પ્રગટ કરી દેનાર શ્રદ્ધા. આદર્શો પ્રત્યે ગહન નિષ્ઠાનું નામ છે. વિવેક શ્રદ્ધા યુક્ત પ્રજ્ઞા જ યુગશક્તિ ગાયત્રી છે.

જ્યારે સંપૂર્ણ ધરતી પર ઋતંભરા પ્રજ્ઞાની ઉમંગભરી હિલચાલો દેખાવા લાગે, અંતઃકરણની સદાશયતા તથા પ્રખર પ્રજ્ઞાના રૂપમાં નજરે પડવા લાગે તો એ માનવું જોઈએ કે નવયુગ આવી ગયો. પરમપૂજ્ય ગુરુદેવ પં. શ્રીરામ શર્મા આચાર્યજીએ જીવનભર પુરુષાર્થ કરીને એ મહાશક્તિને સામાન્યજનો માટે સુલભ બનાવી દીધી, જે ક્યારેક નર-બ્રાહ્મણો સુધી સીમિત હતી. માનવમાત્ર એકસમાન છે, પરંતુ નારી સ્ત્રી જાતિ માટે તેને વર્જિત કરી દેવામાં આવી હતી. બ્રાહ્મણ જાતિ જ શ્રેષ્ઠ છે, તેણે જ આ મહામંત્રનો જપ કરવો જોઈએ, આ ભ્રાંતિ એવી ફેલાવી દેવામાં આવી કે લગભગ બે હજાર વર્ષના અંધકાર યુગમાંથી ભારતભૂમિ સહિત વિશ્વવસુધાએ પસાર થવું પડ્યું. બ્રાહ્મણ જન્મથી

મધમાખીના મધપુડાની જેમ પોતાના તપ તથા અનન્ય સ્નેહથી એક પરિવાર ઊભું કરી લીધું, જેને ગાયત્રી પરિવાર કહેવાય છે. ૧૯૧૧થી ૧૯૮૦ સુધીની જીવનાવધિમાં એમણે જે કાંઈ કાર્ય કર્યું, તે બધું માતા ગાયત્રીને સમર્પિત હતું, એમના જ્ઞાનપ્રવાહને જન-જન સુધી પહોંચાડવા માટે હતું. એમનું જીવન યજ્ઞીય રહ્યું તથા એમણે ભારતીય સંસ્કૃતિના બન્ને અભિભાવકોને પુનર્જીવિત કરીને ભારતભૂમી જ નહિ, વિશ્વવસુધાના દરેક ખૂણા સુધી આ પ્રવાહને પહોંચાડ્યો. સમર્પણ એ સ્તરનું હતું કે એમણે સ્વેચ્છાએ પોતાની મહાસમાધિ માટે ૧૯૮૦ની ગાયત્રી જયંતી (૨જૂન, ૧૯૮૦)નો દિવસ પસંદ કર્યો. તે જ દિવસે પોતાને સ્થૂળ શરીરથી મુક્ત કરીને સ્વયંને સૂક્ષ્મ તથા કારણમાં વિલીન કરી લીધા.

આ વર્ષે ગાયત્રી જયંતીનું પાવન પર્વ ૧૦ જૂન મંગળવારના દિવસે આવી રહ્યું છે. આ પર્વ બધા પરિજન, ગાયત્રી પરિવારની શાખાઓ, ગાયત્રી શક્તિપીઠો, પ્રજ્ઞાપીઠો તથા પ્રજ્ઞામંડળો ઊજવશે જ. આ દિવસે ગાયત્રી મહામંત્રના અખંડ જપ (એક દિવસ અગાઉથી એ દિવસની સવાર

સુધી)નો કમ દરેક સ્થળે ચાલવો જોઈએ. જેનાથી જેટલું થઈ શકે તેટલું ત્યાં બેસવું જોઈએ. સામૂહિક સાધનાનું પોતાનું મહત્વ છે. જો આ ન થઈ શકે તો પોતાની ગુરુસત્તાને સૂર્યની મધ્ય સ્થિત માનીને તેમનું ધ્યાન કરતા રહી ઓછામાં ઓછા એક કલાક જપ પોતાના ઘરમાં અવશ્ય કરવો જોઈએ.

એ ગાયત્રી સાધનાનો ચમત્કાર જ છે કે આટલો વિશાળ ગાયત્રી પરિવાર ઊભો થતો ગયો. આપણે બધા સાધના સૂત્રોથી જ જોડાયેલા છીએ. સાધનાનું આ બીજ સતત અંકુરિત-પલ્લવિત થતું રહે, એવો ભાવ મનમાં રાખીને આ મહામંત્રનો અર્થ મનમાં ધારણ કરી એ જ સદ્ગુણોનું ધ્યાન કરવું જોઈએ, જે ઉદ્દીપમાન સવિતા દેવતાના વિષયમાં બતાવવામાં આવ્યા છે. તે સુખસ્વરૂપ છે, પ્રાણસ્વરૂપ છે, દુઃખનાશક છે, શ્રેષ્ઠ છે, તેજસ્વી-પાપનાશક તેજરૂપ છે. તેમના આ દેવસ્વરૂપ તેજને અમે શોષી રહ્યા છીએ, અમારા જીવનમાં આ બધી શ્રેષ્ઠ વૃત્તિઓને ધારણ કરી રહ્યા છીએ. એનાથી અમારી બુદ્ધિ સદૃપથ પર આપમેળે જઈ રહી છે. અમે ભૂલથી પણ ખોટું ચિંતન કરી શકતા નથી. અમારા પર દુર્ભેદિ હાવી ન થાય. હે પરમાત્મા, હે સદ્ગુરુ, અમને શ્રેષ્ઠ ચિંતન અને શ્રેષ્ઠ વિચારોથી ઓતપ્રોત રાખો, આવી ભાવભરી પ્રાર્થના કરવામાં આવે તો કોઈ કારણ નથી કે આપણને એનાં સત્પરિણામ ન મળે.

વિકલ્પરૂપે એક ધ્યાન માતૃશક્તિ, ભાવમયી સંવેદનાના પ્રતીક ગાયત્રી માતાના સૌંદર્યનું, સત્ય-શિવ-સુંદરમ્ સ્વરૂપનું કરી શકાય છે. એવો ભાવ કરવામાં આવે કે આપણે માની ગોદમાં બેઠા છીએ. એમનો સ્નેહભર્યો સ્પર્શ આપણા મસ્તક પર અનુભવી રહ્યા છીએ. એમની કૃપાભરી છાયામાં આપણા પર કોઈ સંકટ આવી શકે નહિ. એમની જ શક્તિ આપણામાં કુંડલિની, પ્રાણશક્તિ, પ્રાણાગ્નિના રૂપમાં વિદ્યમાન છે. દરેક નર-નારીમાં જાતિ, વર્ણ અને ઊંચનીચના ભેદથી પર, ભાષા-પ્રાંત-રાષ્ટ્ર-વંશના ભેદથી પર આ શક્તિ આપણા સૌમાં છે. જે દિવસે આ વિલુપ્ત થઈ જશે, તે દિવસે આપણે શવરૂપે બદલાઈ જઈશું. આપણી પ્રાણશક્તિ દિન-પ્રતિદિન વધે, આપણું તેજ આપણને લોકનેતૃત્વ કરવાની શક્તિ આપે, એવો ભાવ ધ્યાનમાં સતત ચાલવો જોઈએ.

ગાયત્રી જયંતીનું પર્વ અભિયાન સાધનાનો સંકલ્પ લેવાની પાવન વેળા પણ છે. બીજા દિવસે અગિયારસથી દરરોજ દસ માળા, દર રવિવારે પંદર માળા તથા પ્રત્યેક

અગિયારસે ચોવીસ માળા કરતા જવાથી, ત્રણેય નવરાત્રીઓ ચૈત્રી, જેઠ અને આસોમાં ચોવીસ હજારના જપ કરવાથી એક વર્ષમાં પાંચ લાખના જપ થઈ જાય છે. આ એક જમા મૂડીરૂપે હોય છે. જો પાંચ વર્ષ પણ આ નિયમ ચાલતો રહે તો ઓછામાં ઓછા ચોવીસ લાખનું એક મહાપુરસ્કારણ પૂરું થઈ જાય છે. નિયમ પણ સામાન્ય જ છે. માત્ર વર્ષ દરમિયાન ચોવીસ અગિયારસ તથા બાવન ગુરુવારે આંશિક વ્રત તથા બ્રહ્મચર્યાદિ નિયમોનું પાલન કરવાનું છે. મનુષ્યશરીર મળ્યું છે તો એને આપણું સૌભાગ્ય માનવું જોઈએ કે આપણે એવા સદ્ગુરુ મળ્યા તથા આપણે સૌભાગ્યશાળી છીએ કે યુગશક્તિ ગાયત્રીની કૃપા આપણા પર વરસી. આપણે આ જ આંખોથી યુગપરિવર્તન જોવાના છીએ. આવા સંધિકાળના સમયને યુગોના મિલનની નવરાત્રિ કહેવાય છે. અત્યારથી માંડીને ૨૦૧૧-૧૨ સુધીનો સમય કંઈક એવો જ છે. આપણા પર દુર્બુદ્ધિ હાવી થઈ જાય તે પહેલાં જ આપણે રક્ષાકવચ ધારણ કરી લઈએ, એમાં જ કલ્યાણ છે. બધા પરિજનોને વિનંતી છે કે ૨૦૦૩ની અગિયારસ ૧૧મી જૂનથી આગામી વર્ષની ગાયત્રી જયંતિ પહેલાનો દિવસ અગિયારસ (૩૦ મે, ૨૦૦૪) સુધી તેઓ આ સાધના કરતા રહેશે. નિયમ તૂટવા દેશે નહિ. આ ન્યૂનતમ વ્રત છે. જો આ કમ ૨૦૦૮ સુધી ચલાવી શકાય તો ખૂબ જ સારું છે.

સદ્જ્ઞાનની અધિષ્ટાત્રી દેવી ગાયત્રીનો પ્રસાદ જ્ઞાનપ્રસાદ રૂપે વહેંચવો તે પણ એટલું જ પુણ્યકાર્ય માનવામાં આવ્યું છે. સુપાત્રોને શ્રેષ્ઠ પુસ્તકોનો સ્વાધ્યાય કરાવવો, યુગશક્તિ ગાયત્રી માસિક સાથે જોડાયેલા રહેવા માટે નવા ગ્રાહક-વાચક બનાવવાં-બ્રહ્મભોજમાં વધુને વધુ સાહિત્ય વિતરણ કરવું આ જ શ્રૃંખલામાં આવે છે. ગાયત્રી તપોભૂમિ મથુરાની આ સુવર્ણ જયંતિ વર્ષનો છેલ્લો દિવસ પણ છે. આ વર્ષના મહાનતમ અભિયાન ગાયત્રી મંત્રલેખન સાધનામાં જેટલી વધારે વ્યક્તિઓને સામેલ કરી શકાય તેટલું કરવું જોઈએ. સ્વયં પણ દરરોજ ન્યૂનતમ ચોવીસ મંત્ર લખવાનો સંકલ્પ લેવો જોઈએ. મંત્રલેખનથી મોટું કોઈ તપ નથી. એનું મહત્ત્વ જપ કરતાં પણ વધારે બતાવવામાં આવ્યું છે. થોડાક મંત્રોનું લેખન દસ ગણું પુણ્ય આપે છે.

ભારતથી બહાર પૂર્વ કે પશ્ચિમના દેશોમાં જ્યાં પરિજન રહે છે, તેમને શનિવાર-રવિવારનો દિવસ જ યોગ્ય રહે

છે. તેઓ આ પર્વને ૭, ૮ જૂન અથવા ૧૪, ૧૫, જૂનના દિવસે સુવિધાપૂર્વક ઉજવી શકે છે. આ વર્ષે યુવાશક્તિને મૂળ કેન્દ્રમાં રાખી એક સમસૂત્રી કાર્યક્રમ અંતર્ગત કુલ આઠ ટુકડીઓ વિભિન્ન દેશોમાં રવાના કરવામાં આવી રહી છે. ત્રણ-ત્રણ વરિષ્ઠ સંપૂર્ણ પ્રશિક્ષિત ભાઈઓની આ ટુકડીઓ આ પર્વોને સંપન્ન કરાવવા માટે યથાસમયે પહોંચી જશે. વધુને વધુ નવા પરિજનોને સામેલ કરી બધાને લાભ આપી શકાય છે. આ વર્ષે અમેરિકા અને કેનેડા માટે ત્રણ-ત્રણની ત્રણ ટુકડીઓ, એક વિશિષ્ટ ટુકડી, યુકે માટે એક, સંપૂર્ણ યુરોપના લગભગ પંદર દેશો માટે એક, ન્યૂઝીલેન્ડ, ઓસ્ટ્રેલિયા, ફીજી માટે એક તથા કેન્યા, યૂગાન્ડા, તાંઝાનિયા, જાંબિયા, દક્ષિણ આફ્રિકા, મોરેશીયસ માટે ત્રણ ભાઈઓની એક ટુકડી, આ રીતે આઠ ટુકડીઓ જઈ રહી છે. એનાથી દેવમાતા વિશ્વમાતા બનશે તથા વિશ્વસંસ્કૃતિ વૈદિક જ્ઞાનથી અનુપ્રાણિત થશે. પોતાના કોઈ પ્રિયજન વિદેશમાં રહેતા હોય તો એમનો સંપર્ક સાધી એમને નજીકની ગાયત્રી પરિવારની શાખા સાથે સંપર્ક સાધવા માટે કહેવું પણ એક પુણ્યની અંતર્ગત આવે છે. આ વર્ષે ગાયત્રી તપોભૂમિમાં પણ કેટલાય નવા શિબિરો શરૂ થઈ છે. વિદ્યાર્થી-વિદ્યાર્થિનીઓ માટે વિશિષ્ટ શિબિરનું આયોજન કરવામાં આવી રહ્યું છે. એમાં બધા ભાગ લઈ શકે છે.

આશા છે કે પરિજન આ વર્ષની ગાયત્રી જયંતિને ઐતિહાસિક બનાવશે. નવા આંદોલનની શરૂઆત માટે પ્રત

લેશે. અત્યાર સુધી જે કાંઈ કર્યું છે, તેની સમીક્ષા કરી આગળ માટે નવા કાર્યો હાથ ધરવાનો સંકલ્પ લેશે. દેવસંસ્કૃતિ વિશ્વવિદ્યાલયનું નવું સત્ર પણ ૨૪ જૂનથી જ શરૂ થઈ રહ્યું છે. કેટલાય નવા પાઠ્યક્રમ શરૂ થયાં છે. પોતાના બાળકોને ભણાવવા માટે ગાયત્રી તપોભૂમિ મથુરા અથવા દેવસંસ્કૃતિ વિશ્વવિદ્યાલયમાં મોકલવા જોઈએ. હરિદ્વારના દેવસંસ્કૃતિ વિશ્વવિદ્યાલયમાં પાત્રતા માટે જૂન માસના મધ્યમાં એક પરીક્ષા આયોજિત થશે. એમાં ઉત્તીર્ણ થયા પછી અને અનિવાર્ય શરતો પર ખરા ઉતરે પછી જ પ્રવેશ મળી શકશે. પ્રતિમાસ એક હજાર રૂપિયા ફી તથા વિશ્વવિદ્યાલયમાં રહેવાની સંપૂર્ણ સુવિધા છે.

યુગશક્તિ ગાયત્રીનો આ આલોક આ વર્ષે રાષ્ટ્રના ખૂણે-ખૂણે પહોંચે, એ જ અમારું લક્ષ્ય છે. હવે પરમ પૂજ્ય ગુરુદેવની જન્મશતાબ્દી શરૂ થવામાં માત્ર આઠ વર્ષ રહી ગયા છે. ૨૦૧૧-૨૦૧૨માં ઉજવવામાં આવનારું આ શતાબ્દી વર્ષ ઐતિહાસિક બને તથા આપણે અગણિત ઉપલબ્ધિઓ લઈને ગુરુસત્તાના ચરણોમાં પુષ્પ ચઢાવી શકીએ એ જ આપણું લક્ષ્ય હોવું જોઈએ. બધા પરિજનોને ગાયત્રી જયંતી પર્વની સંપાદન તંત્ર તરફથી ભાવભરી મંગલકામનાઓ.

એક વખત વિદ્યાર્થી કપિલને શંકા હોવાથી ચોરીના અપરાધમાં પકડવામાં આવ્યા. તેમને રાજાની સામે લઈ જવામાં આવ્યા. રાજાને જ્યારે વાસ્તવિકતાની જાણ થઈ કે કપિલને માત્ર શંકા હોવાથી જ પકડવામાં આવ્યા હતા, કેમ કે કપિલ માત્ર બે માથા સોનું પામવાની લાલચમાં રાજાને આશીર્વાદ આપવા માટે આવ્યા હતા અને આ બાબતની આરક્ષકોને જાણ ન હતી.

રાજાએ કપિલને જોઈતું ઈનામ માગવા માટે કહ્યું. કપિલે વિચાર્યું, ધન માગી લઉં તો સાડું છે, પરંતુ ધન સત્તા વિના સુરક્ષિત રહી શકું નથી. આથી, સાથે સત્તા પણ હોવી જોઈએ. ઓછામાં ઓછું એક ચતુર્થાંશ રાજ્ય રાજા પાસે માગવું જોઈએ.

ચિંતન ચાલતું રહ્યું. કપિલે વિચાર્યું, ભાગરૂપે રાજ્ય પ્રાપ્ત કરવાથી રાજાના પુત્રો અને મારી વચ્ચે પ્રતિસ્પર્ધાની ભાવના જન્મત થઈ શકે છે. આપસમાં લડાઈ ઝઘડાની સંપૂર્ણ સંભાવના છે. તો પછી આખું રાજ્ય હાંસલ કરી લઉં. પછી ઝઘડાની કોઈ સંભાવના રહેશે નહીં..

ચિંતન અવિરતપણે ચાલતું રહ્યું અને કપિલ પોતે તૃપ્ત ન થઈ શક્યા.

એ જ વખતે રાજાએ ફરીથી કહ્યું, કપિલ, બોલો તમને શું જોઈએ? જે ચાહો તે માગી લો, રાજ્યનો ખજાનો તમારા માટે ખુલ્લો છે..

કપિલ કેટલીક ક્ષણ મૌન રહ્યા અને કહ્યું, રાજન, મેં નિર્ણય કર્યો છે કે હું આ અર્થસંગ્રહનો ત્યાગ કરીને આજથી અપરિગ્રહી જીવન વિતાવીશ.

વિદ્યાર્થી કપિલ જીવન, ધન તથા વેભવનો મોહ છોડીને સત્યની આંચમાં તપવા માટે ચાલ્યા ગયા.

યુગ નિર્માણ સમાચાર

ગોધરા- ભારતીય સંસ્કૃતિ જ્ઞાન પરીક્ષા પંચમહાલ જીલ્લામાંથી ૧૪૬૧૭ વિદ્યાર્થીઓએ ભાગીદારી નોંધાવી તેમાંથી ૧૦૭૯૭ વિદ્યાર્થીઓ ઉત્તીર્ણ (પાસ) થયા. સમગ્ર પરીક્ષાર્થીઓમાં ૬૩૯૮ પ્રાથમિક વિદ્યાર્થીઓ તથા ૮૨૧૯ માધ્યમિક વિદ્યાર્થીઓ હતા.

પરીક્ષાનો ઈનામ-વિતરણ સમારોહ તા. ૯-૩ ના રોજ ગાયત્રી શક્તિપીઠ શુક્લ સોસાયટી ગોધરા ખાતે યોજવામાં આવ્યો. કાર્યક્રમની શરૂઆત જજ સાહેબ શ્રી યુ. જી. રામચંદ્રાણીએ દીપ પ્રગટાવીને કરી. મહેમાનોનું શબ્દોથી સ્વાગત શ્રી રામજીભાઈ ગરાસીયાએ કર્યું તેમજ પધારેલા આમંત્રિત મહેમાનોનું સ્વાગત વિવિધ પરિજનોએ તેમજ તાલુકાઓના આયોજકોએ કર્યું. પરીક્ષા સંબંધી વિસ્તૃત માહિતી શ્રી ઈન્દ્રવદન પરમારે આપી.

ઈનામ વિતરણ સમારોહની વિશેષતા એ હતી કે ડૉ. શ્રી તૈયબ એચ. સાહેરવાલા પોતે ઈસ્લામ ધર્મી છે છતાં પણ પીળો ઝલ્મો ધારણ કરીને મંચ પર પ્રભાવશાળી પ્રવચન કર્યું પોતે મુસ્લીમ હોવા છતાં નિયમિત યુગ શક્તિ ગાયત્રીના છેલ્લા ૩ વર્ષથી ગ્રાહક (પાઠક) છે. ડૉ. તૈયબઅલી સાહેબે પ્રવચનમાં જણાવ્યું કે હું તો એમ માનતો હતો કે ગાયત્રી પરિવાર માત્ર હોમ-હવન સંસ્કાર કરતો હશે. પરંતુ ગુરૂદેવનું વિવિધ સાહિત્ય વાંચવા પછી જાણ્યું કે ગાયત્રી પરિવાર ખરેખર (યુગ નિર્માણ-સમાજ સુધારણા)નું કાર્ય પણ કરી રહ્યું છે.

ભરૂચ- અખિલ વિશ્વ ગાયત્રી પરિવાર, શાંતિકુંજના તત્વાવધાન અંતર્ગત વિશ્વ શાંતિ અને વિશ્વ કલ્યાણની ભાવનાથી સપ્રેરિત ૨૪ કુંડી ગાયત્રી મહાપૂજાનું આયોજન શક્તિનાથ મંદિરના પ્રાંગણમાં ભરૂચ મુકામે તા. ૦૩-૦૪-ના રોજ ગાયત્રી પરિવાર મહિલા સ્વાધ્યાય મંડળ, નર્મદા પ્રોજેક્ટ કોલોની ભોલાવના સહયોગથી સંપન્ન થયું.

આ યજ્ઞીય કાર્યક્રમમાં ધારાસભ્ય શ્રી રમેશભાઈ મિસ્ત્રી, વિશ્વ હિન્દુ પરિષદ અને બજારંગદળના વરિષ્ઠ અગ્રણીઓ અને શહેરીજનોએ વિશેષ હાજરી આપી હતી.

સુરત- ગાયત્રી શક્તિપીઠ, બાલાજી રોડનાં ઉપક્રમે સમક્રાંતિ અંતર્ગત “સ્વાસ્થ્ય” અને “સાધના”નાં વિવિધ કાર્યક્રમો યોજાઈ રહ્યાં છે. એનાં અનુસંધાનમાં સ્વાસ્થ્ય સંબંધી સર્વરોગ સારવાર તથા નેત્ર-દંત રોગોની એક શિબિરનું આયોજન અત્રેનાં સનાતન હોલ, ખાતે કરવામાં આવ્યું હતું. જેમાં આયુર્વેદ કોલેજ અને હોસ્પિટલનાં

છવ્વીસ જેટલાં અનુભવી એમ.ડી.(આયુ) ડોક્ટરોએ આયુર્વેદ કોલેજનાં પ્રિન્સીપાલ ડૉ. નાનુભાઈ હરખાણીનાં નેતૃત્વ અને માર્ગદર્શન હેઠળ સેવા આપી હતી. આ શિબિરમાં દસ વિભાગો રાખવામાં આવ્યાં હતાં. જેમાં સાંધાના રોગ, સોરીયાસીસ, પેટનાં રોગો, મૂત્રમાર્ગનાં રોગો, સ્ત્રીરોગો, આંખ અને દાંતનાં રોગો, ચામડીનાં રોગો, કાન-નાક ગળાના રોગો, યોગ-નિસર્ગોપચાર અને એઈડઝ અંગેનું માર્ગદર્શનનો સમાવેશ થાય છે. આ શિબિરનો હજારો દર્દીઓએ લાભ લીધો હતો.

આ પ્રસંગે શક્તિપીઠનાં શ્રી મધુસૂદનભાઈ મહેતાએ સાતક્રાંતિ, ગ્રામનીર્થ પ્રબંધ યોજના, ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ, દેવ સંસ્કૃતિ વિશ્વાલય અને બ્રહ્મવર્ચસ લેખની માહિતી આપી હતી.

પાલનપુર-ગાયત્રી શક્તિપીઠ, પાલનપુરનાં તૃતીય પ્રાણ પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ પ્રસંગે વિશેષ મહાપૂજા અને નવકુંડી ગાયત્રી મહાપૂજા શક્તિપીઠના પરિવારજકશ્રીએ વૈદિક મંત્રોના ગાન સાથે ૧૧૦૦ સાધકોની ઉપસ્થિતિમાં પ્રતિષ્ઠિત મૂર્તિઓની મહાપૂજા બાદ ગાયત્રી શક્તિપીઠના સંચાલકશ્રી ગીરીશ પટેલે વાર્ષિક પ્રવૃત્તિઓનો ખ્યાલ આપ્યો. ત્યારબાદ વિશ્વ કલ્યાણાર્થે નવકુંડી ગાયત્રી યજ્ઞમાં સાધકોએ પોતાના દોષ દુર્ગુણ અને માનવમાં દેવત્વની ભાવનાની પુષ્ટિ માટે આહુતિઓ અર્પણ કરી. ઉપસ્થિત સૌ સાધકોએ ગુલાબસીંગ તરફથી ભોજન પ્રસાદ લીધો.

રાણાવાવ-સમગ્ર વિશ્વને મહાવિનાશમાંથી બચાવવા કુવિચારના દૂષણને દૂર કરવા અખિલ વિશ્વ ગાયત્રી પરિવારના સૂક્ષ્મ સંરક્ષક વેદમૂર્તિ તપોનિષ્ઠ પંડિત શ્રીરામ શર્મા આચાર્યજી તથા વંદનીય માતાજી ભગવતીદેવી શર્મા દ્વારા રચિત ૧૯ માં પ્રજ્ઞા પુરાણ (કથા) પારાયણનું પાંચ દિવસનું આયોજન રાણાવાવ ગોપાલપરામાં શ્રી ગાયત્રી પ્રજ્ઞાપીઠ ખાતે સંપન્ન થયું. પ્રજ્ઞા પુરાણ દ્વારા વિપુલ જ્ઞાનનો પ્રસાદ ભૂતકાળના સમયના અનુભવો અને ભવિષ્યની સુનિધિત સંભાવનાઓ અને વર્તમાન સમયને ધ્યાનમાં લઈ દરેકને સમજાય તેવા દ્રષ્ટાંતો દ્વારા લોકરંજન અને લોક મંગલનો માર્ગ જાણવા સમજવા અને અનુભવવા ભક્તો ઉમટી પડ્યા હતા. આ પ્રજ્ઞા પુરાણનું વાંચન કિર્તીભાઈ પંડ્યા દ્વારા કરવામાં આવ્યું. પ્રજ્ઞાપુરાણ સાથે ૨૪૦૦ કરોડ ગાયત્રી મંત્ર લેખન અભિયાન અંતર્ગત પ્રજ્ઞાપીઠને તપોભૂમિ બનાવવા માટે દશ હજાર વ્યક્તિ દ્વારા મંત્ર લેખન અભિયાનમાં ભાગ લેવા પ્રેરણા આપી. ©

કલિયુગમાં રક્ષા કરજો મા ગાયત્રી

હરિદ્વારમાં વસનારી મા ગાયત્રી
કે માત તારે પાય પડુ રે લોલ....
માડી તને વિનવું વારી - વારી
કે વાત સૂણો પરિવાર ની રે લોલ.
આવી ગઈ કલિયુગની અસવારી
કે જામી સતા આકરી રે લોલ
રહ્યો નહિ ધરમ ક્યાંય ધરતી પર
કે આસ્તીક કેરો અસ્ત થયો રે લોલ
માડી આ કલિયુગમાં ફૂલ્યાં ફૂલ્યાં
કે માઠાં ઘણાં માનવી રે લોલ
ભગવાં પહેરી ત્રિપુંડ ભાલ તાણી
ભોગી કે જોગી ભટકતા રે લોલ
કલિયુગના લોકડિયા ફૂડા
કે આપ્યા દાવા ખેલતા રે લોલ
મથુરામાં વસનારી મા ગાયત્રી
કે નજર સુધા નાંખજો રે લોલ
માડી તારા ગાયત્રી પરિવાર ગુણ ગાયે
સદાય ને રહેજો સાથમાં રે લોલ....

-શ્રી શારદાબેન જયંતિલાલ પટેલ
કડી